

वार्ताभाषा. नं. १.

पानिपतनी पनीयारी.

(जैतिहासीक-नवसकथा.)

लेखक,

गगनलाल लक्ष्मणलाल शास्त्रावाणा.

— युनीयन प्रोन्टींग प्रेस इन् सीमीटड. —

— प्रकाशित इत्यादि —

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાયિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૬૦૫ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ પાણીપત્તની પત્રી
૯૧૪

વિષય દ-૩

વાર્તામાળા નં. ૧.

પાનિપતની-પનીયારી.

ઐતિહાસીક-નવલ કથા.

લેખક,

છગનલાલ લલ્લુભાઈ ડાણાવાળા.

અમદાવાદ

યુનીયન પ્રીન્ટિંગ પ્રેસ કંપની લિમીટેડમાં છાપી.

ઈ. સ. ૧૯૦૩.

સંવત ૧૯૫૯.

મુલ્ય રૂ. ૧-૦-૦ પોસ્ટજ ૧ આનો.

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી ગ્રંથીરાઈઠ-સંગ્રહ

૬૪૫

૬૪૫

૧૮૬૭ના ૨૫મા આક્ટ પ્રમાણે નોંધાવી કર્તાએ
સર્વ હક સ્વાધીન રાખ્યા છે.

ગ્રંથાર્પણ પત્રિકા.

ઊદારતાથી ભરપુર સંદગુણ સંપન્ન.

રા. રા. સયાજીરાવ સીવાજી પેરેડી.

નાસીક—ત્રીજેરી ઑફિસ.

આપે ઠાણામાં રહી મારા ઉપર કરેલા અતુલ્ય ઉપકારોને યાદ કરી તથા મારા તરફનું તમારું સ્નેહ ભરેલું વર્તન જોઈ. તથા મારા જેવા ઊછરતા યુવક લેખકના લેખને ઉત્તેજન આપી ફેલાવો કરવામાં ઉત્સાહ પૂર્ણ સહાયતા કરવામાં અનુપમ ઊદારતા જોઈ. અંતઃકરણમાં ઉભરાતા ગ્રેમની રેલ છેલ સાથે આ લઘુ ગ્રંથ આપને અર્પણ કરું છું. તે સ્વિકારી ઉપકૃત કરશોજી.

આપનો-સદા આભારી

છગનલાલ લલ્લુભાઈ ઠાણાવાળા.

પાનિપતની-પનીયારી.

(ઐતિહાસીક નવલકથા.)

વારતા પ્રવેશ.

વાંચક વૃંદો, આપણી આ નવલકથાની શરૂઆત ઇ. સ. ૧૫૨૬થી થાયછે. જ્યારે, જે સાલના વિચિત્ર વર્ણનોનો ચિતાર મારી કલમ વાટે બહાર પાડી; તમારી સમક્ષ મુકુધું. ભારે, એટલે જે સાલથી આ વાર્તાની શરૂઆત થાય છે. તેજ વખતે, તેજ સાલમાં, અતે આ હિંદુસ્તાનમાં, જુદે જુદે ઠેકાણે, જુદી જુદી જાતના, રાજાઓ રાજ કરતા હતા. આ વખતે,

ચિતોડની ગાદી ઉપર, બિરાજેલા બહાદુર વિર
 શ્રેષ્ઠ મહારાણા સંગના અમલ નીચે, રજપુતોનું
 ઐશ્વર્ય વધતું જતું હતું. અજમિર, મેવાડ, અને
 માલવા ઉપર, તેમણે, પોતાનો અમલ બેસાડ્યો
 હતો. આ વખતે સંગની સામે ટક્કર લે એવો,
 એક પણ નર જોવામાં આવતો નહોતો. જ્યાં
 એમ જણાતું હતું કે થોડા વખતમાં હિંદુ બાદ.
 શાહી રથપાશે. પણ, આ વખતની બધાની ધા-
 રણા હંધી વળા ગઈ. પ્રભુએ પોતાની મતિ પ્ર-
 માણે કર્યું. કારણ કે, થોડા વખતમાં, હિંદુનો
 રંગ કેવા જુદા રૂપમાંજ પલટાઈ ગયો; તે વાં-
 ચનાર આગળ જતાં જાણશે. જ્યારે, મેવાડનું
 રાજ્ય પદ પ્રતાપી નરવર સંગના હાથ તળે ફે-
 લાવો પામતું જતું હતું. સારે, ઐતિહાસીક દિલ્હી-
 ના રાજ્યનો, જે થોડો ઘણો ભાગ બાકી રહ્યો
 હતો, તે ઉપર, લોદી એલાદનો અફગાન યાને
 પઠાણ સુલતાન ઇબ્રાહિમ લોદી આગ્રામાં પોતા-
 ની રાજધાની કરી અમલ ચલાવતો હતો. પણ

જે કુસંપનો કીડો તેમનામાં પેઠો હતો, તેણે
 તેમની સાથે હિંદુઓને પણ નુકસાનીમાં ઉતાર્યા.
 મોગલ વંશની સ્થાપના કરનાર, હિંદુઓને હરા-
 વી, અફગાનોને પદબ્રજ કરનાર, તથા રણમાં રો-
 જાવનાર, અને પહેલપહેલાં આખરને હિંદમાં ડા-
 ખલ કરનાર, પંખનો સૂખો લોદી દોલતખાં હતો.
 કટલાંક કારણોને લીધે, મુલતાન સાથે તેને વેર
 અંધાયું હતું. તેથી કરી મોગલોનો પ્રવેશ થયો.
 ખેની લડાઈમાં ત્રીજો ફાવી ગયો, ખે બિલાડી જે-
 વી આ ખંજેની લડાઈમાં વાંદર વિદ્યાએ આખર
 ફાવ્યો. અને, બિચારી હિંદનું પ્રારબ્ધ મુદ્દાજ
 રૂપમાં પલટાઈ ગયું. વેરની ધુનમાં આગળ પા-
 છળનો ચિચાર રહેતો નથી. પણ જ્યારે પરતાવો
 થાય છે ત્યારે, પછવાડેથી માથું કુટે છે. પણ
 તેથી શું વળે ! દોલતખાંની પણ તેવીજ સ્થિતિ
 હતી. પોતે શું કરે છે, તથા તેનું શું પરીણામ
 આવશે. તે, તે જાણતો નહોતો. ફક્ત ઇશ્વાહીમ
 પર ગમે તે ઉપાયે વેર લેવાનેજ તે તત્પર થઈ

રહ્યો હતો. મહારાણા જો, આ વચ્ચે આવ્યા હોત
 તો, હિંદ આ દશાએ પહોંચત નહિ, એવું અનુમાન
 કરીએ ખરા, પણ ધર્મ આડે આવ્યો, જેથી
 ખંતે વચ્ચે પડાયું નહીં. તેથી અપદિર્તિને હારી
 લેવા કરતાં, કિર્તિ પ્રાપ્ત થઈ, ખરી. પણ, હિંદની
 સાથે હિંદુઓની પડતી થઈ, અકલંકિત મે-
 વાડના મહારાણાઓમાં, ઉત્પન્ન થયેલ, આ મહા-
 રાણા પણ, તેવાજ ધર્મિ તથા, પરાક્રમી હતા.
 જંગના મેદાનમાં સંગની ભારે તલવાર જ્યારે
 નીકળતી, ત્યારે, ખીકણો ચોપાસ ભાગતા સંતાતા
 ફરતા હતા. સત્યવાદી શાણા, શુરવીર અને, ઉદાર
 દીલના પુરૂષોને, તેમના તરફથી માન મળતું.
 પણ ધાડપાકુ, ચોર, લુચ્ચા, જુગારી, તથા વ્ય-
 બીચારીઓનો તો, તે શત્રુ હતો. હિંદનું તે વખ-
 તનું ઐશ્વર્ય શું હતું. તે, તથા હાલના હિંદનો
 સ્થિતિ સરખાવી જોતાં, ખરેખર! હૃદય કંપેછે.
 આગત્રા મહાન પુરૂષોને યાદ કરવા, તેમના કિર્તિ
 સ્થંભો હજી હયાત છે. તેમનું વારે વારે, શુર

વીરતા, કદારતા, અને સદાસત્નું સ્મરણ થાય છે.
 ઘણાક ધર્મિ, સચવાદી, અને બહાદુર નર મ-
 હારાણુ સંગ પછી; તથા, પહેલાં પણ થયા હતા.
 છતાં, વિચાર કરી જોશો તો, બધા નરનારોએ
 કીર્તિને વરવા બાથ બીડાવેલી માલમ પડશે. પો-
 તાની પછવાડે નામ અમ્મર મુકી ગયેલા જણા-
 શો. પણ તેથી કલતું આજકાલ જોશો તો, ઘ-
 ણુંક જાણવા જોગ મળી આવશે ખરું. અસો
 આપણે હાલ તે બદલ વિચાર કરવાની જગર જ
 નથી, મારા લઘુ પુસ્તકમાં મન પરોવતાં પહેલાં,
 આ પ્રસ્તાવના વાંચવાથી, વાર્તામાં પ્રવેશકદ્વારની
 આ પ્રસ્તાવનારૂપ આવી તમારે હસ્તગત
 કર્યા બાદ, આ નવલ રંગભૂમીપર આવતાર વિ-
 ચિત્ર બતાવેલી સુખ દુખ શોક, સાથે પ્રેમ,
 અને વિસ્તવની આગળ ચાલતાં, ધીમે પણ ધી-
 રતાર્થી વાંચતાં, ઘણુંક જાણવાનું, તથા સમજવાનું
 પણ, મળી આવશે. માટે, આ કિલ્લીરૂપ પ્રસ્તાવના-
 ને, હૃદયરૂપ હસ્તમાં આપી, દ્વારમાં ધીમે ધીમે

ફેરગતા આંદાશ નવલ પ્રકરણ ધ્યાનથી વાંચી
પૂર્ણ વિચાર કરવો.

આશા છે કે, અતિ ઉત્સાહથી પ્રગ્ન જન
સમક્ષ મુકાવવા મને પોતાને ત્યાં રાખી, મિત્ર
છગનલાલ રામનારાયણે આપેલા ટેકા બદલ, તથા
મારી મહંતતના અને, આશાવંતર નિચે દેખાતા
કીર્તિરૂપ મુળાયાને તેવીજ રીતે વિચારવંત મા-
ણસો તરફથી પાણી સિંચાશે.

મારા આ લઘુ પુસ્તકને, જલદી ફેલાવો
થઈ, મને અધિક ઉત્તેજન મળાશે, એવી મારી
ધારણા છે.

લેખક

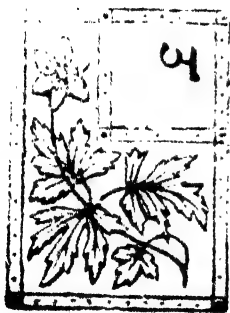
છગનલાલ લલ્લુભાઈ થાણાવાલા.



પાનિપતની-પનીયારી.

પ્રકરણ ૧.

પ્રેમી નાયકા.



પોર થયા હતા. સૂર્ય નારાયણના
પ્રખર કિરણો ચોપાસ ફેલાયા
હતા. એકાદા હરણની ખરાડ સં-
ભળાતી તો, વખતે એકાદ પક્ષીનું
બોલવું પણ, સંભળાતું હતું.

છતાં તાપ એટલો અધો પડતો હતો કે,
આ વિશાળ પાનિપતની, અધી રેતી તપીને
લાલચોળ થવાથી, જમીનમાંથી, ઉતી બાફ નીક-
ળતી હતી, તેમ વળી આ ઉજડ રણમાં એક

પણ જાડ, નજરે આવતું નહોતું. આ વખતે, જો
 એકાદો મુસાફર, આ ભયાનક જગ્યાએથી પસાર
 થાય તો, તેની કેવી દશા થાય ! તેનો વિચાર
 વાંચનારેજ કરી લેવો, કારણ કે, લૂના એટલા
 બધા સપાટા આવતા કે, ગગન માર્ગે ઉડતાં પ-
 ક્ષિઓ, જમીનપર પડતાં, ઉની રેતીમાં તરફડી
 મરી જતાં હતાં. જ્યારે, આખા રણમાં એકજ
 શાંતિસ્થાન જોવામાં આવતું હતું. દુર, યમુનાના
 વહેતા શિતળ જળની આવતી લહેરોવાળા કિનારાપર
 બાંધેલી, વેલોમાં વિંટાઇતી, જાડોની છાયામાં ઉભા
 રેલી એકજ ઝુંપડી, અમીત થયેલા, માણસનું મન
 રંજન કરે તેવી હતી. આજ, અપોરે એક મુ-
 સાફરને પોતા તરફ ખેંચ્યો હોય તેમ જણાતું
 હતું. આઘે નજર કરતાં; એક યુવાન ઘોડેસ્વાર
 પોતાના ઘોડાને પુરપાટ દોડાવતો, શીકારી પોશા-
 કમાં સજ થયેલો, એક હાથમાં તીર તથા કમા-
 ન પકડી, ઝુંપડી તરફ ધસ્યો જતો જણાતો
 હતો. વીસ વરસની કામળ વયથી શુશોભિત

દેખાતા, નાજુક મુખપર તાપને લીધે લાલ રંગ
 છાઇ રહ્યો હતો. જો કે, તેને સહજસાજ મુછનો
 દોરો ડુટ્યો હતો, છતાં, તે એક પહેલવાનને લ-
 જ્ઞવે તેવા આંધાથી તો, વધુ સુંદર દેખાતો હતો.
 કમાનદાર ભવાં અને, પાણીદાર નેત્રો જોનારનું
 ધ્યાન ખેંચે તેમ હતું. તે, તરસથી આકુળ બની
 ગયો હતો, વિશાળ બાલપરના પરસેવાથી, તેના
 કાળા ભરજોવા, સુંદર અને ચકચકીત વાળ,
 ચોંટી ગયા હતા. ગરમીથી ઉજ્જ્વળ બની ગયેલા
 વાસુને લીધે, તે ઘભરાટમાં પડી ગયો હોય, તેમ
 જણાતું હતું. તેને કંઠે પાણી વિના સોસ પડ્યો
 હતો. ચંચળ પાણી ઢીલી છોડેલી લગામથી, પો-
 તાના ઘણીનો મનોભવ જાણી; ઝુંપડી તરફ ધ-
 સતું જતું હતું. મોટી મોટી ફાળ ભરતો, વારે
 વારે, હાલુદણાટ કરી ઉજ્જડ મેદાનને ગળવતો,
 ઘોડો પોતાની પીઠપર સ્થારને લઇ, થોડીવારમાં
 ઝુંપડી પાસે આવી થોભ્યો. શિતળ છાંયાથી
 આરામ થયો, આકુળ મનને શાંતિ થઇ. પણ,

તેથી કંઈ તૂષા મટે ? ઝુંપડી આસપાસ આવેલા, જાત જાતના ઝાડ, તથા વેલોની મળી થયેલી ઘટામાં, તે ફર્યો. પણ, જે આશાથી તે અહીં આવ્યો હતો; તેને ગદસે, નિરાશા રહી. પાણી વિના પ્રાણ તળમળપર લાગ્યા, પણ ઝુંપડીનું આરણ્ય બંધ હતું ત્યાં, ઇલાજ શો ? તે હવે ધીર ન થરી શક્યો. યમુનાના શીતળ જળથી, પોતાની પ્યાસ છીપાવવા તે દોડ્યો. જ્યારે એક પનીયારી યમુનાની સીંદી ભેખડ ઉપરથી, પાણી ખેંચી, ખેડું ભરતી હતી. સ્ત્રી સોળ વરસની નાજુક, ખીલતા ગુલાબ જેવી, ચંપકવર્ણી મોહક મુખડાવાળી, દાઢમ જેવા દાંતની પંક્તિથી શોભતી, પરવાળા જેવાં, રક્તવર્ણા હોઠથી મોહાવતી, છાતિપર મિરાંતેલા જોખન વાડીના બે નૌતમ ફળો જેવાં, સ્તનોથી મન ખેંચતી, કંઠે કોઠીલા જેવી, મધુર અવાજવાળી, નાજુક જુન અને લાંબા ચકચકીત નાગફણ જેવા, કાળા રંગના શુશોભીત કેશથી, સ્વરૂપમાં વધારો

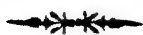
કરતી, પાતળી કમરવાળી, હરણુ જેવાં નેત્રાના
 ફરવા સાથે ચિત્ત ચોરતી, મદન પ્રિયા રતી જેવી
 દેખાતી હતી. અહા! ખરેખર આ સ્ત્રીને જો-
 તાંજ, કાઈ એમ ધારે કે, આ રંભા કે ઉર્વશીછે?
 કે, બન્નેથી અધીક સ્વરૂપવાન ઇંદ્રની પરી છે
 કે શું? સદ્ગુણી સૂર્યનું પૂર્ણ તેજ, તેણીના ગુલાબી
 ગાલ અને, સુંદર મુખડાપર ચળકતું હતું. પોતાની
 હંસ જેવી ગરદન, જળ પ્રવાહમાં ડેકાવી તેણી પાણી
 કાઢતી હતી. તેથી તેણીના પગની પાનીએ જા-
 ભે એનો ભાર સહન ન કરી શકતી હોય, તેવી
 લાલચોળ લોતી જેવી દેખાતી હતી. આ વખતે
 તેણીએ ગુલાબી રંગનો કમળી સાળુ પરીધાન
 કર્યો હતો. તેથી તો, તેણીની શોભામાં ઝોર વ-
 ધારો થયો હતો, પાછળથી આવતા ઘોડાના પ-
 ગલાંના અવાજથી તેણી ચમકી, પાછી ફરી,
 દોરડું ઠીક થયું કે, હાથમાંજ રહી ગયું. પણ,
 ઘડો તો જમનાજીની છાંયોમાં ઉછળવા લાગ્યો.
 તેણી સ્થિર થઈ ગઈ. ઘોડાપરથી ઉતરી તેણી

તરફ આવતા યુવાન તરફ. એકી નજરે જોઈ
 રહી. તે એટલે શુધી કે, છેક નજીક આવી
 જ્યારે યુવાને પોતાના કંઠ તરફ આંગળી કરી
 હાથની ઈશારતથી પાણીનું સૂચવ્યું તારે, તેણીનું
 જ્ઞાન ઠેકાણાપર આવ્યું. મન થોડોવાર સ્થિર
 થયું. ઝપાટાઅંધ પાણી ખેંચી, યુવાને ધરેલી પો-
 શમાં રેડવા લાગી. પણ, તેણીના નેત્રો તો, યુ-
 વાનનું સ્વરૂપ નીરખવામાં લીન બની ગયાં હતાં.
 તૃપ્તિ દારેગ થઈ, શાંત પામી, ઉપકારની નજરે
 પનીયારી તરફ એકવાર જોઈ, ઘોડાને લેઈ બેખડોને
 ઢોળાવ ઉતરવા લાગ્યો. કેટલીકવાર સૂધી માથે
 ખેડું લઈ, પનીયારી તેના તરફ જોઈ રહી, યુવા-
 ન જ્યારે ખડકઆડ થયો, તારે, પનીયારીને ની-
 રાશ થઈ ઝુંપડી તરફ જવું પડ્યું. આરણું ક્ષિ-
 ઘાડી, ખેડું મૂકી, તેણી બહાર આવી. યમુનાની
 શીર્ષી બેખડો તરફ, નજર કરી તેણી ચિત્રવત
 બની ગઈ. પાછી ફરી જ્યારે ઝુંપડીમાં જવા
 લાગી. તો, દ્વારમાં રૂપીરાજ ઉભેલા જણાયા. મ-

હારાજ આપ ક્યારના પધાર્યા છો ? નિચી ન-
જરે જોતાં પનીયારીએ આંગુઠાથી જમીન ખસુ-
તાં પુછ્યુ. બાળા, એક પ્રહર થયો હું સહીજ
છું. તેણી તરફ તાકી જોતાં રૂપીરાજે જણાવ્યું.
પનીયારી ધબરાટમાં પડી, શું બોલવું તે તેણીને
સૂઝ્યું નહી, જેન શા વીચારમાં છો ? રૂપીએ
ફરી પૂછ્યું. ગુરજ ક્ષમા કરો ! ક્ષમા કરો ! આ-
ટલું બોલતાં તેના ચરણમાં મસ્તક મુકી પનીયા-
રી ગુંદણીએ પડી. રૂપીરાજ આ વખતે ધંભીર
તથા શાંત જણાતા હતા. તે જરા પણ આ-
શ્ચર્ય પામ્યા નહોતા, મોટી કાળી જટા, રૂપીની ક-
મ્મર સૂધી લટકતી હતી. હાથમાં અને ડોકમાં
રૂદ્રાક્ષની માળાઓ પહેરેલી હતી. પગ સૂધી પ-
હોંચે. તેવી, એક ભગવી કફની યોગીરાજે પરિ-
ધાન કરી હતી. સાક્ષાત શંકર છે કે શું ? એમ
આ યોગીરાજને જોતાં, દરેક જણ આશ્ચર્યમાં ગ-
રકાવ થાય તેમ હતું. પનીયારીએ પગમાં મસ્તક મૂ-
કતાં, તેણે પોતાની આંખો બંધ કરી. આદ્ય થોડી-

વારે પનીયારીનો હાથ પકડી ઉઠાડતાં બોલ્યો.
 પુત્રો શીકર ન કરીશ, ભવિષ્યમાં આવનાર દુઃખ-
 થી, દુર રાખવા મેં તને અહીં આણી. જ્ઞાની થઈ
 અજ્ઞાન બન્યો, તેમાં મારી ભૂલ છે. અસો, બહુ
 માણસો યુવાનીમાં કરે છે, તે પ્રમાણે તેં કર્યું
 તેમાં નવાઈ નથી. થોડીવારમાં તું જ જડવત
 બની હતી? અફસોસ, અંતની ઘડી સૂધી તેમાં
 સુખ મળનાર નથી. 'એમ હું જાણું છું' પણ, તને
 અટકાવી શકાય તેમ નથી. માટે હવે તો શંકર
 કરે તે ખરું. તારા ભવિષ્ય માટે ધારેલી ધાર-
 ણ્યા ખરી પડતી જાય છે. આટલું બોલી યોગી-
 રાજ આધ્યા ગયા. પનીયારી તે બદલ વી-
 ચારમાં પડી.

પ્રકરણ ૨.



વેર.



બ્રાહ્મીમ, ઇબ્રાહ્મીમ, તારું થોડાજ વખતમાં આવી બન્યું છે, એમ સમજજે. આ દોલતખાં હવે વેર લીધા વિના છોડે તેમ નથી. મારા બનેલીના લોહીમાં તે જે હાથ રં-

ગ્યા છે ! તેજ હાથના ! પાનિપતના રણમાં ઢુકડે ઢુકડા કરો ચોપાસ ફેંકી દહશ ! તારો અમલ હશે ત્યાં સુધી આ દોલતખાંને ચે-
ન નહી પડે, અરે ! એક મ્યાનમાં બે તલવાર કાઢી પણ દિવસ રહી શકનાર નથી. તારી બધી સીતાફી જો, થોડા વખતમાં ન બૂલવું તો આ દોલતખાં એક લોહી તુકમનો નથી, એમ સમજજે.
• તારો જીવ લીધા વિના, મને જરા પણ શાંતિ થવાની નથી. પાનિપતના જંગમાં, તને મારીશ

મા મરીશ. તારા રાજ્યને પાપમાલ કરીશ. અરે !
 તને જડમુળથી ઉખેડીજ નાંખીશ. સારેજ મારા
 મનને શાંતિ થશે. તારી શમશેર ધાર વગરની
 ખુદી થઇ જશે, તું સાહ્યતા વિનાનો લશ્કરમાં
 રખડતો થશે. બાહ, તારું ધડ મસ્તક વિનાનું ર-
 ગદોળાશે. સારેજ, હું ખરી થઇશ. લાહોરમાં
 આવેલા એક ખેડી આંધણીના ઘરમાં, ઉપર પ્ર-
 માણે વીચાર સાગરમાં તણાતો, ખૂમ મારતો,
 વારે વારે મ્યાનમાંની શમશેરને ખુદી કરી ત-
 પાસતો, મનમાં અનેક સંકલ્પ વિકલ્પ કરતો,
 દાઢોના વાળ પસારતો, અધ્ધા મારા કામમાં તું
 મને મદદગાર થજે. એ પ્રમાણે ખેલતો હતો,
 તેટલામાં દ્રોઈએ આરાણું ઠોકયું. કેતરતજ તે ત-
 રફ દોડ્યો; આરાણું ઉઘાડયું. અને, અંદર એક
 પુરૂષને દાખલ કરી, પાછો, ખુરસીપર આવી ખે-
 ઠો. આ વખતે તેનો ચહેરો કંઈ વિચિત્ર લા-
 ગતો હતો. મુળ તો મિયાં હતા રંગે કાળા, અને
 જાડા, પથ્થુ ઠીંગણા અને મજબુત, તેમાં વળી

હાવભાવથી તો તે વાંદરાનું રમરણ કરાવતા હ-
 તા. આવનાર પુરૂષે પોતાનો ઝભો કાઢી નાંખ્યો.
 બાંધેલો ફેંટો પછવાડે કર્યો. જુઓ, દોલતખાં હવે
 તમે કેવી રીતની મદદ કરાવા માગો છો? તે જ-
 બાવોતો સાંઠે. તે પુરૂષે ખુરસી ઉપર બેસતાં જ-
 બાવ્યું. જુઓ કે આપ મારી મદદ લેવા ઇચ્છો
 છો તો, હું પોતે માંડે શીર આપવા તૈયાર છું.
 તેવીજ રીતે, મારી પાસેના એક હજાર સિપાઈ-
 ઓ, પોતાના જીવ સાટે તમને મદદ કરશે. ફર-
 માવો તો, આજેજ તેઓ તમને લાહોર સર ક-
 રી આપશે. દોલતખાંએ મનમાંજ મલકાઈ, શે-
 ખસલી પેઢે, તરંગની ધમ્મ તળે, મોતીના એક
 પૂરતાં જબાવ્યું. આપની મદદની હાલ મને જ-
 ર નથી. મારા સિપાઈઓ, અંદર દાખલ થઈ
 ચૂક્યા છે. તમારી મહેરબાનીથી તો, હિંદુસ્તાનમાં
 આવી શક્યો છું. યાદ રાખજો કે, આ આ-
 ખર દિલ્લીની ગાદી ઉપર બેઠા બાદ, તમને બૂલ-
 નાર નથી. બાખરે જબાવ્યું, દોલતખાં તેના આ

પ્રમાણેના ખોલવાથી અલંત ખુશી થયો. આ
 વખતે રાત અંધારી હતી, પવન સુસવાટા બંધ
 કુંકાતો હતો. જ્યારે, લાહોરમાં બધે શુંમસામજ-
 જાતું હતું. રસ્તાઓ ઉજડ વસ્તી વગરના જ-
 હાતા હતા. તેવી વખતે બાબર દોલતખાં સાથે
 બહાર આવ્યો. એક સીસોટી મારી. ચોપાસથી
 સિપાઇઓ ઉમરાઇ જતા જણાવા લાગ્યા. મારો
 કાપોની ખુમરાણુમાં, દીન દીનના પોકારોથી લા-
 હોર ગાજી ઉઠ્યું. ઉજડ રસ્તા ઉપર મસ્તક રવ-
 ડવા લાગ્યાં. કિલ્લાપરનો ડંકો જોશથી વાગવા લા-
 ગ્યો. ધરપકડ શરૂ થઈ ચૂકી હતી. બારી બારણું
 બંધ કરી, બાયજાઓ ઘરમાં ભરાઈ ચરચર કંપ-
 તા હતા. જ્યારે, શુરવીરો તો, આ હોકાટો થ-
 તાંજ, પટોપટ ઢાલ તરવાર લઈ બહાર નીકળી
 પડ્યા હતા. લડાઈ થોડો વખત ચાલી પણ તેઢ-
 લામાં તો, લોહીની નીકા વહેવા લાગી. અત્યાર
 સુધી મહીઓમહી કપાઇ મરતા હતા. પણ હવે
 સવાર સમય થવા આવ્યો હતો, જેથી બંને ત-

રફના લડવયા હારમાં અંધાર્છ લડવા લાગ્યા. દગો કરનાર કાફર કાણુ છે ? તે જો, આ વખતે જ-
ણાય તો, તેના દુકડેદુકડા કરી નાંખ્યા વિનાર-
હેનાર નથી. આ પ્રમાણે જોણતો, તલવાર લઈ
ધુમતો, લોહાથી ખરડાયતો એક બહાદુર સરદાર
આશરે સોએક સિપાઈઓ સાથે લાહોરમાં દાખલ
થયલા શત્રુઓને અટકાવતો, કાપતો ચોપાસ ફ-
રતો જણાતો હતો. ધીમે ધીમે સૂર્ય બહાર આ-
વવા લાગ્યો હતો. આકાશ રવચ્છ જણાતું હતું.
આ સરદારનો વિજય થશે એમ લાગતું
હતું. દુશ્મનોમાં તે એક સિંહ જેવો જણાતો
હતો. તેઓ પાછળ હઠતા જણાતા હતા, કીલ્લે-
દાર તેમને ધાસ પેરે અતિ ત્વરાથી કાપતો મા-
લમ પડતો હતો. તેટલામાં આશરે ચુમાળીસ
વર્ષનો, એક મજબુત બાંધાનો મોગલ સરદાર
સામે આવી ઉભો. અણહના, કસમ લઈ કહું છું
કે, તારો જીવ લીધા વિના મારી સમશેર અંત
કરનાર નથી. બાલો ઉગામી કિલ્લેદાર સનમુખ

ઘોડાને મંડળાકાર ફેરવતાં મોગલો જણાવ્યું. કિ-
 લ્લેદાર બહાદુર તથા હીંમતવાન હતો. જં કે તે
 ધાકી ગયો હતો; છતાં, જરા પણ ડરો નહી. તે
 જીંદગીના રક્ષણાર્થે પાછો ફર્યો નહી. પણ, લાલા-
 થી હાથ વિંધાયા છતાં, તે તલવાર લઈ મોગલ
 તરફ ધસ્યો. મરણને તેણે આવકાર દીધો, તે તેને
 ખુશીથી ભેટી પડ્યો. પણ, અપકીર્તિનું કલંક હો-
 રી લઈ જીવવાનું તેણે પસંદ કર્યું નહી. મોગલ
 આરના ઘોડાની અડફેઠથી તે ગળડો ગયો. ઉ-
 પરથી દોલતખાંએ ધા કર્યો. પણ, તે જખરી
 હીંમતે ઉઠ્યો. અને, મોગલ વંશની સ્થાપના કર-
 નાર, વીરનર ખાખર ઉપર, તેણે અતિ રોશની
 બે હાથમાં તરવાર પકડી ધા કર્યો. ખાખર તેના
 ધૈર્યથી આશ્ચર્ય મામ્યો ખરો. પોતાના ઘોડાને
 વચ્ચે નાંખીને ખચ્યો ખરો. પણ આ બહાદુર
 કિલ્લેદાર પર, ધા કરવા તેનું મન માન્યું નહી તે
 દોલતખાં કરતાં કિલ્લેદારને વધારે ક્રોધ ગણવા
 લાગ્યો. ખંનેની મનમાં સરખામણી કરવા લાગ્યો.

તો, આ સરદાર તેને વધારે પ્રિય લાગ્યો. પણ, કીલ્લેદાર મોગજોનો એક સરખો વિધ્વસ કર્યો જતો હતો. એટલે હવે, તેને વચ્ચે આવવાની ફરજ પડી, તે ફરી તેની સનમુખ ધસી ગયો, જખમી થયેલા તથા, યાત્રી ગયેલા કીલ્લેદારને તેણે થોડી પલમાં એક બે ધાથી, પોતાના રસ્તામાંથી દુર કર્યો. બહાદુરના પડવાથી આયલાસિપાઈઓ નાહા. મોગજો, આખરની પૂઠે પૂઠે આગળ ધસ્યા. અતે, થોડી મહેનતે, જોતજોતામાં કિલ્લા ઉપર આખરની વિજય ધ્વજ ફડકવા લાગી. લડાઈ બંધ પડી. મોગલ લશ્કર હુંટ કરવા ધસ્યું. પછી શું ? ગરીબ રૈયતને કનડયામાં બાકીશાની રહેનાર હતી ? કુર મોગજોથી બહાદુર જતાં, તેમનું કોણ રક્ષણ કરે તેમ હતું ? મુગે મોઢે સહન કરવાનો આ વખત હતો. જ્યારે, જે થોડા ધણા શુન્વીરો બચ્યા હતા, તે તેમને અટકાવવા પોતાનો ભોગ આપી સ્વર્ગમાં ચાલ્યા ગયા.

પ્રકાશ ૩ જી.

—:૦:—

ખડીયેર.



યે અસ્ત પામવાનો વખત થવા આવ્યો હતો. જ્યેથી, તેની પીળારંગની ઝાંખી તુડકી સર્વત્ર પ્રસરી રહી હતી. મધુર મધુર પવન ચોપાસથી આવતો હતો. પક્ષીઓ

પોતપોતાના માળા તરફ જતાં હતાં. ડોયલના ટોકારા ઝાડોની ઘટામાંથી સંભળાતા હતા. જ્યારે આ ઉજડ રાતમાં, તેના પડવા પછી તેવીજ રીતે પડતા હતા. પક્ષીઓનો કીડખીલાટ કાનને એક પ્રકારે મીઠાસ ઉપજાવે તેવો હતો. તરેહ તરેહના, ઝાડોની ડાળો, એકમેક સાથે મળી જઈ, એવી ઘટા થઈ રહી હતી કે, આ ઝાડીમાં, એકાદો માણસ છુપાયો હોય તો, તેને ખરે ખપોરે પણ

શોધવાનું મુશ્કેલ થઈ પડે. તેવીજ રીતે, જો એ-
 કાદો મુસાફર આ અરણ્યમાં માર્ગ ચૂકી બૂઝો
 પડે તો ખરે રસ્તે આવવાને કેટલા દીવસ, યાને
 મહીના લાગશે તે સમજવું મુશ્કેલ પડતું હતું.
 સુલતાન ઈબ્રાહીમના તથા બાબરના કેટલાક, બા-
 હોશ અને ચાલાક સિપાઈઓ, આ અરણ્યમાં
 બૂલા પડ્યા હતા. જેમને પોતાના રહેઠાણ પર
 પાછા ફરવા પહેલાં સ્વર્ગે જવું પડ્યું હતું. છતાં
 ઈશ્વરની આ જંગલમાં, એટલી તો, મહેરમાની
 હતી કે, તરેહ તરેહના ઝાડો, જંતજનતના, ફ-
 ળાથી લચી ગયેલાં જોવામાં આવતાં હતાં. તે-
 થી ક્ષુધા શાંત કરી નિર્મળ કાચ જેવા વહેતા
 ઝરામાંથી, તૃપા મટાડવાને બૂલા પડેલા, યાને જન-
 હીતા મુસાફરને, પણ આ જંગલ ઉપયોગમાં
 આવતું હતું. આ વખતે સહજ અંધાર
 થવા આવ્યું હતું. વાઘની બરાડો તથા ફૂરકિંસક
 પશુની મોટી મોટી જુમો તથા, જંગલો
 જનવરોનો, કંઈક અવાજ કાચા પોચા માણસનું

મન, ડગાવવાને પૂરતાં હતાં. હાથીઓની ચીસ
 થોડી થોડી વારે સાંભળવામાં આવતી હતી. ત-
 થા તે સાથે સિંહની રાડ પણ કાન ફાડી નાંખે
 તેવી થોડી વારે સંભળાઈ. જંગલમાંથી પસાર
 થતો મુસાફર, આથી પોતાનો ઘોડો ખમગાવી
 હોતો. અને, કમાનમાં તીર સાંધી, તે ઝાડો તરફ
 જોવા લાગ્યો. હજુ અંધાર બહુ થયું નહોતું.
 એક હરણુને ચારે પગે ફાળ ભરતું દોડતું આવ-
 તું જોઈ મુસાફરે કમાન ખેંચ્યો. પણ તે અટક્યો.
 કારણ કે, જે હરણુનો તે શીકાર કરવા ઇચ્છતો
 હતો; તે ઉપર એક વાઘ ધસી આવતો હતો.
 તે વીચારમાં પડ્યો. થોડી વારે વાઘ તરફ જ તા-
 કીને તીર છોડ્યું. જે આખાદ તેના કપાળને ભે-
 દી અંદર ઉતરી ગયું, મરણ કાળની એક જ-
 બરી બરાડ મારી તેણે પ્રાણ છોડ્યો. હરણુ તો,
 એટલી વારમાં અદ્રશ્ય થઈ થયું. પણ હવે રમ-
 ખાણ વધ્યું. વાઘની બરાડથી જંગલમાંની તેની
 પ્રિયા ધસી આવી. તેની આ વખતે તેણી તરફ

પીઠ હતી. પણ ચાલાક ઘોડો હણુહણ્યો. મુસાફર
 ચેત્યો. પાછળ નજર કરી તો, વાઘણુ એક પાસેજ
 આવી પહોંચી હતી. છતાં, બહાદુર નર તેથી જ-
 રાએ ડર્યો નહી. હળવેથી શમશેર કાઢી, ફાળ
 ભારતી વાઘણુનું પેટ ચીરી નાંખ્યું. તેણી શાંત
 થઈ ગઈ. ધીમે ધીમે ઘોડો ચલાવી તે થોડીવારે
 એક ઉજડ ખંડીયેર પાસે આવ્યો. તે પોતાના
 કાનને ખંડીયેરની એક દિવાલ પાસે ધરી કંઈક
 સાંભળતો જણાયો. અહીંઆ મધુર સ્વર કાનો
 હશે ! અચાનક આટલું ખોલીને નીચે નમ્યો. પણ
 અતિ આશ્ચર્ય સાથે, તેના હાથમાં આવેલું એક
 જાડું મુળીયું ખેંચતાં, એક ઘડાના સમેત પથ્થર
 ઉઘડી ગયો. દીવાલોનો પ્રકાશ અંદરથી જણાયો.
 એક ઝીણી ધાર વાળું ચક્કર ખુબ જોશથી ફરતું
 હતું. પણ તેણે શું જોયું ? ચક્કર જોઈ આટલો
 મધો ખુશી કેમ થયો ? પાનીપતની પનીયારી !
 અહીં ક્યાંથી ? આટલા અક્ષરો ખોલી તે અટ-
 ક્યો. આરસપહાણની પૂતળી જેવી ચક્કરની ની-

ચલી બાબુએ ઉભેલી, પોતાની મનોરમાને
 જોઈ, તે અત્યંત ખુશી થયો. એકદમ ચક્કર
 પર કુદી પડવા તૈયાર થયો, પ્રેમી નાયકાએ હા-
 થની ઇશારતથી અટકાવ્યો. ફરી તેને ચક્કર ત-
 રફ જોવા કહ્યું. તે નીરાશ થયો. કારણ કે, ચ-
 ક્કર એટલું ધારદાર હતું કે, એકાદું માણસ અંદર
 પડે તો, તેના ટુકડેટુકડા થઈ જાય તે પાછો હ-
 ઈયો. આંખો બંધ કરી ફરી અંદર જોયું. આ વ-
 ખતે યુવતીને ન દાઠી. એટલે, તે એક શીલા પર
 પડી ધામે ધામે વિચાર લહરીયોમાં અથડાવા
 લાગ્યો. ખરેખર ! આ વખતે, જે મારામાં કૃષ્ણ
 જેવું સામર્થ્ય હોત તો, પ્રિય રાધા સમાન પની-
 ચારી તને મેળવી હોત. મારે ધારેલે ઠેકાણે લઈ
 ગયો હોત. પણ, તું પોતેજ ઇચ્છા નથી જણા-
 વતી ત્યાં હું શું કરું ? આ પ્રમાણે બોલી પાછો
 તે અંદર જોવા લાગ્યો. પ્યારી, તને શું કહી બો-
 લાવું ? કત્તર ન મળ્યો, નીરાશ થયો. પ્રિયા તને
 ઉર્વશી કહુ કે, રંભા ! હવે તે ચીડાયો, બહાદુર

બહુ બોલો બન્યો. નાના બહાલી ! તમને તો મા-
 રી પ્યારી કહીશ. ઉત્તર ન મળ્યો. હવે શું કહે.
 તેણીએ સાંભળ્યું નહી હોય ? આમ વીચાર કરી
 વળી તે ખુશ ઘાંટો પાડી બોલ્યો તમે કેમ બો-
 લતાં નથી ? તેને ખુશી થવા વખત આવ્યો
 ખરો. અંદરથી અવાજ સંભળાયો. રાધાનો પ્રિય
 કેશવ ય ને કૃષ્ણ એકજ છે. પણ તમારે મનતો
 અનેક હશે. ઘડકતે હૃદયે આટલા અમરો સાં-
 ભળી, યુવક નીચે નમ્યો, પ્રિય આ કૃષ્ણ ખીન્ને-
 જ છે. તેને મન અનેક હતાં. પણ આ કૃષ્ણને
 મનતો, પ્રિય રાધા, તું એકજ છે. તેણે આટલું
 બોલતાં સુધી તો સ્વાસ પણ લીધો નહોતો. એટો
 બધું કહેવાનું છે. ભોળી અમળાઓને ભરમાવવાનું
 છે. યુવતીએ અંદરથી જણાવ્યું. પ્યારી પ્યારી,
 આ શું કહો છો ! તમને જો મારા પ્રેમ વિષેની
 ખાત્રી ન થતી હોય તો ભણે, તમે મારી કસો-
 ટી કાઢો, કુંદન તાવવાથી પરખાશે. પ્યારી પાર-
 ખી જુઓ, મારી ના નથી, તમે ચાહો અગર

ન ચાહે!, પણ હુંનો મારી અંતની ઘડી સુધી
 તમનેજ ચહાઈશ. યુવકે જણાવ્યું. યુવતી હાથમાં
 સતાર લઈ અંદરની બાજુ ફરતી હતી, તેણીએ
 ઉપર નજર ફરી. યુવક ધાયત્ર થયો, વારેવારે ને-
 ત્રો યુવતીના યુવક તરફ ફરવા લાગ્યાં. નાજુક
 આંગળીઓ સતારના તાર પર ફરવા લાગી, યુ-
 વાનનું પ્રેમી ગાયન અંદર ઉતરાવા લાગ્યું. આ
 વખતે ઝરામાંના મચ્છો તાલ તથા મૃદંગ વગા-
 ડતાં હોય તેમ જણાયું. પક્ષીઓ પોત પોતાના
 સૂર પૂરતાં જણાયાં. યુવતી ડોલતી ચાલવા લાગી.
 ડાબોથી નમી ગયેલાં ઝાડ, વધારે ડોલતાં જણાયાં.
 યુવકનો મધુરસ્વર અતિ બહારથી ફેલાયા લાગ્યો.
 ઉપરની બાજુઓની ઝાડીમાંથી. પડવા સંભળા-
 વા લાગ્યાં.

અહા! નેનકદારી મુને મારનારે;

પ્યારી પાણી પ્રિતિનું મુને પાઓ હારે—અહા!

ચટકે ચમકાવી ચિત્ત ચોર્યું આરે;

મોહની લગાડી મન મોહ્યું આરે-અહા !

પડ્યા સાંભળાયા. યુવતી અંદર ચાલી ગઈ, અને યુવક પણ ઉપરની બાજુએ ચમકી દૂર્યો, કેમ કેદારસીંગ, શા વીચારમાંછો ? નંના બાપર હાથ મુકતાં કાળા ઝમામાં વિટાયલા એક ઉચા અને શશકત બાંધાના પુરૂષે પૂછ્યું. મહારાજા આપના દર્શનથી હું આશ્ચર્ય પામ્યો છું. કેદારસીંગે જણાવ્યું. અરે એ બધી ઉડાવાની વાત જવાદો, હું કહું તે સાંભળ. તારી તો જાણે મીથુનરાશી થઈ. પણ, તેમનું નામ કહે તો તમારે બંનેને જુગશે કે નહીં; તે, રાશીની સરખામણી કરી કહું. મહારાજાએ હસતાં હસતાં જણાવ્યું.

કેદારસીંગ સરમાઈ ગયો તે કંઈ પણ બોલ્યો નહીં. વાહ ! વાહ ! રાધાએ, કાન તમે કેદારસીંગે, પેટ પકડી હસતાં હસતાં જણાવ્યું. કેમ કેદાર ખરી વાત કે ! કેદારનો હાથ પકડી બેંચી કહ્યું.

મહારાજ, ખોટી વાત, તમે વખતે એવું સ્વપ્નું
 જોયું હશે. કેદારનું મુખ મલકાયું. ઓહોજ કે,
 મેં સ્વપ્નું જોયું કહોછો કેમ? મારા સરદાર, તમે
 જૂલોછો. પણ હું નથી જૂલતો અહા! નેન ક-
 ટારી મૂને મારનારે. કેમ સરદાર યાદ છે કે કે-
 દાર કંઈ પણ જોલ્યો નહી. તેટલામાં એક યો-
 ગીરાજ, પેલા ચક્રવાટે બહાર આવ્યા. મહારા-
 જાએ પ્રણામ કર્યા. જો, જોઈ કેદારે પણ કર્યા.
 યોગીદ્રે તેમને આશીરવાદ દીધા. થોડીવારમાં
 ખીજે રસ્તે જવા તે વળ્યા, કેદાર તથા મહારાજા
 ખંને તેના તરફ જોઈ રહ્યા. એક તીણી સીસો-
 ડી યોગીરાજે મારી. તરતજ ઝાડોની ઘટામાંથી
 એક વિકાળ સિંહ અને હાથી બેઠે ધસી આવ્યા.
 હાથીએ આવતાની સાથે યોગીરાજને પોતાની
 સુંઢવતે ઉચકી પીઠપર બેસાડ્યા. અને જંગલનો
 રાજા તેમની આગળ આગળ ચાલવા લાગ્યો,
 આ જોઈ કેદાર આશ્ચર્ય પામ્યો. મહારાજ એ
 કાણ છે? કેદારસીંગે મહારાજાને પૂછ્યું.

પ્રખ્યાત ચૈતન્યનાથ તે એજ છે. ભર જીવા-
 નીમાં આ બ્રાહ્મણોના ઊત્તમ કુળમાં ઉપજેલા
 મહારાજે, ચોવીસ વરસની વયે બ્રહ્મચર્યવ્રત ધા-
 રણ કર્યું છે । એમનો પ્રતાપ તો, આ તારીનજ-
 રેજ નેવામાં આવ્યે છે, મહારાજ ત્રિકાળગ્રાની
 છે. અગમ નીગમની તેમને ખબર પડે છે; વ-
 ગેરે આ રૂપીરાજનો પ્રતાપ તો કંઈ એવજ છે.
 વય એકતાળીસ વર્ષની થઈ છે, છતાં જો એક પણ
 વાળ સફેત નેવામાં આવે છે ? એક દેવને ઠેકાણે
 હાલ તેઓ, આપણા હિંદુસ્તાનમાં પુંજાય છે.
 ધણીખરી વખત, જાહેર ભાષણો પણ આપે છે;
 તથા, આપણા નેવાઓને દર્શન દઈ પાવન કરે
 છે. સાક્ષાત ભગવાનનો અવતાર છે, એમ હું
 તથા હોંદવાસીઓ જાણે છે, સમજ્યો ? કેદારના
 ખભાપર હાથ મુકતાં મહારાણ્યએ જણાવ્યું. શું
 પ્રખ્યાત ચૈતન્યનાથ તે આજ કે ? કેદારે પૂછ્યું
 હા એજ છે. મહારાણ્યએ જણાવ્યું. બાદ તેઓ
 ખંડીયેરના ખીજા ભાગ તરફ વધ્યા. જ્યાં પાંચ

સાત મોગલોનો, વાત કરવાનો અવાજ તેઓને સંભળાયો. એક ભીંતને કાન દઈ ખંતે સાંભળવા લાગ્યા. અણાહના કસમ ખાઈ કહું છું કે, ઇશ્વાહીમ સાથેની લડાઈમાં બાબર જીત્યા સિવાય રહેનાર નથી. એકે જણાવ્યું.

સુલતાન ગમે તેટલા શૂરવીર છે, છતાં જો મેવાડીવીર વચ્ચે પડ્યો તો, નક્કી બાબરને નીરાસાસહ પાછું જવું પડશે. અને આપણા સરદાર દોલતખાને, ફાંસીને લાકડે લટકવું પડશે. ખીજાએ પોતાના વીચાર જણાવ્યા. યારો, આજકાલ, બાબરનો સીયારો પાધરો છે. એટલે સંગ તેને કંઈપણ કરી શકનાર નથી. ત્રીજાએ ઉમેર્યું. તે ફાંકો મુકી દેજો દોરતો, સંગનો સપાટો રણના જંગમાં કેવો છે ? તે તમે જોયો નથી. પણ યાદ રાખજો કે, વખતે જો તે લડાઈમાં ઉતરશે તો બાબરને ઇલાઇલા પોકરાવ્યા સિવાય રહેનાર નથી. વળા એકે જણાવ્યું. જા, જા, તુંતો, બીકણુ છે. સંગની સામે બહાદુર લડવા તૈયાર છે. સામા-

વાળાએ જવાબ વાળ્યો, હું પણ તૈયાર છું વળી એક જમાલખાએ ઉમેર્યું, બાપડો તમે મને ખી-
 કણ ન ધારશો, આતો ફક્ત મેં જ એની ખ્યાતી સાંભળી છે. તે ઉપરથી જણાવ્યું બાકી આ મ-
 રદાને મરદ સામે તેની શું મગ્નક કે, તે ટકી શકે. આ વાક્ય સાંભળતાં તો રાણાનો પિત્તો તપી આવ્યો, તે ગુસ્સે થઈ ગયો; અતિ ક્રોધથી તેણે એક લાત ભીંતમાં મારી, ખરરર કરતી તે મુગલો ઉપર દુદી પડી, જેમાં બે ત્રણ જણ ક-
 ચરાઈ મરી ગયા, અને જે બચવા પામ્યા, તે-
 મનો સંગની બારે તલવારે ભોગ લીધો. કેદારે શમશેર ખેંચી. મરદાને મરદ થનાર મીયાની દાઢી પકડી, જોરથી, એકજ તમાચા સાથે, તેના મોંઢા-
 માંના દાંત પાડી નાંખ્યા, આથી તો મોયાં સા-
 હુબ ખીજવાયા, પણ શું કરે ? ઇલાજ નહોતો, એટલે તરવાર કાઢવાની મૂકી દઈ ધીમેથી કમર-
 માંની કટાર ખેંચી તેણે કેદારના રદય તરફ ધરી, પણ તેનો તે હાથ તો કેદારની ચાલાકીથી તેના

દેહથી જુદો થઈ, દૂર જઈ પડ્યો. પત્ની શું ?
 મીયાં સાહેબની બધી ઉમેદો ધુળ મળી ગઈ.
 મેવાડીવીરે સુરવીરતા સમક્ષ દેખાડી, તે વળી
 એવી કે તેઓમાંથી એક પણ સંદેશો થોડા-
 ડવા જવા રહ્યું નહીં, પણ તેથી દીલગીર શું
 થવાનું ! રજપુતોની પેઠે તેમનાં જૈરાં કંઈ
 થોડાં સતી થનાર હતાં. તેઓ તો થોડા દહાડ
 રાહ જોઈ પૂનરલ્લભ કરશે. એટલે ચિંતા શું છે ?
 ગયા ફક્ત દોહતખાંના, કે એને વેર લેવાને
 વખતે અડચણ પડે ! પણ નાના ! તેવો વાંધો
 કંઈ છે નહીં, કારણ કે એક ચીત્તા પેઠે બાબર
 દિલ્લી ઉપરજ ટપેલો છે. એટલે મહી મળતું
 મહી દોહતખાંનું પણ કામ થઈ જશે.

પ્રકાશુર ૪ થું.

—:૦:—

ધીરવીર.



નિપતના રણુમાં, આખરે પડાવ
નાંખ્યો હતો. જ્યારે જમનાજીની
સામી તેડે, ઇશ્વાહીમ સુવ્રતાન
તેની સાથે ટક્કર લેવા, છાવણો
નાંખી પડ્યો હતો. પ્રિય વાં-

ચકં જન, મારે જણાવવાની જરૂર છે કે, હોંદનું
ભાગ્ય અજમાવનાર, આ વિશાળ પાનિપતના ર-
ણુમાં, ત્રણ મોટી લડાઈ થઈ હતી. એક તો ઈ.
સ. ૧૫૨૬, ઈ. સ. ૧૫૫૬ તથા, ઈ. સ. ૧૭૬૧
એ ત્રણે સાલમાં, મોટી જંગો લડાઈઓ થઈ
હતી. જેમાંની, આ પહેલીજ લડાઈ. ઈ. સ.
૧૫૨૬ માં, ઇશ્વાહીમ લોદી તથા, ભવિષ્યમાં
થનાર, સહેનશાહ આખર વચ્ચેની હતી. હોંદના

કમ ભાગ્યે, આ જંગી લડાઈઓમાં, હિંદવાસાઓ પાયમાલ થયા. કાચી સોનાની ખાણ, આ હિંદ પરદેશીયોનું ધ્યાન, પોતા તરફ ખેંચતી હતી. ઉત્સાહી ખાખર, આ તરફ આવવા તૈયાર જ હતો. તેમાં વળી, દોલતખાંનુ કહેણુ આવ્યું એટલે, તે હાથમાં આવેલ ખાજી શું કામ છોડી દે? તે તરતજ ચડાઈ કરી, પંજનજ સર કરી, દિલ્લી તરફ ફર્યો. હિંદનું કમનસીબ કહો કે, ખાખરનો સી-તારો ચઢતો હતો, એમ કહો તો પણ, ચાલશે. મોટા મોટા લડવઝયા, અને, સૂરવીર સરદારો સાથે, પાનિપતના રણમાં, તે નિશ્ચિંત પડ્યો હતો. છતાં, તેને ખાખર નહોતી કે, મારી સામે આ કૃત્યથી, હિંદુ રાજાઓ લડવા તૈયાર થાય છે. અરે! જે તેણે તે જાણ્યું હોત; તો, તે પૂર્ણ હાંશીયારીથી રહ્યા હોત. કારણ કે, રજપૂતોનું સુરાતન તે પૂણુ રીતે જાણતો હતો. તેને ખાખર હતી કે, એક મરણીયો થયેલો રજપૂત મારા જે-રાવરમાં જેરાવર સો સિપાઈઓને, જમીન દોસ્ત

કરતા સૂઝી હઠનાર નથી. આટલું બધું તે જા-
 જીતો હતો છતાં, આ લગાઇ આથે, રજપુતોને
 કંઈ સંભવ નથી. નેચી, નેજો કંઈ વચ્ચે આ-
 વશે નહિ. આ વિચારથીજ. તે નિશ્ચિંત હતો.
 પણ, ચતુર રાણાસંગની ચતુરાઈ તથા, હીર્ય ક-
 ણિ વિશે, તે અજાણ હતો જોયી, આ વખતે,
 તેને થોડું ઘણું નુકસાન થયું ખરું પણ, એની
 ચાલવા કારણ મળ્યું. ચતુર સંગના સુરસીર સ-
 રદારે, આખરને ચમકાવ્યો, તેની આંખો ઉઘાડી.
 સત હોવાને લાંબે છાવણીમાં જ્યાં, સાં લાંખી
 લાકડીયો ઉપર, મોટો મોટો મસાલો આંધી; પ્ર-
 કાશ કરવામાં આવ્યો હતો. મોગલો ટોળે મળી,
 વાતોના ગપાટા ઉડાવતા, તો, કેટલાક ખાણું પ-
 કાવતા મોગલો પથ્થરના ચૂલા પાસે બેઠેલા હતા.
 જ્યારે, એક યુવાન મોગલ, આ બધાથી દુર તં-
 ખુ જોથે, ફરતો જણાતો હતો. તે વારે વારે,
 પોતાની દાઢીપરના વાળને ઠીક કરતો, એક મો-
 ગલ ટોળાથી થોડે દુર આવી ઉભો. વળી, વી-

ચાર ફરી પાછો ફર્યો. થોડેક સુધી ગયો. પણ, તે થાંભ્યો, થોડેક વાર ઊભો રહી પાછો વળ્યો. અને, વાતોમાં લીન અને ગયેલા મોગલ ટાળામાં ભળી ગયો. તે, તેમની વાતોમાં ભાગ લેવા લાગ્યો, યારો શરખતનો જામતો જરા નોશ કરો ? એકે ગ્લાસ ભરતાં જણાવ્યું વારા ફરતી પી મસ્ત થવા લાગ્યા. સીસે ખલાસ થઈ ગયો. જે ભરી લાવવા, તેઓમાંનો એક ગયો. એટલામાં નવરા પડેલ, આ માનતા મીઆંઓએ; એવડાથી ઝુંફતાં; ગમે તેમ બકબકાટ કરવા માંડ્યો. યારો, આજનો દિવસ મજા મારી લો. કારણ કે, કાલે થનાર લડાઈમાંથી, અપણે છુવો, આ પ્રમાણે જેસી સફીશું કે નહીં; તે, કહી શકાય નહીં. દાડની લેહેમાં ઝુંફતા એક મોગલે, ઉપર પ્રમાણે, પોતાનો વિચાર જણાવ્યો. અરે ! મગદુર શું છે એ ઇત્રાહીમની જોત જોતામાં હું ઊ-ઊ.....આ પ્રમાણે બોલતાં એકે હલટી કરી, ખીજો હસી પડ્યો, અને,

ત્રીજો ગખડી પડ્યો, આથી મોટી હસાહસ થઈ
 રહી. બીજો દારનો સીસો લઈ આવ્યો. અડધું
 વાક્ય ગળી જનાર મીયાએ, ફરીથી ગ્લાસ પર
 ગ્લાસ લેવા માંડ્યા, હાં હાં બસ કરો સલાખત
 જંગ, વધુ પીશો તો પસ્તાસો. એકે જણાવ્યું.
 મીયાં આથી ખીજવાયા, તે પોતાની શમશેર
 ખેંચી ઉભો થયો. મહમદ અય મહમદ મયે
 તુઝકો, અ અઅ.....સ આટલું બોલતાં, મીયાં
 ગખડી પડ્યા. જેથી, ફરી બધા હસી પડ્યા.
 ચારો, કાલે બહુ સંભાળથી રહેવાનું છે હા. કા-
 રંબુ કે, ઈશ્વાહીમનો રંગ આ વખતે જુદોજ
 જણાય છે. એકે પોતાની બાપામાં જણાવ્યું. શ્રી-
 કર શા માટે કરો છો ? દોસ્તો, થોડા વખતમાં,
 સર્વત્ર મોગલાઈ પ્રસરશે. ત્યારે, જો આપણે જી-
 વતા હઈશું તો, મોટા ઇનામોના હકદાર ગણાઈશું.
 વળી એકે ઉમેર્યું. વાર છેવાર, મારા મહેરમાનો,
 મોગલાઈનો વીચાર કરતાં, ક્યાંક ગુંગળાઈ જશે.
 હાંદુ વીરનર મેવાડી રાણા સંગના સપાટામાં

આવતાં, ગભરાઈ જશે ગભરાઈ. યુવાન મોગલે
 જણાવ્યું. આ વખતે તે, પોતાની દાઢીને પંપા-
 જતો, પોતાના કહેવાની શું અસર થાય છે, તે
 જોવા લાગ્યો. પોતે બોલવામાં બહુ ખરાબી કરી
 છે, એમ જાણી, તે પસ્તાવા લાગ્યો. પણ જ્યારે
 તેણે જાણ્યું કે, વાત પસાર થઈ ગઈ છે. અને,
 પોતાના બોલવા ઉપર, કાંઈએ લક્ષ આપ્યું ન-
 થી. આથી, તેના મુખપર આનંદ પ્રસરી રહ્યો.
 તેટલામાં, એક બુઢા મોગલે દાડનું ગ્લાસ ભરી,
 આ યુવાન તરફ ધર્યું. માફ કરો બાઈ, માફ તો
 આજ માથું દુખે છે. માટે, શરાબ પીવાની મ-
 રજી નથી. મોગલે ખુલાસો કર્યો. આ એક, ગુ-
 લાખી જન્મ નોશ કરતાં, બધી વાતે આરામ થ-
 શો. માટે હ્યો. પાછળ બેઠેલા બુઢા મોગલે આ-
 ધરો કર્યો. નહીંજ, મારી જરા પણ ખુશી નથી.
 માફ કરો. આજે તો હું પીવાનો નથી. યુવાન
 મોગલે જણાવ્યું. અહાના કસમ છે. બસ, આટલું
 એક જમતો પીઓ બુઢાએ વધુ આધરો કર્યો.

એટલે, યુવાન ના ઇલાજ થયો. પણ, હાથમાં
 ગ્લાસ લઈ, ચાલાકીથી બીજી ગમ, ઢોળી નાં-
 ખ્યું. ખુદો, તેના તરફ એકી નજરે જોઈ રહ્યો
 હતો, ગ્લાસ ઢોળતાંજ તેણે હાથ પકડ્યો. યુવાન
 તરત ઉભો થયો. ખુદાને તરછોડી બાજુપર પ-
 છાડ્યો. ચાલાકે ચેતી ચપળતા વાપરી. પણ અ-
 નાવટી ઘઢી નીકળી ગઈ. વાળ વીખેરાઈ ગયા.
 બધા, આશ્ચર્યતાથી, તેના તરફ જોઈ રહ્યા. ઓ
 હો ! આતો કોઈ રજપૂત છે. આ પ્રમાણે બૂમો
 મારતા મોગલ, તેના ઉપર ધર્યા. અજવાન અ-
 હાદુર બીધો નહી. પોતાની તેજ શમશેર વતી,
 આડ આવતા મુગલોને ઘાસ પેરે કાપવા લાગ્યો.
 ચોપાસ નજર કરી તો, જવાનો એકે આરો ન
 દેખાવાથી, તે મોગલ સમુહમાં પેઠો. મારવું યા
 મરવું. ગમેતેમ કરી, પોતાની જીંદગી, મોઢે ભાવે
 વેચવાનો ઠરાવ કરી. યુવાન રજપૂતે ચોપાસ
 ધ્રુમવા માંડ્યું. વીરતે વીર. કહો વાર ! તેને કા-
 જી અટકાવી શકે ? મોગલો સ્વરક્ષણ માટે, પા-

છળ હઠતા. જ્યારે ઉદાર અનેલ આ યુવાન, છુટે
હાથે, બૂમીને, તેમના મસ્તકોનું, બળીદાન દેતો
જતો હતો. ખેતરમાં ધાસની કાપણી કરતા, ખે-
ડુત પેઠે. તેણે, તેમને કાપવા માંડ્યા હતા. તેની
તલવાર, કરવત પેઠે ચોપાસ ફરતી, લાકડાંરૂપ
મોગલોને વહેરતી, જોવામાં આવતી હતી, ઘેટાં
રૂપ મોગલોમાં, કેશરીરૂપ યુવાન શોભવા લાગ્યો.
યુવાનના શૌર્યે મોગલોને, વિર્ય વિનાના કરી મૂ-
ક્યા. બાબર આવી પહોંચ્યો. તે તેને નીરખી
જોવા લાગ્યો. તે વિમાસણમાં પડ્યો, અને મો-
ગલોને હજારો શીટકાર દીધા. મારા બાહદુરો, જ્યારે
તમે એક રજપૂતને પોત્તી શકતા નથી. તો તમે
દિલ્લી કેવી રીતે મેળવશો ! અને, મેળવશો તો
તમે કેવી રીતે હાથમાં રાખી શકશો ? તમારા
બળ ઉપર, આધાર રાખી, હું હિંદુસ્તાનમાં આ-
વ્યો, એજ મોટી ભૂલ કરી છે. અરે ! જો હું
જાણત કે, તમારામાં આટલુંજ પાણી છે. તો,
આ તરફ હું નજર સૂઝાં કરત નહી. વગેરે બા-

ખરના ટાંણાથી, મોગલો ઉશકેરાયા. અને, સા-
 મટા જ્યાં બંધ, યુવાન ઉપર ધસી પડ્યા. આ
 વખતે, યુવાન છેક જમનાજીની ભેખડ ઉપર ઉ-
 ભો હતો. અભિમન્યુ પેટે આ મોટા દળની, કંઈ
 પણ પર્વા કર્યા વિના, તે તેમને ઠીકજ આદર
 સત્કાર કરતો હતો. પણ, અચાનક ધસતા આ-
 વતા મોગલોનો ભાર, ન સહન કરવાથી કે કેમ,
 કાણુ જાણે ! ભેખડ ટુટી પડી. યુવાન પાણીમાં
 ખેંચાયો. મોગલો પૂઠે જવા તૈયાર થયા; પણ,
 સામી તેડે ઉભરાઈ જતા, ઇશ્વાહીમના સિપાઈ-
 એને જોઈ, બાબરે તેમને અટકાવ્યા. યુવાન,
 પાણીમાં તરતો કેકલેક લાંબે સૂધી નીચળી ગયો,
 પણ હવે મારે કિતરવું કઈ તરફ, આ વિચારમાં
 તે મુંઝાવા લાગ્યો. તેટલામાં. કમનસીબે ભેખડ
 પાસે ઉગેલા એક જળામાં, તેનો પગ ભરાયો.
 ઘણી મહેનત છતાં, તે તેનાથી છુટો થઈ શક્યો
 નહી. અતિ નિરાશા સહ તેણે ચોપાસ નજર
 કરી તો, ઘણે આઘેથી, એક નાજુક નાવડી તે-

ના તરફ આવતી જણાઈ. હોડીમાં ગોઠવેલ દી-
વાના તેજથી, જણાતું હતું કે, હોડી હાંકનાર,
પુરૂષ નહીં પણ, કોઈ અલખેલી સ્ત્રી હતી. તેણી-
ના સુરવર કંઠથી આ સાંત સમયે, સુંદર ગાયન
મધુર હલકે બહાર પડવા લાગ્યું. યુવાન આશ્ચર્ય
પામ્યો. સાદ આગળથીતો જણાયો. તેણીના, ચાં-
દીના વાગતા નાના ચંગ જેવા, મધુર સૂર તેના
કાનમાં પેસવા લાગ્યા, જળાની ડાંખળી પકડીને,
એક સરખો તે તરફ જોઈ રહ્યો. અહા ! પની-
યારી આજે વળી અહીં ક્યાંથી ? તે વીચારમાં
પડ્યો. શું મધુર ગાયન છે ! યુવાન હોડી તરફ
ટીકતો બોલ્યો. જ્યારે, હોડીમાંથી ગવાતો સુંદર
નાદ તેને સંભળાતો હતો.

માલિની છંદ.

અરે પ્રિય મમ પ્યારા, યયા શું મુજથી ન્યારા;
તુજ મનહર ભૂતિ, ઉતરી છે ચક્ષુ દ્વારા.
અહા આવો મમ બહાલા, વીરનર પ્રિય મારા;
વિયોગ દુઃખ સહેતાં, પડે છે હવે ધસારા.

કામની ખરેખર ! પ્રેમ લુપ્ત ગતી છે. મને
 ચાહી જીવન સાક્ષ્ય કર્યું છે. બહાલી ! બહાલી !
 આ શું ! આટલી બધી વિયોગે દુઃખી. હું જો
 તેમ જાણત તો, કાંઈ દિવસ તુજથી અલગ ર-
 હેવા, મન ન કરત, યુવાને તલવારના એકજ ધ-
 સારાથી, જાળું કાપી નાંખ્યું. તે પ્રેમોત્સાહી બ-
 ન્યો. તરતો હોડી નજીક જવા લાગ્યો. પણ વી-
 જ્યાં જેવા મધુર અવાજે તે, અધવચ્ચ આટકી,
 સાંભળવા લાગ્યો. સવારનો સમય થવા આવવાથી,
 પક્ષીઓ જાણે કીજ ખીલાટ કરી પોતાનો સૂર
 પૂરતાં હોય, તેમ અને મીન મૃદંગ તથા તાલનો
 બાસ આપવા લાગ્યા. ચંદ્ર જાણે મુઠ્ઠા પામતો
 હોય, તેમ તે અદ્રસ્ય થવા લાગ્યો. તેણીના સૂર-
 થી જાણે સૂર્યનારાયણ ધસી આવતા હોય, તેમ-
 જણાયું. તેણીનો કામળ કંઠ, આ વખતે કહણા,
 દર્શાવતો હતો.

દાદરો.

કેમ રૂઠ્યા પ્રિતમ મારા—(બે વાર)

ખેંચીતી કમાન જેઠા હું મોઢી એ ધાન.—કેમ રૂઠ્યા.

તુજ વિના એન નથીજ પડતું,

પ્રિય પ્રેમમાં બની ગઈ છું ગુલતાન—કેમ રૂઠ્યા.

યુવાન છેક હોડો સાથે અથડાયો કે, તરતજ ગાયન બંધ પડી ગયું. સુંદરી સરમાઈ ગઈ કાણુ પ્રિય કેદારસીંગ ? આઠલાજ અક્ષરો તેણીના મુખમાંથી, જેમ તેમ બહાર પડ્યા. હા, બહાલી હું તેજ તમારો પ્રેમી છું. યુવાન કેદારસીંગ આઠલું બોલતાં, હોડીમાં કુદી પડ્યો. તરતજ પનીયારીએ, હલેસું ફેરવ્યું, નાજુક હોડો પાછી ફરી; પ્રેમ સરીતા રૂપ આ જમનાજીના જળમાં. પ્રેમી જીવ રૂપ હોડી; જાણે નાયતી ચાલતી હોય તેમ જણાયું. મીઠી પવનની લહેરોમાં બન્ને પ્રેમી મશગુલ બનેલાં જણાયાં, યુવતીના, મંદહાસ્યમાં, યુવાન લેવાયલો લાગ્યો, રણજંગમાં ચઢેલો થાક, પ્રેમ નિશાએ ઉતારી નાંખ્યો. પ્રિ.

યા મારા ઉપર તમે, આ વખતે, મહદ ઉપકાર
 કર્યો છે. એક વખત તૃપ્તી સાંત કર્યો, અને
 ખીજી વખત હોડીથી બચાવ્યો, એ ઉપકાર કંઈ
 હું ભૂલનાર નથી, યુવાન કેદારસીંગે તેણી તરફ
 તાકી જોતાં જણાવ્યું. અતિ શરમને લીધે યુવ-
 તીના મુખપર લાલીમા છવાઈ રહી. નહીજી, એ-
 માં ઉપકાર જેવું કંઈ નથી. ગુરૂ આગા લઈ સ-
 હેજ, સહેલ ગાહે નીકળી આવતાં આપનો ભેટો
 થયો છે. આટલું બોલતાં તો તેણી અધીક તર-
 સરમાઈ ગઈ. નીચી નજર કરી, રતબ્ધ ગની
 ગઈ. પ્રિય, પ્રિય કહી, કેદારે તેને ખેંચી, છાતી
 સાથે ડાખી, અને ચુંબન વાટે, પ્રેમના ઉભરા
 બહાર પાડતાં, તેણે તેણીના અધરામૃતનું યથે-
 ચ્છ પાન કર્યું.

પ્રકરણ ૫ મું.

પ્રેમ.



હો કાઢવાનો વખત થવા આ-
વ્યો હતો. ગગન માર્ગે ઉડતાં પ-
ક્ષીઓ જાણે, સૂર્ય નારાયણને
આવકાર દેતાં હોય, તેમ જાણા-
તું હતું. સવારના પવનની ખુશ-

કારક, મીઠી દહેરોથી, એક પ્રકારનો આનંદ ઉ-
ત્પન્ન થતો હતો. હાંસક પ્રશુઓ, રાત્ર દેવીની
વિદ્યમગીરી સાથે, પોત પોતાના રહેઠાણમાં, ધુ-
પાક ગયાં હતાં. મેના, સારસ, કોયલ, પોપટ,
કાકા કઉઆ, દેવતરસ્યો, વગેરે તરેહવાર, પક્ષિ-
ઓનો એકઠો થતો અવાજ કાનને મોઠાશ ઉ-
ત્પન્ન કરતો હતો. થોડીવારમાં સૂર્યનારાયણે નમ-
મંડળમાં ખીરાજી પોતાના ચિન્હ તરીકે સુંદર
સોનેરી કીરણોથી, પૃથ્વીને તેજોમય બનાવી દીધી.

જે વખતે, એક ઘોડેશ્વાર આ ધીચ જંગલમાંથી
 આડા તીડા રરતા લઈ, પસાર થતો જણાતો
 હતો. પછવાડે થતા જરાક ખખડાટથી પણ, ચ-
 મઠી તે વારે વારે પાછળ નજર કરતો હતો. વયે
 સુમારે ઓગણીસ વર્ષ હશે. છતાં સહેજ પણ
 મુછના દોરાનો આકાર, આ પુરૂષના કોમળ મુ-
 ખપર જેવામાં આવતો નહોતો. દેખાવે, તે એક
 સ્ત્રીને લગ્નવે તેવો સુંદર, તથા નાજુક હતો.
 પીળા રંગનો ફેંટો તેણે છેક, સ્ફટીક જેવા ક-
 પાળ પર આવેલી, કમાનદાર ભીંવ્યા, સુધી વળ
 દઈ, બાંધેલો હતો. અલ્લા ખેર કરે, આટલે સુધી
 તો, બચવા પામો છું, હવે તો મૌલા જે કરે તે
 ખરું. આટલું બોલતાં, તેણે ઘોડા નીચે ઉતરવું
 યોગ્ય ધાર્યું. અને, તેમજ કર્યું. છાતી પર બાંધેલ
 મજબુત બંધ, ઢીલા કરી, ઘણીવારથી રોકાયેલો
 સ્વાસ, મોકળે મને લેવા માંડ્યો. તે કોઈ મુસલ-
 માન કોમતી સ્ત્રી હોય એમ જણાતું હતું. ઝરાના
 નિર્મળ કાચ જેવા સુંદર પાણીએ હાથપગ ઘોષ

ઝાડપર લટકતાં ફળોથી પોતાની કુધા શાંત કરી, બાદ પાણી પી, જીન ઠીક કરી, ઘોડાપર બેઠી. પણ તેણીના કમનસીમે, તેજ વખતે, ઝાડોની મીચ ઘટામાંથી પાંચ સાત માણસો ધસી આવ્યા. તેણીએ ધનરાઈ ઘોડો ફેરવ્યો ખરો; પણ, તે તરતજ ઘેરાઈ ગઈ યુવતીએ આ વખતે, કમરમાં લટકતી તેજ શમશેરને, ખુલ્લી કરી હાથમાં લીધી. અને, એકાદ બેને ધાયલ કર્યા. પણ, આખરે તેણી અબજાજ કેની ? તેમાં, વળી અંતિશય સુકુમાર, એટલે આ ઝપાઝપીમાં, થોડીવારે તેણી પોતાના ઘોડાપરથી, ગબડી પડી, ટોળીના ઉપરીએ ઈશારો કર્યો. એક તેણીને જાયઠી લીધી. હાય ! મને કાઈ બચાવો, બચાવો, એક નિરાધાર અબજાજને. પાપીના હાથમાંથી છોડાવો. આ પ્રમાણે તેણીએ પોકાર માર્યો. તરતજ સામેની ઝાડીમાંથી એક તીર સમમ કરતું આવ્યું. યુવતીને ઉંચકનાર સિપાઈ, જમીનપર ગબડી પડ્યો. એટલે, સી છૂટી થઈ. તરતજ, ઘો-

ડાની લગામ ખેંચી, જે તરફથી તીર આવ્યું હતું, તે તરફ ધસી. પણ, પાછી તેણી ઘેરાઈ ગઈ. કુરસાં, કુરસાં, આવી નાદાનીયત કરવાથી શું ફાયદો સુલતાન આજ્ઞાને અનુસરી તમને લઈ ગયા સિવાય, મારો છૂટકો નથી. ટોળીના ઉપરી સરદારે જણાવ્યું. નહીં, મહોબતખાં, એ વાત કોઈ દિવસ ખતમાર નથી. હું, તેને ચલાઈ શકવાની નથી. પિતા રક્તમાં રંગેલ હાથવાળા સુલતાનને, મરતા સુધી પણ, તાબે થવાની નથી. કુરસાંએ જણાવ્યું. જુઓ, સુલતાન ઇમ્રાહીમ, હાલ એક દિલ્લીની ગાદી ઉપર, શેર જેવો છે. તેને તમે ચલાવા નકારો છો; તો પછી તમને શું કહેવું. મહોબતખાંએ પટાવતથી જણાવ્યું. મારે તમારી એ બાટાઈ સાથે કામ નથી, સુલતાન ગયો દો-જખમાં; અને, તમે પડો ખાડમાં. હું તો એક ડગ અહોથી આગળ જરનાર નથી. કુરસાંએ ગુસ્સેથી જણાવ્યું- તું સીદી રીતે નહીં માને, એમ હું જાણુતોજ હતો. તે તેણી તરફ ધર્યો. તરત-

જ, ઝાડની બાજુમાંથી એક મોગલ તેઓ વચ્ચે
 આવી ઉભો. ખચરદાર સ્ત્રીને લઈ જતાં પહેલાં,
 મોગલની શમશેરને તારે ભોગ આપવો પડશે.
 માટે દુર રહે. યુવાન મોગલે શમશેર ખેંચી જ-
 ન્યાવ્યું. મહોબતખાં આથી ઝતુની બન્યો; પોતાના
 સિપાઈઓ સાથે, તે મોગલપર તુટી પડ્યો. છતાં
 ચતુરની ચાલાકીથી, તેને દુર રહેવું પડ્યું. જોડેના
 સિપાઈઓમાંથી ફક્ત એક બે બચવા પામ્યા.
 જીવ રક્ષણાર્થે તે પણ નાઠા. એટલે નાઈલાજે
 મહોબતખાં પોતાનો ઘોડો ફેરવતાં બોલ્યો. આવ-
 તી દાલના જંગમાં આપણે દવંદ યુદ્ધથી,
 આપણું નસીબ અજમાવીશું. આટલું બોલી તેણે
 ઘોડો મારી મૂક્યો. ઠીક છે. મોગલે આટલું કહી
 તરવાર સાફ કરી મ્યાન કરી. હવે તે યુવતી
 તરફ ફર્યો, સુંદર મોગલ સુંદરીથી અંજાયો, તે-
 મજ એકવીશ વર્ષની વયના આ યુવાનનું ભવ્ય
 કપાળ, અને કમાનદાર ભીંવ્યા સાથે, તેનો મો-
 લક બાંધો જોઈ, કુરસાં આશ્ચર્યમાં ગરકાવ થઈ

ગઘ. થોડીક પગા જાનને પ્રેમ મંત્રમાં દોરાગાં,
 બાદ યુવાને પુછ્યું, આપને ક્યાં જવું છે? યુવ-
 તી કુરસાંનું માન આ અવાજથી ઠેકાણા પર
 આવ્યું. મારે દોલતખાં પાસે જવું છે. કુરસાંના
 આ બોલવાથી યુવાન જરા દીલગીર થયો. તે ત-
 મારા શું સગા થાય છે? યુવાને પુછ્યું. મામા,
 કુરસાંએ ટુંકમાંજ પતવ્યું. ઠીક છે, ચાલો મારી સાથે
 આ પ્રમાણે બોલી યુવકે પોતાનો ઘોડો આગળ ક્યો.
 પણ કુરસાં જરાએ ડગી નહી. કેમ શા ગિચારમાં
 છે? મોગલે હસી પૂછ્યું. શું મારી સાથે આવવા ત-
 મને શંકા રહે છે? તે ઘોડાને ફેરવતાં બોલ્યો.
 મારા પર ઉપકાર કરનારનું મારે પહેલાં નામ જ-
 નવું અવરય છે. તે તમે જણાવશો? કુરસાંએ
 અચકાતાં અચકાતાં પૂછ્યું. શા માટે નહી?
 મને કાસમ કહી બોલાવે છે. યુવાને પ્રત્યુત્તર
 વાળ્યો. ત્યારે હવે મને જણાવશો? કે, હાલ
 મારા મામા ક્યાં છે? કુરસાંએ આકાંક્ષાથી પૂ-
 ઞ્યું. મોગલ છાવણીમાં. કાસમે હસી જવાબ વા-

બ્યો. કેમ ? હજી તેઓ ધરાયા નથી ? કુરસાં
 કંઈક ખેદ પામતાં બોલી. શું તેઓએ આ અ-
 યોગ્ય નથી કર્યું ? કુરસાંએ કાસમને પૂછ્યું. તે
 તો તમારા મનનેજ પૂછો. મારા કહેવાથી તમને
 દુઃખ થશે. કાસમે દીલગીર થતાં જણાવ્યું. અ-
 કસોસ ! હું ત્યાં આવી શકતી નથી. વેરની
 ધૂનમાં તેણે બેવકાઈનું કાળું કલંક માથે હોરી
 લીધું છે. એ તો દેખીતુંજ છે. તેમાં મારા આ-
 વવાથી ઉમેરા થશે, માટે, હું તો લાહોર જઈશ.
 કુરસાંએ આટલું કહી લાહોર તરફ પોતાનો ઘે-
 ડો ફેરવ્યો. કાસમ કંઈ પણ બોલી શક્યો નહી.
 તેના પોતાનાજ મનમાં વખાણ કરવા લાગ્યો.
 તે પ્રેમ ઘેરા બન્યો ખરો. પણ, શરમે તેને અ-
 ટકાવ્યો. જ્યારે કુરસાંને દીલગીરીએ ઘેરી હતી.
 તેણી જ્યારે પોતાની નજર આડ થઈ, ત્યારે
 ભારે દીલ સાથે યુવાન કાસમ પોતાની છાવણી
 તરફ ફર્યો.

પ્રકરણ ૬ હું.

પાનિપત.



કજ રાતમાં, મોગલ વંશના મુળ
પુરૂષે અથવા મોગલસોદે, પોતાનું
લશ્કર, જમનાજીની સામી તીરે
પડેલા, ઈશ્વાહીમના દળ સામે, ટ-
કર લેવા ઉભૂં રાખ્યું. મુસલમાનો-

નું, મોજીલું લશ્કર આથી ઘનરાટમાં પડ્યું
હતું. તે વખતનો લાભ લઈ, આગર તેમના પર
દુટી પડ્યો. સૂર્ય જેમ જેમ ઉપર ચઢતો હતો;
તેમ તેમ લડાઈનું જોર વધતું જતું હતું. દોલત-
ખાંએ ઉપસ્થિત કરાવેલી, આ લડાઈમાં, હજારો
માણસોનો ખોડો નીકળતો જણાતો હતો. લડ-
વીનાના મસ્તકોથી પાનિપતની રણબૂમી, ધવાતી
જતી હતી. જ્યારે, ઈશ્વાહીમ પાછળ હઠતો જતો

હતો. બાજરનો માનીતો કાસમ, આ લડાઈમાં
 બારે તલવાર સાથે ધુમતો હતો. જ્યારે, બાજ-
 રનું લશ્કર આગળ વધતું જતું હતું. ત્યારે તેમ-
 ની પાછળ, શું પડી રહેતું હતું ! ભાંગી તુટી ગ-
 યેલા હાલ પગ સાથે, છુંદાયલાં ધડ જોવામાં આ-
 વતાં હતાં. ઠેકઠેકાણે ! નારીયેળ જેવાં, સોંધા યઈ
 પડેલાં માથાં, એટલાં બધાં રવડતાં હતાં કે,
 તેનો સુમારજ નહી. તેમાંથી થોડી થોડી વારે
 શોણીત વહેતું, જે જમનાગ્રના પ્રવાહમાં ભળી
 જતું હતું. જેથી મૈયાં યમુના લોહીયાળ બની
 ગઈ હતી. શું ? આ તે જમનાગ્રનો કોપ ? કે,
 પાનીપતનો ! વાંચનાર વીચારવું સહેલ છે. ધ-
 ણ્યા વર્ષના અપવાસી રહેલ પાનિપતના આ રણની
 ક્રુધા શાંત કરવા, તેના ભોજનાર્થે, હજારો ધડ,
 મસ્તક અને જગોએ જગોએ હાથ પગના ટુકડા
 વેરાયલા જણાતા હતા. પાનિપત ! પાનિપત ! શું
 તું, આવી રીતનોજ ભોગ લેવા સરખાયતું છે ?
 ખરેખર ! અવીચારથી કંપારી છુટે છે. શું ! તને

કૌરવોએ પોતાનો ભોગ આપી, શાંત કર્યું નથી!
 અરેરે ! તું આટલું બધું નિર્દય છે ? નહિ ! ના,
 તું એક રથક્ષોત્ર તરીકે ઓળખાય છે. પણ,
 ધણા શુરવીરોનો અહો નાશ થાય છે તેનું કેમ?
 ખરેખર ! સ્વર્ગમાં જતા સુરવીરોનો રસ્તો છે
 તો વિકટ ! પણ જે અમરકિર્તિ પોતા પાછળ મૂકી
 જાય છે; તેથી, અધીક સંતોષ પામવા જેવું છે.
 અસો આ વખતે, બાબરના આગળ વધતા લ-
 સ્કરથી તે જમનાજીના કાંઠા સુધી, નજર કરતાં
 ધણું ભયંકર દેખાતું હતું. આજે, પાનિપત હંમેશ
 કરતાં આટલું બધું ભયંકર કેમ લાગતું હતું ?
 કાણુ જાણે ! આજે હિંદની ઉચ્ચ પાથલ યવાની
 છે કે શું ? રેતી લોહીથી લાલ બની ગઈ હતી.
 જેમાંથી નાની નાની, શોણીતની નીકો વહેતી
 હતી. અહા ! પાનિપતે આજે બાબરને વિજય-
 માળ પહેરાવા ધારી છે કે શું ? ઈબ્રાહીમનો ભોગ
 લેવા ઇચ્છે છે કે શું ? ખરેખર ! તેમજ જણાય
 છે. પાનિપત તેને પોતાપર હંમેશની નીદ્રા લેવા

સૂચવે છે. જ્યારે, તેના માનીતા સરદારો એક
 પછી એક ચાલ્યા જાય છે. ત્યારે લશ્કર પાછું હ-
 ઠતું જાય તેમાં શું નવાઈ? ઇત્યાદીમ આને જ્ઞાન
 સૂચ્ય બની ગયો છે. હાય ! હાય ! આને લોદી
 વંશનો અંત આવશે કે શું ? બાબર દિલ્લીપતિ
 થશે કે શું ? આ વિચારથી લોદીઓલાદના, આ
 અફઘાન સુલતાનની આંખમાંથી એક સરખાં
 આંસુ સરતાં હતાં. તે નિરાસાના ડુંગર તળે દ-
 ઢાઇ ગયો હતો. છતાં પોતાના ઘોડાને ગમે ત્યાં
 દોડાવી, શરીર પર પડતા ઘાની કાંઈ પણ પર્વા
 કર્યા વિના, જીવપર ઉદાર બનીને પોતાની તલ-
 વારથી, હજારો મુગલોને, જમીનદોસ્ત કરતો જ-
 ણીતો હતો. બાબર તેને ચોપાસથી ઘેરી વળ્યો.
 સુલતાને પોતાનો પગ એકજ જગ્યાએ, અંગદ
 બળથી રાખ્યો. અહીં આગળજ એને મારવો ચા-
 મરવું. એવો તેણે મનથી નિશ્ચય કર્યો હતો. કા-
 સમઅલી આ વખતે પોતાના જોડીયાને શોધતો
 હતો. બીજી બાજુ ધુમનો મોહનતખ્તાં જો કે,

નાશી જવાનો વીચાર કરતો હતો. છતાં સુલતાનના પ્રેમે તેને તેમ કરવું સજ્જતું નહોતું. બન્નેએ સાથેજ કરેલા દુષ્કૃત્યોનો જવાબ; કર્તા હજુર આપવા ધાર્યો હોય તેમ લાગતું હતું. આ વખતે ફક્ત પાંચશો સ્વારજ બાકી રહેલા હતા. પણ તેઓ સુલતાનનો બચાવ કરવા આગળ પડી એક પછી એક મરતા જતા હતા. મોહબતખાં આ વખતે ઇબ્રાહીમને, નાસવા માટે સૂચવવા લાગ્યો. અહલાહ આપણા પર રહેલા લાગે છે, માટે, હવે દિલ્લીનો રસ્તો પકડ્યા સિવાય છુટકો નથી. મહોબતે દીલગીરી સહજણાવ્યું. શું? આ વખતે નાશવું? કરડાકીથી. હસ્તાં ઇબ્રાહીમે જણાવ્યું. આ વખતનું તેનું હસવું બચંકર હતું. જનાબ એ સિવાય એકે રસ્તો નથી. હજુરના સવાનો વખત છે. વિચાર કરો. મહોબતે અશ્રુ સહીત ગગળેસાદે જણાવ્યું. અફસોસ ! સરદાર હવે બાણું મોઢું થયું છે. મારા માનીતા સરદારો ખપ આવ્યા છે. અનેઆ જુજ સ્વારો પણ

થોડીવારમાં નાશ પામશે. ત્યારે શ્યામવદને દિલ્લી
 જઈ? નાના મહોબત હવે તો જે થાય તે ખરું.
 કાંતો આપાર કાંતો પેલે પાર મહમદે જે ધાર્યું
 હશે તે થશે. અહ્લા ઉપર ભરોંશો રાખી મરવા
 યા મારવા પસંદ કરેછું. આજ સુધીનાં મારી
 થયેલી અપકિર્તિને, આ વખતે, વધુ વધારવા
 કરતાં, મરવું પસંદ કરેછું. કુરસાં, કે જેને માટે
 જીવવું હતું; તે તો, ચાલી ગઈ. હવે મારે જીવ-
 વું નથી. સરદાર તમે તમારો જીવ બચાવો.
 જાઓ તમને રજા છે. પણ હું આવી શકતો ન-
 થી, આ ઇશ્તાહીમ હવે બધાથી નીરાશ થયો છે.
 રાજપાટ વિના રખડવા કરતાં; આ રણમાંજ ખી-
 ણતું કરવું, મને વધુ ઉત્તમ લાગે છે. બસ !
 જવો હવે તો છેલ્લી સલામ, આ છેલ્લી વખત
 નસીબ અજમાવવા જાઉં છું. સલામ આલેકુમ-
 માઇ મહોબત હું જાઉં છું. આટલું બોલતાં. ઇ-
 શ્તાહીમે પોતાના ઘોડાને એડી મારી. સુલતાન
 મને પણ એજ રસ્તો ચોગ્ય લાગે છે. મહોબત

પોતાનો ઘોડો તેની નજીક લાવતાં બોલ્યો. આ અંત વખતે હું નિમક હરામ થવા ઇચ્છતો નથી. આ આફતની વખતે તમને છોડી જવા કરતાં; તમારી નજરો આગળ મરવાનું વધારે પસંદ કરું છું. મહોબતખાં, પોતાનું વાક્ય પૂરું કરી રહ્યો નહીં; તેટલામાં તો, કાસમ, અને બાબર તેઓની સામે આવી ઉભા રહ્યા. કેમ મિયાં નાશી જવાનો વીચાર છે કે શું ? દવંદ યુદ્ધમાં ઉતરવું હોય તો, તૈયાર થાઓ, કાસમે પોતાની તરવાર ફેરવતાં જણાવ્યું. કાસમઅલી તમે આ વખતે આવ્યા તો ઠીકજ થયું. હું પણ તમનેજ શોધ્યા કરતો હતો. ખાત્રી છે કે, આ જે તમને જેર કર્યા વિના રહેનાર નથી. મહોબતે જી-રસાસહ જણાવ્યું. કેમ હજી એક વખત સ્વાદ ચાખી ધરાયા નથી કે શું ? મીયાં મહોબતખાં-ન જે જે, રખે મનમાંને મનમાં ખાંડ ખાંટા કાસમે જણાવ્યું ઠીક છે હવે જેઈશું કે ભાગ્ય દેવી કેને ચારી આપે છે. મહોબતખાંએ જણા-

બ્યું. કાસમે પોતાનો બાલો સજ ક્યો. મહોખત
 ઘોડાને મંડળાકાર ફેરવવા લાગ્યો. કાસમ તેનો
 જીરસો જોઈ આશ્ચર્ય પામવા લાગ્યો. મહોખત
 તેનાથી વધતો જણાયો. પણ કાસમ હવે ઉત્સા-
 હી બન્યો. કિત્તિને વરવા મરતા સૂધી લડવા બ-
 નેએ પોતપોતાના મનમાં નિશ્ચય ક્યો કાસમનો
 ચહેરો પ્રકુલીત જણાયો. તેનો અતિ અપળતાથી
 આવતા ધા ચૂકવવા ફરવા લાગ્યા. તેનો ખાહુ
 એવી ઢપે ધ્રુમવા લાગ્યો કે, જાણે તેની આસ-
 પાસ બધી તરવારોજ લટકતી હોય, તેમ જણા-
 વું હતું. ખાખર આ વખતે તેને શાખાશીના પો-
 કારોથી નવાજતો હતો. આ બંનેના દવંદ યુ-
 દ્ધ પાસે તો, ખાજીમાં લડતા રવારો, જાણે રમત
 કરતા હોય, તેમ લાગતું હતું. મહોખતે એક જ-
 બરો ઘસારો ક્યો. કાસમે દાવ ચૂકવ્યો, તે ઘોડા
 તળે પેઠો ઝડપથી ખાજીએ નીકળી જતાં. તલ-
 વારનો એક એવો શખત ધા ક્યો કે, તે ઘોડા
 પરથી નીચે ગબડ્યો, પણ પાછો ટટાર થયો.

કમ્મરમાં વાગેલા ધા ઉપર, ડાબો હાથ દબ, તે-
 જો અતિ જોસથી કાસમ ઉપર છુટી તલવાર
 ફેંકી. ચાલાક કાસમ ઘોડા પરથી કુદી પડ્યો.
 ઘોડાના વચ્ચેથી એ કુકડા કરી મહોબતની શ-
 મશેર જમીનપર પડી. તે સાથેજ એક હેલો શુ-
 શકારો મૂકી. તે પણ પાનિપતના, વિશાળરણુમાં
 પોતાનું ખીછાનું કરી હમેશની ઉંઘમાં પડ્યો.
 મહોબત પડતાં ઇચ્છાહીમ નિરાશામાં ગરકાવ થઈ
 ગયો, તે અર્ધ ઘેલો બની ગયો; તેની આંખમાં-
 થી. મહોબતના પ્રેમે, આંશું ગરી પડવા લાગ્યાં.
 સખુરમારા વક્રાદાર દોરત, હું પણ થોડા વખતમાં
 તારી પાસે આવું છું. આ પ્રમાણે બોલી. ઉધાડે
 માથે ઘોડા પરથી ઉતરી. પાયદળમાં તલવાર લ-
 ઇ ધુમતો. અતિશોખીલો અને, અપાર સંપત્તિ
 વાળો, લોહી ઓલાદનો આ અફઘાન સુલતાન,
 મોતને ભેટવા આખરનો વખત પાસે આવેલો
 જોઈ. કરેલા પાપોને આજની અલૈકીક શુરવીર
 તાથી ઘોઈ નાંખવા, તૈયાર થયો. તેણે હજારો

મોગલોને પોતાની તરવારથી જમીનપર સાથરા
 કરાવ્યા. તેમના લોહીમાં તે નાહી રહ્યો. જગોએ
 જગોએ, વાગેલા ધામાંથી લોહી વહેવા લાગ્યું.
 તેથી જાણે આ એક, શોણીત શીખરછે કે શું ?
 એમ લાગતું હતું. આગળના વખતમાં ફર
 દેખાતા, આ ઇશ્વાહીમને, લશ્કર વિનાનો,
 અને ઉઘાડે પગે, અને ઉઘાડે માથે, ધ્રુમતો
 જોઈ. દયા ઉત્પન્ન થતી હતી. તેની આંખમાંથી
 આ વખતે, અશ્રુને ઠેકાણે, ક્રોધાગ્નિ ઝરતો
 જણાતો હતો. મખમલની સચ્ચામાં સુનાર, હ-
 જરો સરદારોની વાહ વાહ સાથે, માન પાનમાં
 રહેલો, ઇશ્વાહીમ, શુરવીર બન્યો. સિપાઈ યાને
 સરદારને જોતો કે, તરતજ તેના ઉપર, ટુટી પ-
 ડતો હતો. કાસમઅલી, અને બાબર બંનેજણ
 ઇશ્વાહીમને શોધતા, ત્યાં આવી પહોંચ્યા. ચોપાસ-
 થી સિપાઈઓ તેને ઘેરી વળ્યા હતા. હરણના
 ટાળામાં, જેવી રીતે વાઘ દેખાય, તેવોજ ઇશ્વા-
 હીમ પણ દેખાતો હતો. તે જે તરફ ફરતો તે

તરફથી પચીસ પચાસ સિપાઈઓનો ખોડો કાઢતો હતો. આથી, કાળ ઈશ્વારીમનું સ્વરૂપ લઈ આવ્યો છે કે શું ? એમ જોનારને લાગ્યા વિના, રહેતું નહોતું. બાબર ક્યાં છે ? બાબરને બતાવો, આ અંતની ધડીએ તેની સાથે લડી; મારો જીવ ગુમાવવા ઈચ્છું છું. અમને પકડવાની ખાલી ધાંધલમાં પડશો તો, તમે તમારો જીવ ખોશો. ઈશ્વારીમ ઉપર પ્રભાણે વારે વારે પોતાની બાપામાં ખેલતો હતો. એટલામાં ખુલ્લી લોહીયાળ તરવારે, બાબર તેની સામે આવી ઉભો. તે તરતનોજ લડાઈમાં ઉતરેલો હતો. અને ઈશ્વારીમ તો ઘણી જગ્યાએથી ધાયલ ધર્મ, થાકી ગયેલો હતો. છતાં બાબર સામે લડવાની છેલ્લી આશા એજ, તે ટકી રહેલો હતો. તે લોહીમાં ખરડાયેલો, ક્રોધાધિન થયેલો, વિકાળ દેખાતો હતો. બ્યારે, બાબરે ફક્ત, એક સાદી રેશમી સુરવાળ પહેરી તે ઉપર, એક ખુલ્લું પહેરણ પહેરેલું હતું. જેમાંથી તેની ગુલાબી રંગની કાયા, સ્વચ્છ દેખા-

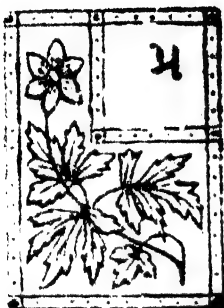
લી હતી. ગળામાં પહેરેલો મોતીનો કંઠો ઝુલ્યા કરતો હતો. તરવાર વાળા હાથમાં પહેરેલી કી-મતી વીંટીયોમાંના હીરા, અસ્ત જતા સૂર્યના તે-જથી ચમકતા હતા. બંને વીરો એક મેક સાથે બીડાયા. ઇશ્વાહીમ ખુશીમાં આવે તે પ્રમાણે પોતાની તરવારના છુટથી ધા કરતો હતો. બા-બર કેટલીક વખત પાછળ હટીને, અને કેટલીક વખત પોતાની તલવારપર ઝીલીને, સુલતાનના ધા ચુકવતો હતો. બીચારો ઇશ્વાહીમ ઘણા વ-ખતનો થાકેલો હતો. એટલે, તે કેટલી વખત ટકી શકવાનો ! જો પહેલેથીજ તે બાબર સાથે જોડાયો હોત તો, આઘવંદ યુદ્ધમાં કાણ ઝીતત તે કહેવું મુશ્કેલ હતું. છતાં વખતે ઇશ્વાહીમને યશ્વદેવી વરત, એમ દેખાતું હતું. પણ હવે તેનો શું ઉપયોગ ! ગર્હ વાત વિષે હવે શું વિચાર કરવો ! હવે તો આ બંનેમાં કાણ ફાવે છે; તે જોવાનું હતું. વખતે ઇશ્વાહીમજીતે તોપણ તે ફરી સુલતાન થઇ દિલ્લી પાટ ખીરાજશે, એ સમજવું

બૂલ બરેલું છે. કારણ કે, તે ઘણી જગ્યાએથી
 ધાયલ થયેલો હોવાથી બચે તેમ નહોતું. આખર
 પણ આખરે છેડાયેલો જણાતો હતો. ઇશ્વાહીમ
 તેના તેજમાં ડાખાવાની અણી ઉપર હતો. પણ
 શા માટે ? તેને ધા વાગે તેની ત ક્યાં પર્યા
 કરતો હતો ! તેતો મરવાનોજ નિશ્ચય કરી ચુક્યો
 હતો. એટલે લથડતે હાથે, ગમે તેમ, તરવાર
 ધુમાળી ધા કરતો હતો. પણ ચાલાક આખરતે
 ચુકવતે, તેની સાથે સાજું રહેલું સુલતાનનું
 અંગ, ખોતાની તરવારથી કાપતો હતો. ઇશ્વાહી-
 મના સૌરથી, અને જીરસાથી તે ઘણી વખત,
 વિચારમાં ગરક થતો; પણ પડતો ધા પાછો તે
 હાલપર ઝીંકી; સચેત થતો હતો. હીંદના પ્રારબ્ધે,
 ઇશ્વાહીમની હાર જણાતી હતી. પાનિપતના
 આ જંગી મેદાનમાં થયેલી, ઈ. સ. ૧૫૨૬
 ની આ પહેલીજ લડાઈમાં, ઇશ્વાહીમનો ભોગ
 અપાયો; અને હીંદુ બાદશાહી સ્થપાવાને બદલે,
 સર્વત્ર મોળલાઈ પ્રસરી રહી. લથડતે હાથે ન-

શીખ અજમાવવા સુલતાને છેલ્લો ધા કર્યો. પણ,
 તે અન્નેની તરવારો સામ સામે અથડાવાથી
 નકામો ગયો. સુલતાનની તરવાર અધવચ્ચથી
 ભાગી ગઈ. તેણે રંગ રાખ્યો. હાથમાં રહેલા,
 તરવારના ટુકડાને, છેલ્લું ચુંબન કરી; તેણે ખા-
 બરપર ફેંક્યો. જે તેના પગને ધાયલ કરી
 જમીનપર પડ્યો. ઇબ્રાહીમ પણ, શુરવીરને લા-
 ચક રણ પથારીએ પોઢ્યો. યા અલ્લા, એટલાજ
 અક્ષરો અચાનક, તેના મુખમાંથી નીકળી પડ્યા.
 તેનો પ્રાણ હંસ પરમાત્મા હજુર ચાલ્યો ગયો.
 તેનું નીજીવ ખોળાયું. હજારો સિપાઈઓના મુડદા
 ઉપર સરદારી ભોગવવા લાગ્યું. ખાબરને કિર્તિવરી,
 શબ્દાર્થસિંહે સિંહપણું દેખાડ્યું. દીલ્હી તરફ
 લાંથી તે થોડા વખતમાં કુચ કરી ગયો.

પ્રકરણ ૭ મું.

ચૈત્યન્યનાથ.



ખ્યાત ચીતોડના સહવાસમાં વાં-
ચનારે થોડો ભાગ લેવાની જરૂર
છે. વાંચકજન એક વખત વીચાર
કરો કે, જે ચીતોડ સંગ જેવા
શુરવીર નરોના વખતમાં, અતી

ભરભરાટીમાં હતું, જ્યાંની રજપુતાણીઓ, રો-
તાના સીયળ રક્ષણાર્થે, ચીતા ખડકી બળી મ-
રતી હતી, તેજ ચીતોડને મુસલમાનોના હાથથી
બચાવવા હજારો રજપુત વીરોએ, પોતાનો ભાગ
આપ્યો હતો. તેજ ચીતોડ હાલ વસ્તી વગરનું
તથા ભાગ્યંતુરું નજરે પડે છે. અરે ! જે ચીતોડ
આગળના વખતમાં ક્ષાત્રકુળ ગૌરવ માટે પ્ર-
ખ્યાત હતું; તેના આવા હાલ હવાલ જોઈ કોનું
રહ્ય ચીરાયા વીના રહેશે ! જ્યારે આપણી

આ નવલકથા, જે વખત માટે લખાય છે. તે વખતે સુશોભીત ચીતોડનો સુર્ય સમાન તેજસ્વીસંગ, હાથમાં તરવાર લઈ, ચીતોડ રક્ષણાર્થે રણમાં ઝુઝવા, તથા મુગલ આદશાહ બાબરને હિંદુસ્તાનમાંથી પાછો હાંકી કાઢવા તૈયાર હતો, તે વખતે પ્રખ્યાત ચૈત્યન્યનાથના સખ માટે મુસલમાનો તથા હિંદુઓને ખેંચાખેંચ થઈ હતી, આ વખતે ભારે લડાઈ થવાનો સંભવ હતો. જ્યેથી મેવાડી વીર માહારાણાસંગે હિંદુઓને મદદ આપી હતી સવારનો પહોર હતો, પક્ષીઓનો કીલ ખીલાટ શરૂ થયો હતો; ભગવાન સુર્ય નારાયણે પોતાની તેજસ્વીતા ચોપાસ ફેલાવી માણસોના દીકરંજન કર્યાં હતાં. જ્યારે એક ઝાડ નીચે હોંદુ અને મુસલમાનોના મદદગાર હમેસની ઊંધમાં પોઢયા હતા. એક બાજુ મુસલમાનોનું જંગી ટોળું સખને પોતાને હસ્તગત કરવા મથતું હતું; ભારે હિંદુઓ વચ્ચે આવી તેમને અટકાવવા પ્રયત્ન કરતા હતા. મુસલમાનો ભુમીદાહ કરવા કેતા હતા; ભારે, હિંદુઓ અગ્નિદાહ

કરવાને કહેતા હતા. આવી રીતની આ
 બન્નેની રક્ષક ચાલતી હતી. તેવામાં મેવાડી
 વીરના આવવાથી વધુ ઉમેરો થયો, બ્રામણો
 તેની ગોદમાં બરાયા, રજપુતોએ તરવાર ખેંચી;
 જ્યારે મુસલમાનોએ પોત પોતાના સોટા તૈયાર
 કર્યા, શું આ માહાત્મા માહાત્મામાં ચૈતન્યના સખ
 માટે શોણીત સરીતા વહેસે ! ના, તેમના થવું
 જોઈએ, જે મહામાત્મા સખ માટે હિંદુ તથા મુ-
 સલમાનો લડવા તૈયાર થયા હતા ! તેના માહાત્મ
 વિષે વાંચનારનેજ વિચાર કરવાનું સોંપું છું.
 પોતાના સખ પાસે થતી લડાઈમાં કપાતાર મા-
 ભુસોને બચાવવા ચૈતન્ય વિનાનું સખ, શું જીવ-
 વાળું થશે ! કાણુ જાણે ! પ્રભુ ચૈતન્યનાથની શ-
 કતી પાછી આવતી જણાઈ, હોંદુ તેમજ મુસ-
 લમાનો આશ્ચર્ય પામ્યા, તેઓ સખ તરફ જોઈ રહ્યા.
 સાપની કાંચળી પેરે, ઓઢેલી સાલ જેમની તેમ
 રહેવા દઈ મહાત્મા બહાર આવ્યા. બન્ને જાતના
 માભુસોએ તેજસ્વી ચૈતન્ય સામે હાથ જોડ્યા.
 પુત્રો, મારે માટે થતો કલહ તમારે બંધ પાડવો

જોઈએ. મારી સાલ તજે જુઓ, તેની નીચેથી
 જે મજે તે લઈ, હિંદુઓએ પોતાના મેળવેલા
 અડધા ભાગને, અગ્નિદાહ દેવો, અને મુસલ-
 માનોએ ભુમીદાહ કરવો. બાદ, પોતપોતાના મન
 ને સાંત પાડવું. કારણ, મારે માટે થતી આ
 બેકામ વચ્ચેની લડાઈ મને ગમતી નથી. આ પ્ર-
 માણે કહીને, મહાત્મા અલોપ થઈ ગયા, જેથી મુ-
 સલમાન તથા હિંદુઓ આશ્ચર્ય પામ્યા. મહાત્માના
 કહેવા પ્રમાણે હિંદુઓમાંથી નરવીરસંગ આગેવાન
 થયો, સાલ ઉપાડતાંજ તજે દેખાતો ફુલનો ઢ-
 ગલો જોઈ, બેઉ પ્રતિસ્પર્ધીઓ ખુશી થયા. સાલ
 તથા ફુલ વેહેંચી લીધા બાદ, હિંદુઓએ મોટી
 ખુશીથી, અતી ધામધુમ સાથે, પોતાના ભાગને
 અગ્નિદાહ દીધો. અને, મુસલમાનોએ પોતાના
 ભાગને તેવીજ રીતે ભુમીદાહ દીધો. છતાં, રજ-
 રજપુતોના મનમાં આથી જે, વહેર ભાવ ઉત્પન્ન
 થયાં હતાં, તેથી બીજી કોઈ રીતે મુસલમાનોને
 પોતાની સમસેરનો સ્વાદ ચખાડી સાંત થવા ખુશી

હતા. આ વખતનો મેવાડી વીરે લાભ લીધો જેમાં નવલકથા નાયક કેદારસીંગના આવવાથી વધુ ઉત્તેજન મળ્યું આ વખતે મહારાણા એક ઉચ્ચ સ્થાને ખીરાજમાન થયા હતા. તેમણે પોતાનો હાથ જિત્યો કરતા; સર્વત્ર સાંતતા પ્રસરી ગઈ. મહારાણા એ થોડીવારમાં પોતાના, પાણીદાર ચપળ ચક્ષુથી આ બધું જોઈ લીધું. જ્યો તે ખુશી થયા. મુખના મલકાટ સાથે બોલવું સર થયું. મહારા બાહાદુર અને સુરા સામંતો આજે તમને બધાને આ સમસાન ભુમીમાં, ધર્મ કાર્ય પ્રસંગે એકત્ર થયેલા જોઈ; હું અત્યંત ખુશી થયો છું. આપણે કેટલીક બાબતો વીશે વિચાર કરવા જરૂર છે. આ દેશ ઉપર તમારું મન તથા હેતુ કેવું છે, તે બદલ વિચાર કરવાની મને જરૂર નથી. કારણ, ખાત્રી છે કે, તમે તમારા પોતાના દેશ માટે ગમે તેવી આકૃતમાં પણ; ઉતરવા ડરો તેવા નથી. એ વાતનો સારી પેઠે અનુભવ છે, અને બહાર છે કે, દરેક દરેક રજ-

પુત બચ્ચો, પોતાની જન્મ ભુમી માટે, પ્રત્યક્ષ પેહાળું મુખ વકાસી રહેલા કાળના જડખામાં તે-મજ બળવી ચીતામાં જવાને પણ પાછા હટે તેવા નથી. વધુ કહેવાની જરૂર નથી; કારણ કે તમે જાણો છો કે, ઇબ્રાહીમ આપણો ગમે તેવો ધવેસી હતો; ધર્માંધ તથા અનાચારી હતો; છતાં તેને જોર કરવા આપણે પ્રયત્ન કર્યો નથી. સાચી કે તે આપણને અજમેર મેવાડ અને માળવા, એ દેસો સર કર્યા ત્યારથી, ઝોળખી ગયો હતો. પણ, હિંદુસ્તાનમાં દાખલ થયલા આ નવા મુઝલ્માને સ્વપુત સૌર્ય દેખાડવાની જરૂર છે. હિંદુઓના દેસ કબજે કરી તે આ તરફ વધતા જાય છે. તો, કહો મહારા બાહાદુર સામંતો સ્વભુમીના રક્ષણાર્થે લડવા તૈયાર છો કે નહીં! અમે જીવ જતા સુધી લડીશું, મુગલોને હાંકી મુકવા પ્રયત્નો કરીશું. શીર જતા સુધી પાછા હડીશું નહીં. વગેરે શુરવીરોના ઉદ્દગારથી સંગ અત્યંત ખુશી થયો. વિરેવીરતા દેખાડવાનો સમય પાસે આવેલો જોઈ આનંદ માન્યો.

પ્રકરણ ૮ મું.

છાવણી.



જે મુગલ બાદશાહ બાગરે પો-
તાનો પડાવ ફતેહપુર સીંઠી
નારણુમાં નાંખ્યો હતો. ઝોસંગ
આવ્યો ! ઝોસંગ આવ્યો ! ના,
પોકારો ઘડી ઘડી ઉઠતા હતા.

ગૂંધ લડાઈમાં કરેલી બાહાદુરી માટે, યોગ્ય
ઈનામો આપવા, સરદારોની એક મોટી સભા
બરી લશ્કરી છાવણી, મધ્ય ભાગે આવેલા, મોતી-
ની ઝાલરોવાળા દીનખાખના તંબુમાં ગોઠવેલા
તક્તપર, બાદશાહ બીરાજમાન થયો હતો. કાસમ-
અલી જશીયાન પોશાકમાં સજ થઈ; પાદશાહની
આજુમાં આવેલી; એક મખમલી ખુરશીપર બેઠો
હતો. તે આજે આનંદી જણાતો હતો. વારેવારે
બાદશાહ તેના અપ્રતિમ રૂપથી ભરપુર મુખ
તરફ જોઈ, મનમાં વખાણ કરતો હતો. રણુ

જંગમાં, તેની બાહાદુરી જોઈ ધર્ષાખોરો લજ-
વાતા હતા જ્યારે તેના દોસ્તો તેના જીવ માટે
શીકર કરતા હતા. ઘણીવાર ના કહેવા છતાં પણ
શત્રુ દળના મધ્યમાં તે પોતાના ઘોડાને બે-
ધડક દોડાવી જતો; અને, પોતાની તરવારથી
યથેચ્છ લોહી વેહેવડાવી જમીનને તૃપ્ત કરતો
હતો. તેનું આ સૌર્ય જોઈ બાબર તેને ઘણું
આહતો હતો. આથી, ધર્ષાખોરો બળી જતા
હતા. ગમે તેમ કરી તેને બાબરથી દુર કરવા
માટે, ઘણાક સરદારો મથતા હતા. અને તેટલાજ
માટે શત્રુઓ વચ્ચે, તેને એકલો છોડી ચાલ્યા
જતા; પણ, આથીતો તેનું નુકશાન થવા બદલે,
ઔરખ્યાતી વધતી જતી હતી. છતાં કાસમનું દીલ
થોડાક સમય થયો બહુજ બેચેન રહેતું હતું.
કુરસાંના મોહ પાસમાં તે એટલો બધો ગુંથાઈ
ગયો હતો; કે, બાહાદુર કાસમને સ્વપને પણ
એવી ખીના નોહોતી આવી જે, યુદ્ધનો છોડા
આવે તો સાફ. પણ, પ્રલક્ષ દરબારમાં બેઠા છતાં,

તેના મનમાં તેજ વિચારો ઘોળાયા કરતા હતા. જે કાસમ લડાઈની રાહ જોતો કે, ક્યારે સમસેર ફેરવવાનો વખત આવે, તેજ કાસમ આજે, કુરસાંના પ્રેમને લીધે, લડાઈથી કંટાળેલો લાગતો હતો. તેજ એકે દુશ્મનોના અસંખ્ય દળ વચ્ચે પેસી હજારો માણસોનો પોતાના જીવની પર્વા કર્યા વીના, જીવ લેતો, તેમને રણમાં રાળતો, એજ બાહાદુર કાસમ પોતાની મનોરમાને મળવા તથા પ્રેમની વાતો કરવા, પોતાના જીવને જાળવવા મથતો હતો. ન ફીકરો કાસમ આજે ફીકરમાં પડ્યો હતો; અરે! ધાસ્તીથી ઘોવાઈ ગયો હતો. એકાંત થતા, પ્રેમ ઘેલો બનતો, પોતાની નજર પાસે કોઈ વખત ઘોડાપર બેઠેલી જતી જોઈ દોડતો; પણ પાછો તેણીને ન જોતાં સ્થીર થઈ જતો. તેણી બાજુ ક્યાંઈ છુપાઈ ગઈ હશે, આભાસથી કુરસાં નામનો પોકાર કરતો. આખરે જ્યારે જવાબ ન મળવાથી નીરાસ થઈ, બીજાનાપર પડી પોતાની આંખ મીચતો; ત્યારે તો,

પાછી તેણી દેખાતી, તેની જાંઘ ઉડી જતી; અને,
 આખી રાત તરફડીયાં મારી ગાળવી પડતી. જે
 તેની નાજુક આંખો ઉપરથી જણાઈ આવતું હતું.
 તેના હસમનો આથી બાજરને ગિલડું સુલડું
 ભેરવતા, જ્યારે દોરતારો તેની દયા ખાતા, ઘણે
 દીવસે કુરસાં વીના, દીવાની હાલતમાં ફરતાં કા-
 સમને લડાઈની વાત નીકળતાં આનંદ થયો. આ
 દુખ ભોગવવા કરતાં લડાઈમાં મરાસે તો ઘણું
 સારું. આ વીચારે તેના મુખ પર ચિરશ્રી છવાઈ
 રહી હતી. બાજર આને વધુ પ્રુક્ષ મીઝજમાં
 હતો. છુટે હાથે, સરદારોને તેમની યોગ્યતા અને
 બાહાદુરી પ્રમાણે ધન્યામ આપતો હતો. મોગલો-
 નો માનીતો બાજર આખરે કાસમ તરફ ફર્યો.
 તેનો કર પોતાના હાથમાં પડી અતીમાન સહતે
 બોલ્યો; પ્રિય કાસમ, પાનિપતના રણમાં તમે
 જેટલું સુરાતન અતલાવ્યું છે, તે બદલ ખરેખર
 હું તમારો ઘણો આભારી છું. દુસ્મન દળથી
 ઘણીક વખત તમે પોતાના જીવની આસા છોડી,

મારા પ્રાણનું રક્ષણ કર્યું છે. હજારો લોહીઓ
 વચ્ચે લોહીથી ખરડાયલી સમસેર સાથે મેં તમને
 બાહાદુરીથી લડતા જોયેલા છે. તેમ ઈબ્રાહીમના
 માનીતા સરદારને ધ્વંદ્વ યુદ્ધથી મારી
 નાંખતાં જોયા હતા. અધાની અદલો હું
 માફ, આખું રાજ તમને બક્ષીસ કરું તો પણ,
 વળી સફે તેમ નથી. તમારે લાયક કંઈ પણ ન-
 થી. તમે મારા તરફ જે વફાદારી દેખાડી છે; તે
 અદલ હું તમારો ધણો આભારી છું. મને ખબર
 નહોતી કે, તમારા જેવા વીરનર મારા લશ્કરમાં છે.
 પણ, પાનિપતના યુદ્ધ વખતે મેં તમને એક કી-
 મતી રત્ન તરીકે ઓળખ્યા છે. જેનો અદલો હું
 આપી સકતા નથી; તેનો અદલો તે સર્વ સ-
 ક્રિતવાન આપશે. ખરેખર! કાસમઅલી, તમે સ-
 વ્વ ગુણ સંપન્ન છો; જેમાં તમારી વીરતાથી વધા-
 રા થતો જોઈ, હું આશ્ચર્ય પામ્યો છું. હું ત-
 મારી સાથે એક વફાદાર હોસ્ત તરીકે રહેવા
 ઇચ્છું છું. બાબર બાહાદુરનો હોસ્ત થવા ઇચ્છો છો.

કહો મીત્ર તમે શું કહો છો ? બર દરબારમાં
આપેલ માનથી કાસમ ઉપકારની નજરે સાહ ત-
રફ ટગર ટગર જોઈ રહ્યો. તેની આંખમાંથી આ
આનંદની વખતે એકાદ બે હર્ષના અશ્રુ ટીપાં
પડ્યાં. તે એટલો બધો આનંદલેલો બની ગયોકે,
પોતાના મુખથી એક પણ અક્ષર ઉચરી શક્યો
નહી. ચતુર બાબર, આ બધાનો માયનો પલકમાં
પામી ગયો. અતી કીમતી પોતાના ગળામાં પહે-
રેલો; ચાર સેરનો મોતીનો કંઠો કાસમની ડોક-
માં નાખ્યો; તેને બેટી પડ્યો. કાસમે ખરા અં-
તઃકરણથી ધુંટણીએ પડી શાહના ઝધાને અ-
તીમાનથી સુંગન લીધું. બાદ, કાસમનો હાથ પ-
કડી બાબર પોતાના સિંહાસન પાસે ગયો. કાસ-
મના બની મીત્રો આ બનાવથી વધુ ખુસી થયા.
પણ, ઈર્ષાખોરો બળી મરવા લાગ્યા. છતાં
શાહની હજુરમાં તેઓ એક પણ અક્ષર ઉચા-
રી શક્યા નહો. તેઓ એક પછી એક વીદાય
થયા. અને, હાવણી બાહાર એકત્ર થઈ, કાસમનો

ઘાટ ઘડવા વીચાર કરવા લાગ્યા. કાસમનો છુપો
 બેદ તેઓએ શોધી કાઢ્યો હતો. એટલે, કુરસાની વા
 તથી તેઓમાંના થોડા ધણા માહિતગાર હતા.
 એ ઉપાય કામે લગાડી કાસમનો ઘાટ ઘડવા તે-
 ઓ તૈયાર થયા. મહમદ, ફીદાઅલી, તૈમુર, અને
 સલાબતજાંત, એ ચંડાળ ચોકડીએ કાસમનો
 જીવ લેવા પ્રતીજ્ઞા કરી. હથીયાર તરીકે તેઓ-
 એ ફીદાઅલીને આગેવાન કયો. આ જીવાન,
 ભોળા દીલનો બાહાદુર, અને હીમતવાન હતો.
 પણ, “મોખતે અસર” એક હેવત પ્રમાણે, તે કાસ-
 મનો નાસ કરવા તૈયાર થયો. મીત્રોએ ફરમાવેલું
 કામ બજાવવા ઉત્સુક બન્યો ખરો; પણ, કાસ-
 મને તે શા માટે મારી નાખવા ઈચ્છે છે, તે
 જાણતો નહોતો. કાસમને ફસાવી લાવવા આ ભો-
 ણા દીલના સખસે ખીકું ઝડપ્યું. તે સડપાતળ
 બાંધાનો, મોહક ચહેરાનો, નાજીક અને અતી સું-
 દર હતો. તેના કેસ જોઈ સુંદરમાં સુંદર સ્ત્રી લે-
 ય તો, તે પણ ફીદાઅલીને જોઈ ગર્વ મુકી દે

તેમ હતું. તેના હાથ, નાક અને નેત્રો એવાં મો-
હક હતાં કે, વખતે તે સ્ત્રી પોશાક પેહેરે તો,
ઓળખાય તેમ નોહોતો. બાળપણથીજ દવંદ યુદ્ધ
નો અતી શોખ હોવાથી બાબરના લશકરમાં રહેતો
વખતે પોતાને કાઠી જીતે તો, તેના ગુલામ થવું
એવી પ્રતીજ્ઞા કરી હતી.

પ્રકરણ ૯ મું.

હીંમતવાન.



સમઅક્ષી હંમેશ પોતાના વિચાર-
રમાં મશગુલ રહેતો હતો. પણ
આજે તો દરબારમાંથી આવ્યા
બાદ, મહુજ વિચારમાં ગરક
થઈ ગયો હતો. આજના દર-

બારમાં, મળેલા માનની કુરસાને ખખર થાય તો,
તેણી કેવી ખુશી થાય! યનાર લડાઈમાં માફ મ-
રણ થાય તો, તેણી કેટલી બધી દીલગીર થાય!
કુરસાં, પ્યારી તારા માધુર્ય મુખની મધુતા, આ

બોગી બમરને નહીજ મળે ! શું હું એને મળવા
 જઈ ! નાના લડાઇના રથમાંથી નીકળી, તેને
 મળવા જઈ તો, શાહ મારે માટે શું વિચારે !
 બર દરબારમાં, આપેલ માનનો બદલો, આવે
 મળતો જોઈ, તેને કેવું જોઈ લાગે ! હું તે ના-
 મનથી કેવો ના લાયક જણાઈ ! મને લોકો
 જે હમાન તરીકે ઓળખે, મારા તરફ જોઈ તે-
 ઓ પોતાનું મુખ મચકોડે; અને, પછવાડેથી
 હજારો ધીકારના ફોટકાર તેઓ મારા ઉપર મૂકે.
 ત્યારે શું ! કુરસાં મને પરણવા તૈયાર થાય ! અરે !
 મારે માટે તેને કેવો વિચાર આવે ! ખરેજ,
 મને તેણી વિશ્વાસ લાતકી તરીકે ઓળખે; અને
 વધારેમાં જીવું ત્યાં સૂધી, આ કાળી ટીલી મારે ક-
 પાળે વળગેલી રહે. પ્રિય કુરસાં મારા પ્રેમનો અ-
 નાદર કરે. અરે ! મને બાયલો અને ખીકણ ધારે,
 તે કરતાં તો, વધુ બહાદુરી કરી નામ મેળવવું,
 તેમ કરતાં જીવ જાય તો પણ શું થયું ! મને
 કાળી ટીલી તો કંઈ થોડો લાગવાની હતી ! એથી

તો મારી ખ્યાલી વધુ વધશે, કુરસાં અમીક પ્રે-
 માળ ખનીને માસી કબર પર પ્રેમાશ્રુ નીગમનશે.
 જેથી પણ, હું શાંત થઈશ. તેથીજ, આવી ધી-
 ક્કાર ભરી જીંદગી જોમવવા કરતાં તો, હજાર
 બલકે લાખો ફરજને, એ વિચારજ અત્યુત્તમ
 છે. જો જીવીશતો, કુરસાંના પ્રેમનો હક્કદાર બન
 શ; પણ, મરીશ તો મારી પાછળ કિર્તિસ્તાંભ
 હમાત રહેશે. આ પ્રમાણે, અમણામાં બૂઝી ભ-
 મતો કાસમ, થોડોવારે ચિત્તરિયર કરી શક્યો.
 તે થોડોવાર રણોત્સાહના વિચારથી, હોંશીલો ખ-
 ન્યો. પણ, ખીજાના પર જઈને મઠતાં, પાછો,
 તે વિચાર સાગરમાં તણાવા લાગ્યો. તેની ઉંઘ
 જતી રહી. ચાંદણી રાતે બહાર ફરવા જવા મન
 થયું. તે ઉઠ્યો, પણ બહાર જવાયું નહી. જડ-
 વ્રત જેવો ખની ગથેલ કાસમ, પથારીમાં માથું
 નીચું કરી ખેસી રહ્યો. આ વખતે, ધન દિક્ષીમાં
 મન કુરસાંના અંતે, તન પથારીમાં, એવી રીતે
 તણે જગ્યાએ તેનું તન, મન તથા ધન વહેંચાઈ

ગયું હતું. પ્રેમી સુસકારા વારે વારે, રહ્યમાંથી
 મુખવાટે બહાર પડતા હતા. ચારે દિસામાં પ્રેમ
 સિવાય તેને કંઈજ દેખાતું નહોતું. તેવી વખતે
 એક નાણુક સ્ત્રી તેના તંબુમાં દાખલ થઈ,
 સરદાર! મધુર અવાજે તેણી ઉચ્ચરી. આથી કાસ-
 મની સુધ ઠેકાણે આવી ખરી; પણ તે પ્રતિ-
 ઉત્તર વાળી શક્યો નહી. કાસમઅલી? એક કાચ-
 લના ટોકારા પેઠે તેણી ફરી મધુર અવાજે બોલી.
 કેમ શું છે? કાસમે પોતાના ખીજાનામાંથી, કમા
 થતાં આશ્ચર્યથી, તેણી તરફ જોતાં કહ્યું.
 હું એક પ્રેમી સંદેશો લાવી છું. સ્ત્રીએ લટકા
 સહ જણાવ્યું. શું! પ્રેમી કહેણ! કહો, કહો,
 તમને કાણે મોકલ્યાં છે? કાસમે અધીરતાથી
 પૂછ્યું. કુરસાંએ, સ્ત્રીએ કુંકમાંજ પતવ્યું. પ્રીય
 કુરસાં તરફથી શું કહેવામાં આવ્યું છે? તે જ-
 ણાવી મને ઉપકારી કરશે? કાસમે અતિ હર્ષથી
 પૂછ્યું. તેણી તમને મળવા ઈચ્છે છે. આવનાર
 સ્ત્રીએ હાસ્ય સહીત જણાવ્યું. અરસોસ, મારાથી

હાલ આવી શકાય તેમ નથી. થનાર લડાઇનો નીકાલ આવ્યા સિવાય, હું કંઈ પણ કરી શકતો નથી. તે 'મદદ હું દીલગીર છું. કાસમે દીલગીરીમાં મરકાવ થતાં જણાવ્યું. શું? તમે બીહો છો? સ્ત્રીએ કરડાકીથી પૂછ્યું. હા, હું બીહું છું. કાળું કલંક માથે હોરી લેવા, તથા લડાઇની વખતે, સુલતાનને છોડી જવા ઉર છું. નહી, મારાથી આવી એ ઇમાની કદી થનાર નથી. કાસમે પોતાનો ઉમરો કાઢ્યો. શું! એક માપુક પોતાના આશકને મળવા, ઘણે દુરથી અહીં સુધી આવી, તેની આશાનો ભંગ કરવા ઈચ્છે છે? અરે! એ કેવું દીલગીરી ભરેલું છે! આવનાર સ્ત્રીએ જુસ્સાસહ જણાવ્યું. અરે! તેણી અહીં આવી છે? ખરું કહો, તે ક્યાં છે? કાસમે પ્રેમોત્સાહથી પૂછ્યું. હાજી, તેણી ઊવણી 'મહાર છે. સ્ત્રીએ જણાવ્યું ત્યારે તે અહીં કેમ ન આવ્યાં? કાસમે આશ્ચર્યથી પૂછ્યું. પોતાના મામાને લીધે તેણી અહીં આવી શકતી નથી. સ્ત્રીએ જણાવ્યું કરી

જણાવ્યું. ચાલો, ચાલો, હું આવું છું. કા-
સમે પોતાની શમશેર લેતાં જણાવ્યું. ખરેખર !
તમે કોઈ અજગ માણસ છો. સ્ત્રીએ આગળ
ચાલતાં જણાવ્યું. કાસમ એટલો બધો પ્રેમ ઘેસો
બની ગયો હતો કે, આ અક્ષરો તેના સાંભળ્યા
માં આવ્યાજ નહી. બન્નેને જતાં જોઈ, કાસમના
તંબુ આડ ઉભેલો માણસ તેઓથી થોડે થોડે
છેટે, છુપાતો છુપાતો ગાલવા લાગ્યો. થોડી વારે
એક આંખા વાડીયામાં, કાસમને લઈ તે સ્ત્રી
દાખલ થઈ. સાંજ ઉભા રહી કાસમે પૂછ્યું.
કુરસાં ક્યાં છે? તેણી તરફ આટલું બોલતાં તે
વધ્યો. પણ, અચાનક સ્ત્રી ઉપર નજર પડતાં,
એ ડંચલાં પાછળ હટી ગયો. આશ્ચર્યતાથી તેને
ધારી જોતાં તે બોલ્યો. કાણ ! ફીદાઅલી ! સ્ત્રી
વેષમાં ! તે આભો બની ગયો. હા સરદાર, હું તેજ
છું. ફીદાઅલીએ જણાવ્યું. મારી સાથે આવી
ઠગાઈ કરવાનું કારણ ? કાસમે સહેજ ગુરસાથી
પૂછ્યું. પ્રિય સરદાર આજે હું તમારી સાથે,

સવંદ યુદ્ધ કરવા ઇચ્છું છું. શીદાઅલીએ મસ્ક-
 રીમાં જળ્યાબું. શીદાઅલી, શીદાઅલી, વિચાર
 કરકે, આ જગ્યાએ હીંદુઓને બહાર, તારા ભો-
 હીમાં હું મારી શમશેર બોળવા શા માટે તૈયાર
 થાઉં ! હું દીલગીર છું. તું તારો વીચાર માંડી
 વાળે તો સાફ. કાસમે પોતાનો વીચાર જળ્યાવ્યો.
 તમે લડો, યાન લડો, છતાં હું તમને છોડવાનો
 નથી. શીદાઅલી આટલું બોલતાં શમશેર ખેંચી
 તેનાપર ધસ્યો. તે અતિ સખતાઈથી પોતાની
 તરવારના ધા કાસમ ઉપર કરવા લાગ્યો. જ્યારે
 તે, એટલે કાસમ તો, ફક્ત, તેના બાજુ ચુકવતો
 હતો. તે અતિ કોમળતાથી લડતો હતો. શીદા-
 અલીનો જીરસો આથી શાંત પડ્યો. તે સ્નેહની
 નજરે તેની તરફ જોતાં બોલ્યો. તમારા મનમાં
 રહેશે મારા તરફનો પ્રેમ કાઠી નાંખો. અતે નામ-
 દાંઈ બતાવતું આ કોમળ યુદ્ધ છોડી દ્યો. કા-
 સમે કંઈ પણ જવાબ આપ્યો નહી. પણ પૂર્ણ
 ચાલાકીથી, શીદા અલીના હાથ માંહેથી શમશેર

પડાવી નાંખી, એકજ ધક્કાથી જમીનપર પડકી,
 તેની કામળ છાતીપર થોડોકાાર પોતાનો પમ
 રાખતાં પૂછ્યું. કેમ શીદાઅલી, હજી પણ તારો
 વિચાર ફરશે કે નહીં ? દયા આવથી તેની તરફ
 ચલાવેલા વર્તને કરી શીદાઅલી તેને વશ થયો.
 શુરવીર, હું આજથી તમારો ગુલામ છું. શીદા-
 અલીએ ઉભો થઇ જણાવ્યું. આપ જે ફરમાવશો
 તે કરવા તૈયાર છું. છતાં, હાલ તરતતો, આપને
 અધીક સાવચેત રહેવા જરૂર છે. કાસમ કંઈ
 પણ ખોલ્યો નહીં. તે ફક્ત હસ્યો, અને ઝડપથી
 પોતાના તંજુ તરફ જવા નીકળ્યો. થોડો વાર
 થયો નહીં તેટલામાં તો પાછળ ચાલતો શીદા-
 અલી અટક્યો. ઝાડઆડ સંતાયલા માણસે,
 પ્રજ્ઞારાથી પૂછ્યું. કેમ છે ? શીદા અલીએ કંઈ
 પણ ઉત્તર ન આપતાં, આગળ ચાલવા માંડ્યું.
 આથી તે માણસે બહાર આવી તેનો રસ્તો
 રોક્યો. કેમ શીદાઅલી, જવાબ સામે આપતો નથી ?
 તરવાર આગળ કરતાં તેણે પૂછ્યું. તૈમુર મને

અટકાવીશ નહીં. તારૂં કાંઈ હવે વળનાર નથી,
 એક ધક્કાથી, પોતાના રસ્તામાંથી લાંબે કરી,
 શીદાઅલીએ જણાવ્યું. આથી તો કાસમ અને
 શીદાઅલી ઉપર, તૈમુરની બરાડથી વીરોધ માણસ
 ધસી આવ્યાં. મહમદ, તથા સલામત જંગ,
 ખુદ્દી શમશેર સાથે કાસમપર ધર્યા. શીદાઅલી
 કાસમનો મદદગાર બન્યો. તે પોતાની શમશેરથી
 દુશ્મનોનો વિધ્વંસ કરવા લાગ્યો. કાસમ પણ
 કાંઈ બેસી રહ્યો નહોતો. છતાં, શીદાઅલીનું આ
 વખતનું શૌર્ય જોઈ, તે બહુ ખુશી થયો. તૈમુર
 મહમદ, અને સલામતજંગ, એ ત્રણેને શીદાઅલી
 પૂરો પડ્યો. આ વખતે એક તરફથી બે માણસ,
 તેમની મદદે ધસી આવ્યા. જેમાંનો એક તો
 કાસમના તંબુ પાસે છુપાયેલો હતો. અને બીજો
 આંબા વાડીયામાંથી ધસી આવનાર યુવાન હતો.
 જેત જેતામાં આંબા વાડીયાવાળા યુવાને, સલા-
 મત જંગ, તથા મહમદને ધાયલ કરી જમીનપર
 સૂવાડ્યા. અને છાવણી તરફથી ધસી આવનાર

માણસે, તૈમુરને ગરદનમાંથી પકડી સજ્જડ પ-
 છાડ્યો. તરતજ ખીજ સિપાઇઓ પોતાના હથી-
 ચાર ફેંકી દધ તેને પગે પડ્યા. કાણુ નામવર
 સુલતાન, ફીદાઅલી અને કાસમ સાથેજ બોલી
 ઉઠ્યા. શાહ તેમની પાસે આવ્યો. અને, ફીદાઅલી
 તરફ ફરી બોલ્યો. તેં કરેલી ઠગાઇ બદલ, આવતી
 કાલે તુ ફાંસીને લાકડે લટકનાર હતો. પણ ત્યાર
 બાદ, તેં જે ચાલ ચલાવી છે. તે બદલ ખરેખર
 હું ધણો ખુશી થયો છું. આ પ્રમાણે કહી તે
 કાસમને ભેટ્યો. મારા તરફની તારી સાચી વફા-
 દારી માટે મને ધણો આનંદ પેદા થયો છે.
 શાહે હર્ષથી હસતાં જણાવ્યું. મારા નામદાર
 સહેનશાહ આપે આ અણીને વખતે મને બચાવી
 લીધો છે. તો આ શીર હવે તમારું છે. ખુ-
 શીમાં આવે ત્યારે માગી લેજો. આપ તેના મુ-
 ખત્યાર છો. કાસમે આનંદ સહ જણાવ્યું. બાગર
 હવે. આંખા વાડીયામાંથી ધસી આવનાર યુવાન
 તરફ ફર્યો. ત્રણે જણુ અતિ આશ્ચર્યથી તેના

તરફ જોઈ રહ્યા. કારણ કે, તેમની મદદે ધસી આવનાર રજપુત હતો. ઓ હીમતવાન પુરૂષ તે શા ધરાદે કાસમને મદદ કરી છે? મદદ આપનાર યુવાનને પૂછ્યું. અહા ! તેજ એ, મોગલ વેશે છાવણીમાં દાખલ થયું; હજારો સીપાઈઓને કાપી નદીમાં ગુમ થનાર પુરૂષ છે, કીલ્લ-અલીએ કાસમના કાનમાં કહ્યું. વિપત્તીમાં આવી પડનારને મદદ કરી પાપીઓનો નાશ કરવો, એ રજપુતોનો ધર્મ છે અને તેથીજ મેં મદદ કરી છે, તે સિવાય મને વધારેની ઇચ્છા નથી. રજપુત યુવાને જણાવ્યું. પણ, તમે અહીં શા ધરાદાથી આવ્યા હતા? ખાખરે ફરી પૂછ્યું. ધરાદો ફક્ત, તમારું લશ્કર કેટલું છે તે જોવાનો હતો. રજપુતે જણાવ્યું. ઓ શહાસીક પુરૂષ તું ખરેખર હીમતવાન છે. મને તમારું નામ જણાવશો? ખાખરે આતુરતાથી પૂછ્યું. કેદારસીંઘ યુવાન રજપુતે પોતાનું નામ જાહેર કર્યું. સંજના માનીત્ર સેનાપતિ પોતે? કાસમે પૂછ્યું. હા, હું તેજ છું. થોડીવારમાં તે બધાની રજા લઈ, પાછો કમાનમાંથી છુટેલા તીર પેરે, આંખા વાડીયામાં, ગુમ થઈ ગયો.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

કિત્રાણી.



વારની સીતળ પવનની લહેરોમાં,
જ્યારે સૂર્ય કીરણોની ઝાઝી અ-
સર થઇ શકતી નહોતી. પક્ષી-
ઓ ગગન માર્ગે કોલખીલાટ-
કરતાં ઊડતાં હતાં. આંખાના

ઝાંડ ઓથે સંતાયલી શામ રંગની મધુર અવાજ
વાળી કોયલ ટાંકારા કરતી હતી. મધુર મેના મા-
નમાં રહી કોઇ વખત બોલતી જણાતી હતી.
કર્કશ શબ્દવાળા કાગડાના અવાજથી, કાનના ધાક
ઉછડતા હતા. જ્યારે એક ગંભીર વડના ઘટાદાર
ઝાડ તમે બેસી, એક તરૂણ પુરૂષ, પોતાના ના-
જુક હસ્તમાં એક પત્રીકા પકડી, ચપળ આંખો-
થી રહસ્યમાં ઉતરતા શબ્દો, મધુર કંઠથી પ્રસરા-
વતો નજર આવતો હતો.

તોટક.

અહા પતિ આવો મુજને મળવા,
 બાથ ભીડાવી તન દુઃખ તજવા;
 વિરહ ઘેલી આ દુખીયારી રામા,
 ભજતી રહી છપ્પી રાખી મનમાં.

નયનો વિરહે તણપીજ રહ્યા,
 નાથ દસ દિસે જળકીજ રહ્યા;

રણુ ધીર પ્રભુ રણુ ક્ષેત્ર ગયા,
 ટળવળતી મુને મુકીજ ગયા.

કિર્તિ વરવા પ્રભુ ઈચ્છાજ કરો,
 વિરહીણી દાસીનો હાથજ ધરો;

રખે, આવીશ હું રણુ જંગમહી,
 કિર્તિવરતા અટકાવીશ નહી.

તે પહેલાં જો છોડી જશોજ મને,
 તો સંગ આવીશ હું સતી ધર્મને;

કિર્તિ શોક્યને તો મળતીજ રહી,
 આવીશ જરૂર તમહસ્ત મહી.

નાથ શુરવીર છો, તમને વધુ કહેવું પડે તેમ નથી. પણ મરતા સુધી પાછી પુઠ બતલાવશે નહીં. માફ એટલુંજ કહેવું છે, હું તમારી ઘસી-ધું. આ પ્રમાણે બોલનાર પુરૂષ પોશાખમાં સજ થયેલી સ્ત્રી ઉભી થઈ. અરે પણ આજે હું આ-મ ઘેલી કેમ થઈ છું ! ખરેખર ! મને તેમનો ભાસ થયો હતો. તેટલામાં હું આટલું બધું બોલી ! મને માફ આશ્ચર્ય લાગે છે. આ પ્રમાણે બોલી સુંદર ક્ષત્રાણી જાડ પાસે આંટા દેવા લાગી. કમરમાં ભેરવેલી તેજ શમશેરને નીહાળી જોવા લાગી. સખુરકર, એક ડગ આગળ ભરશે તો અમારી તરવારોનો ભોગ થશે. બાળુની જાડીમાંથી આવેલા આ શબ્દે, યુવતી પોતાના વિચારથી બચત થઈ તે તરફ જોવા લાગી. તો તેણે શું જોયું ? એક યુવાન મોગલ સુમારે દશ બાર હું-ટારઓથી ઘેરાઈ ગયો હતો. સાલાક ક્ષત્રાણી તેના તરફ તાકી રહી બોલી, અહા ! સ્ત્રીની મદદે ક્ષત્રાણીએ જવુંજ જોઈએ, પોતાની બાળુમાં

ઉભેલ ઘોડા ઉપર એકજ કુદકે બેસી મોગલ
 મદદે ધસી ગયો. રજપુતાણીએ રંગ રાખ્યો, હું-
 ટારા તેણીને ખુલ્લી તરવારે ધસી આવતી જોઈ,
 આભા ખતી ગયા. મોગલને પણ જરા હોંમત
 આવી, એટલામાં હુંટારના કાફલામાંથી એક જણ
 આવી બોલ્યો, ઓહો! ઇશ્વાહીમની ચાહેલી કુરસાં?
 આ પ્રમાણે તે પોતાનું વાક્ય પુરું કરી રહ્યો
 નહી, તેટલામાંતો તેનો સરદાર ત્યાં આવી ઉભો
 રહ્યો. સીદીકે એ કાણ છે? સરદારે બપકાથી
 પુછ્યું. જીસાહેબ એતો આપણા દોલતખાનની
 બાણેજ છે. સીદીકે કરડાકીથી મોગલ પોશાકમાં
 સજ થયેલી કુરસાં તરફ જોતાં જણાવ્યું. શું?
 આ તૈમુરના દુશ્મન કાસમની ચાહેલી અને ચહ-
 વાયલી નાજનીન! તૈમુરે આશ્ચર્યતાથી જણાવ્યું.
 મારી ખુલ ખુલ હું તમનેજ શોધતો હતો. માટે
 હવે હથીમાર છોડી દઇ છાનામાનાં તાબે ચાલ્યો;
 નહી તો હેસન ગતી ભોગવવી પડશે. કુરસાંએ
 તૈમુરને કંઈ પણ જવાબ આપ્યો નહી. તેણીએ

તરવાર ખેંચી પણ હાથ સ્થિર થઈ ગયા. સર-
 દાર તૈમુર હવે ક્ષત્રાણી તરફ ફર્યો. અય યુવાન
 રજપુત તારા જનની ખુવારી શા માટે કરી લે
 છે? જા તારે માટે રસ્તો ખુલ્લો છે. ખાખરના
 શત્રુઓનું લોહી મારી શમશેરવતે રેડવા હું ખુ-
 શી નથી. ક્ષત્રાણી એક પણ અક્ષર ખોલી નહી.
 આખી બનેલ કુરસાં તરફ નજર કરી થોડીવાર
 જોઈ રહી, પણ યાદ આવતાં તરત તલવાર ફેર-
 વતી, ચંડીકા પેઠે હુંટારાઓનો સંહાર કરવા
 ધસી ગઈ. રણજંગમાં મયેલ પતીને પુઠ ન બ-
 તાવંવા સુચવતી રમણી, શુરાતન રસ ઘુંટડે
 ઘુંટડે પીવા લાગી. તેણીએ શમશેર સ્વાદથી
 એકાદ બેનેતો જાણીતા પણ કર્યા. છતાં યુવતીનો
 ખાંધેલ ફેટો માથેથી ખસી ગયો; જોઈ, ચકચકીત
 નરમ રેશમ જેવા કેસનો અંખોટો છુટો થઈ
 ઘોડાની પોઠપર પથરાઈ ગયો. મુસલમાનો આ-
 અર્થ પામ્યા. તૈમુરને આ જોઈ નવું શુર ચઢ્યું.
 તે જમરા ધસારાથી, પોતાના માણસોને ઉઠકેરી

બંને ઉપર ધસ્યો. ક્ષત્રાણીએ આશા છોડી જીવ-
 પર આદરી લડવા માંડ્યું. પણ તૈમુરના જબરા
 આચકાથી તેણી ઘોડાપરથી ગળડી ગઈ, કુરસાં
 ધબરાઈ સોદીકના હાથમાં પકડાઈ ગઈ. પણ
 ક્ષત્રાણી તે ક્ષત્રાણી, અતી ચપળતાથી ઉડી સો-
 દીકના ઘોડાની રેન પકડી તેને તરવારના એકજ
 જરમે, જમીનપર નાંખ્યો. કુરસાં છુટી થઈ; પણ,
 તૈમુર આડ આવ્યો, ક્ષત્રાણી ચોપાસથી ઘેરાઈ,
 તરવાર મુઠમાંથી બાગી ગઈ, આ તકનો લાભ
 લઈ એક હુંદારાએ આમળ આવી ક્ષત્રાણીને
 પકડવા હાથ લંબાવ્યા, પણ ચાલાક ચક્રોરીએ
 તેની દાઢી પકડી જમીનપર પછાડ્યો. બાદ એક
 છલંગ મારી બાજુમાં આવેલ વડની ડાળ પકડી
 સ્વરક્ષણાર્થે ઉપર ચઢી ગઈ. કુરસાં ફરીવારની ધ-
 ભરાઈ નાસવા લાગો, પણ ઘોડાપરથી ગળડી
 પડી; કે તરત તમુરે દાવ સાધ્યો. રજપુતાણીથી
 આ ન સહેવાયું. એક જબરી કીલકારી સાથે તેણી
 તૈમુર ઉપર ડુટી પડી આથી તે આવો ખર્યો,

છતાં ઉઘાડી શમશેરથી, હથીયાર વિનાની આ
 રજપુતાણીને મારી નાંખવા તે ધર્યો. પણ લ-
 ગભગ ધસી આવેલા એક ઘોડેશ્વારે તેને અવવચ
 અટકાવી દીધો. કાણ કેદારસીંગ! પાછો અહીં આ
 ગળ ! તૈમુર સામે થઈ બેઠ્યો. હા ચંડાળ મો
 ગલ બાખરના હાથમાંથી બચ્યો, પણ આજે આ
 રજપુતના હાથમાંથી બચવો મુશ્કેલ સમજ્યો ?
 કેદારે જણાવ્યું. તૈમુર પોતાના માણસોને ઉશકે-
 રી તેના ઉપર ધર્યો, પણ વીરની વીરતાથી ત-
 થા, ચંડીદાના ખડગ જેવી, ક્ષત્રાણીએ નવીન
 સાંહેલી તરવારથી. તૈમુરના અધા માણસો સ્વધા-
 મ પોચી ગયા. છેવટે બંને વીરોની તરવારો
 સામ સામી અથડાઈ, તૈમુરઝતુની બન્યો; પણ
 કેદારે તેનો શીરચ્છેદ કરી શાંત કરી દીધો. ક્ષત્રા-
 ણી આ વખતે, પોતાના હાથમાંની સમશેર ફેંકી
 દઈ ધસીને કેદારને વળગી પડી, કાણ પ્રીય પ-
 નપારી આટલાજ અક્ષરો અચાનક તેના મુખ-
 માંથી નીકળી પડ્યા.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

મુરવીર સંગ.



તીહાસ પ્રસિદ્ધ, કતેપુર સીકીના
રણમાં, ઇ. સ. ૧૫૨૭ માં
આખર અને સંગ વચ્ચે થય-
લી લડાઈનો ભાગ, આ પ્રક-
રણની શુરૂઆતથીજ વર્ણવ-

વામાં આવ્યો છે. હાસમ ભયમાંથી જે દીવસે છુ-
ટ્યો, તેજ અઠવાડીયામાં સંગે રણજંગ ઉઠાવ્યો.
રજપૂતોની તરફરો સુર્ય કીરણથી, વીધુત પેઠે
ચલકવા લાગી. લાંબો પંથ કાપ્યા પછી થોડાક
આરામ લીધા બાદ, સંગઆખર સાથે બેઠાયો.
સત્રાની ખુશકારક પવનની લહેરોમાં, રજપૂતો
પોતાનું અંગગણ અજમાવવા તૈયાર થયા. અંતે
લશ્કરોથી જમનાની જે તીરો શોભવા લાગી.
આથી, જળમાં તેમની છબીઓનું ચીતાર કામ

થયેલું જણાતું હતું. પાણી મુસવાટ બંધ વહેતું હતું.
 અત્યારે જે જમનાજળ નિર્મળ કાચ જેવું જણા
 તું હતું; તે થોડાવાર પછી કેવો રંગ બદલશે તે
 કહી શકાય તેમ નહોતું. પવિત્ર જમના મોગતો
 ના પાદ સ્પર્શથી અપવીત્ર થાય, તે પહેલાં એક
 હોડો સડસડાટ કરતો પેલા કીનારા પર જતી જણાઈ.

યાહોમ દરદર મહાદેવની ગર્જના સાથે,
 હથીયાર બંધ રજપુતો. મોટા જથામાં નદીમાં
 કુદી પડતા જણાયા. એકજ લહેજમાં સુરતીર
 સંગ બારે સમશેર સાથે, બાગરના દળમાં ધુમતાં.
 પોતાના સિપાઈઓને ઉદ્દેશી બોલ્યો “ મારા બા-
 હાદુરો શું જુઓ છો, તમારી તરતી તલ્લવરને
 મોગલ લોહીથી શાંત કરો, નહીને તમારી બહા-
 દુરીને એમ લાગશે. દોડો શું જુઓ છો તેમના
 તુકડે તુકડા કરી નાંખો, મારો કાપો સંગના આ
 બાપણથી સુરપર ચઢેલા રજપુતો મોગલો પર
 કુદી પડ્યા. શાખાસ છે કેદારસીંગ, વાકરે વાહ,
 આનું નામ તે ખરો વીર, હજારો મોગલોનો સા-

યરો કરતો, ઘેટાંના ટોળામાં કેશરી પેડે શોભતો
 કેદાર તે કેદાર, બહાદુર તે આત્મ નામ, જીવની
 જને લેશ પણ ચીંતા નથી. મોગલોનો જને
 જરા પણ ભય નથી. તેવા આપણા નાયક સામે
 આ ઉઘાડે માથે કાણુ ધર્યો આવે છે? સરખે
 સરખો જોડ મળી ખરી, કાસમને કેદાર જન્નેની
 તરવારો સામ સામી અથડી. પણ પુરૂષ પોશાખ
 માં સજ થયલી યુવતી પનીયારી તથા કુરસાંના
 વચ્ચે પડવાથી, જન્ને એક મેકને છોડી બીજી
 બાજુ ઉતરી પડ્યા. જ્યારે જતી વખત કાસમે
 કેદારને તલવારથી સલામતી લેતાં જણાવ્યું. મને
 અણીને વખતે મદદ કરી, તથા મારી સુકુમાર
 કુરસાંને પણ બચાવી છે; જેથી હું તમારા ઉપર
 મારી શમશેર ચલાવો શકતો નથી. કાસમ આ
 પ્રમાણે બોલી તને છોડી ગયો. કેદાર યુદ્ધમાં
 એટલો બધો નિગળ થયો હતો કે, તે તેને કંઈ
 પણ હિતર આપી શક્યો નહીં; છતાં, તેની ક્રોધા-
 સિથી રક્તવર્ણી જતેલી આંખો, ચપળતાથી ચો-

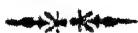
મરદમ મોગલોપર ફરવા લાગી. દ્રષ્ટીઆડ થતા
 મોગલોને તે ધાસ પેરે કાપવા લાગ્યો. તેમજ
 સંગે રંગ જમાવ્યો, દુશ્મનોને તે કાળ જવો
 દેખાવા લાગ્યો. તેની લાંખી ભારે શમશેરથી
 શત્રુ સૈન્યમાં ભંગાણુ પડવા માંડ્યું. દોલતખાં
 તેને અટકાવવા આગળ ધસી આવ્યો. પણ તે
 તેને અટકાવી ન શક્યો. થોડીક ઝપાઝપી થતાં
 તો સંગે તેનું મસ્તક ધડથી જુદું કરી નાંખ્યું.
 વિરની હાક વાગી, મોગલો નાસ ભાગ કરવા
 લાગ્યા, કાસમ દોલતખાંનું વેર લેવા ધાયો; પણ
 તેં ત્યાં પહોંચે તેટલામાં તો, આ સીક્રિના રણમાં
 મોગલ મસ્તકની વીઠી થવા લાગી. પોતાની ન-
 જરો પાસે સંગને મોગલોનો સંહાર કરતો જોઈ,
 અતિ ક્રોધથી બાબર પોતાના હોઠ ફરડવા લાગ્યો.
 સીક્રી નારણમાં સંગ જીતી જશે કે શું ! મૌલા
 રજપુતો શું કરવા માગે છે ! મોગલોનો આજે
 નિર્મુળ નાશ થશે કે શું ! મારે હીંદુસ્તાન છોડી
 દેવું પડશે કે શું ! આ પ્રમાણે વિચાર કરી તે ઉઘાડે

માથે રથમાં હોડવા લાગ્યો. નાશી જતા લશ્કરને
 હોડી હોડી અટકાવવા લાગ્યો. પણ મોગલ દળ
 વચ્ચે ઉભેલ કેદારને જોઈ તે ક્ષેપ પામ્યો. આ-
 ખરે અતી ખીજવાટથી તે સંગ સામે ધસ્યો.
 અકસોસ સંગની ખારે તલવારનો એકજ જરજ
 ઢાલપર ઝીલતાં તેનો ડામો હાથ મચકોડાઈ
 ગયો. આથી તે સંગના તેજમાં ડગાવા લાગ્યો.
 સંગની કાળ જીભ જેવી લોહીથી ટપકતી સમ-
 શેર તેનો જીવ લેવા ઉંચકાઈ ઊંચી થઈ. ખાખરે
 જીવની આશા હોડી, પણ તે અચ્ચો, તેની પ્રા-
 ર્થના સાંભળી અલ્લાએ તેની મદદે એક વિર-
 પુરુષ મોકલ્યો, જેથી સંગની તરવારનો ધા તેની
 ઢાલપર ઝીંકાયો; ખાખર ખસી ગયો. કાસમને
 જોઈ ખીજ સરદારો પણ ત્યાં આવી પહોંચ્યા,
 લશ્કરમાં નવું શુર ચઢ્યું. કાસમ કોપ્યો, રથ
 જીમીનો રંગ ફેરવાયો, જેથી જીતની બાજુ
 મોગલો તરફ તણાતી જણાવા લાગી. સંગને
 ઘેરામાંથી બહાર કાઢવા મદદે જતા રજપુતોને

બાજરના લશ્કરના મોટા ભાગે અટકાવી દીધા.
 છતાં એક વિર પુરૂષ અભીમન્યુ જેવું પરાક્રમ
 કરી, મોગલોને બાબુ કરતો, સંગની મદદે ખુલ્લો
 તરવારે ધર્યો જતો જણાયો. આ વિર બહાદુર
 કેદારસીંગજી હતો. સાતમા કોઠા રૂપ સંગ પાસે
 જવા તે ઉતાવળો બની ગયો હતો. જ્યારે જય-
 દ્રથ જેવા બાજરના સરદારો, અભીમન્યુરૂપ કેદાર
 સિવાય બધાને અટકાવી ઉભા રહ્યા. પણ, વી-
 રતે આતું નામ ! માર માર કરતો, થોડીવારમાં
 ભીમ બળથી લડતા સંગ પાસે તે આવી પહો-
 ચ્યો. બન્ને જણે એકઠા મળતાં, છુટે હાથે તર-
 વાર ચોપાસ ફેરવવા માંડી, મોગલોને ચપોચપ
 રણમાં સરાડવા માંડ્યા. કાસમને કેદારે ત્રાસીત
 બતાવ્યો; બાજરને એક જગરો આંચકો માર્યો;
 અને જેત જેતામાં સંગને લઈ તે લશ્કર
 ભેદી પાર નીકળી ગયો. મોગલો પાછળ ધાયા.
 પણ, કેદાર તથા સંગના આવતા તીરોથી તેઓ
 વિંધાઈ જમીનપર પડવા લાગ્યા. પતીયારી તે-

ઝોની મદદગાર બની, બન્નેને ઘોડા આપી નમન
 કર્યું, સંગે તેણીને જસાયે લીધી. ક્ષાત્રકુળ તીલક
 મહારાણ્યએ, એક રણુવાદ પુકર્યું. રજપુતો મસ્તાન
 બન્યા. આંખના પલકારા સમેત આ ગાફલ બનેલ
 મોગલોને પાછળ હઠાવી પોતાના માનીતા રાણા
 પાસે આવી પહોંચ્યા. રજપુતોની તજવારોએ
 યથેચ્છ રક્તપાન કર્યું હતું. સુરા સામંતો તો
 લોહીમાં નાહી પ્રયુલીત બન્યા હતા. આ પ્રમાણે
 મોગલોનો નાશ કરી તેમને આશ્ચર્યમાં ગરકાવ
 કરી, સંગ સપાટા બંધ પાણીના રેલા માફક,
 કુમાનમાંથી છુટેલા તીર પેઠે, ચાલ્યો ગયો. વીર
 છટક્યો તો ખરો પણ ધણો નાશ કરી રજપુતોને
 સહી સલામત લઈ ગયો. આ જોઈ બાબરનું
 રહ્ય ચીરાય તેમાં શું નવાઈ ! સંગનો રંગ જોઈ
 દાગ ચયેતો બાબર માથું ખંજવાળ તો લાંબે
 લાં ઉભો રહ્યો.

પ્રકરણ ૧૨ મું.



ઢેમીવમળ.



તાના મૃત્યુથી શોક ગ્રસ્ત થ-
યેલી પુત્રી, કાસમના અનહદ
પ્રેમથી તથા, શીતઅલીના સ-
હવાસથી, ધીરે ધીરે આનંદ
સાગરમાં તણાતી હતી. કુરસાં

શીતઅલી સાથે દીયરતરીકે બોલતી, છુટથી વાતો
કરતી, રમત ગમતમાં દીવસ પસાર કરતી, આ-
થી પ્રેમી ઢેમી બન્યો; કુરસાં તેની તરફ બેદર-
કાર રહી. એક રળીયામણી સાંજે કે બ્યારે, પં-
ખીયો ચોપાસથી ગગન માર્ગને ભેદી જતાં બે-
વામાં આવતાં હતાં, ધીમે ધીમે અંધાર થવા
આવ્યું હતું, તે વખતે આમમાંથી ટોળે ટોળાં
પોતપોતાના માળાપર જવા ઉતરી પડ્યાં. તેમનું

ખોલતું, ખેલતું તથા એક જાડપરથી ખીજ પર
જતું, જેથી ઉપજતો કીતખીત્રાટ કાનને મીઠાસ
ઉપજાવે તેવો હતો. આ વખતે, કોકીત્ર કંઠી
કુરસાંનો સુર સારંગી સાથે મળી ગયો હતો,
પ્રેમનું મધુર ગાયન ચાલતું હતું, શીતાબલી તેથી
ખુશ ખુશ થઈ વારે વારે વાહ વાહના પોકાર
મારતો હતો. આથી લક્ષ્મીત મય લક્ષ્મીના વધારે
ખીલતી જણાતી હતી.

પ્યાર છે સુખકારી,
નેત્ર અતિધાકારી;
જે હોય સતી નારી,
રીઝાવે પતી પ્યારી.
જે સદગુણી સારી,
સોભાવે પતી નારી;
મોહાવે પ્રેમી પ્યારે,
કામ તણી કટારે.

* * * *

દીવાનખાનામાં ગોડવેલી મેજ ઉપર, તબક્કી-
 માં પડેલા પુત્રોની સુવાસીકતામાં આ રમણીનો
 મધુર સ્વર ચોપાસ ફેલાતો હોવાથી, અધીક તર
 રમણીયતા લાગતો હતો. કુરસાની ચપળ આંગ-
 ણીએ અતી ઝડપથી સતારપર ગાયન પુરું થયા
 છતાં, ફર્યા કરતી હતી. વાહરે વાહ, આજે મા-
 રા કાન તમારા મધુર સ્વરથી અધીક પવીત્ર થ-
 ચા છે. તમારો સુર મોટ મોટા ઉરતાદોનું વિ-
 સ્મરણ કરાવે છે. જો કે હું આ શુર્જર ભાષા
 બરોબર સમજી શકતો નથી, છતાં તમારા બો-
 લવાની મીઠાસથી, માફ મન બહુ પ્રફુલ્લિત થયું છે.
 તેણી આથી તો અધીકજ ખીલા. સારંગી સજ
 કરી. શીદાઅલાએ માનથી એક પાનનું ખીડું તે-
 ણીના હાથમાં આપ્યું. સુંદરીએ ખેંચું સારંગી
 નો તાર તુટ્યો. રમણી ચમકી દાદર ખખડ્યો.
 શીદાઅલી ઉભો થયો. જુઓને લાઈ હજુ તમા-
 રા મિત્ર કેમ આવ્યા નહીં, રાત બહુ મઈ છે.

બાલી શીકર ન કરશે હમણું તપાસ કરીને આ-
 વું છું. ક્ષીદાઅક્ષી રમણીને ધીરજ આપી વિદાય
 થયો. પણ કુરસાંને ચેન પડ્યું નહી. તેણી દીવા-
 નખામાં હેરા ફેરા કરવા લાગી. તેણી થોડી વારે
 બારી પાસે ગઈ બહાર નજર કરી તો ક્ષીદાઅ-
 ક્ષી જતો જણાયો, પણ તેટલામાં દાદર ખખડ્યો,
 તેણી પાછી ફરી, હરીણાક્ષી હર્ષ ઘેલો બની. કા-
 સમ ઉપર આવ્યો. પણ રોજના નીયમ પ્રમાણે
 તે તેણી સાથે એક પણ અક્ષર બોલ્યો નહો. આ-
 થી કુરસાં કંઈક ખેદ પામી. કાસમઅક્ષી કપડા
 કાઢી બાજુપર પડેલી આરામખુરશી ઉપર બેઠો
 આ વખતે તેની આંખ અગ્ની જેવી દેખાતી
 હતી. બવાં વારે વારે ઉંચા ચઢતાં હતાં, મુખપર
 રતાસ છાંય રહી હતી, શરીર ક્રોધથી કંપતું હતું.
 પ્રેમી વહેમો બનેલો જણાતો હતો. કુરસાં હદાસ
 મુખે અપમાન થયું જણી ઝળઝળાયાં વાળા આં-
 ખે, કાસમ પાસે જતાં મન સાથે બખડી. આજે
 આ આમ કેમ જણાય છે ! તેણી ગમગીનીમાં

ગર્ક થઈ લથડતે પગે કાસમને ભેટી પડી. વહા-
 લા વહાલા આંખે આમ શા માટે ? આટલું બો-
 લતાં તો તેણીની આંખમાંથી નવધાર આંશું સ-
 રી પડવા લાગ્યાં. પ્રિય કાસમ તમે બોલતા કેમ
 નથી ? આજ તમને વખત કેમ થયો ? હુસકાં
 ભરતી કુરસાં, કાસમની ગરદન આસપાસ પોતા-
 ના નાળુક કર વીંટાળી બોલી. દુર રહે દુર, ચં-
 ઢાળણી તારા એ બોટા પ્યારમાં કાસમ વધુ
 અંધ બની ખેંચાવાનો નથી. એકજ ધકકાથી
 તેણીને જમીનપર પાડી નાંખતા કાસમે ગુરસા-
 થી જણાવ્યું. પ્રિય પ્રિય આવી શંકા લાવવાનું
 તમને કારણ પણ શું મળ્યું ? અર્ધધોત્તો બને-
 લ કુરસાંએ આક્રંદ કરતાં જણાવ્યું. પ્યારા કાસ-
 મ તમારા આ બોલવાનો અર્થ હું સમજી શ-
 કતી નથી. તેણી તેના પગ પાડી બોલી. અહા !
 કુલટા તું ક્યાંથી સમજે ! હીદઅહીના પ્યારમાં
 મસ્ત બનેલ માનુની તુ તે ક્યાંથી સમજે ! પ-
 . થુ જા, નીકળ અહીંથી દુર જતી રહે, તારું રયા-

મ મુખ જોવા ઇચ્છતો નથી. હું દીવાનો બન્યો
 છું. હા ! તું જ તને જોઈ મારા શરીરમાંનું લો-
 હી વધુ ઉઠજો છે. એકજ લાતથી તેણીને જમી-
 નપર પટકો પોતાના હોડ કોધથી કરડતાં કાસમે
 જણાવ્યું. કુરસાં કુરસાં આજે બીમારી ભાગ્ય હીણી
 બની હતી. પરણતાં પહેલાં તેનો સૌભાગ્ય રવી
 બહેમી થયેલો જણાયો, તેણી નીરાશ થઈ પગે
 પડવા લાગી. હું અભાગણીની દયા લાવો, કૃપા
 કરો, કૃપા કરો, એવો ખોટો વહેમ ભાઈ જેવા
 ક્ષીદાયલી બદલ ન લાવો, ન લાવો, હાય મારું
 નસીબ ઘુટી ગયું છે. કુરસાં તેને પગે પડી બો-
 લી. મારાપર કલંક ન મુકો હું મરી જઈશ, એ-
 તું ખોટું આળ ચઢાવા પહેલાં, તમારી શમશેર-
 થી મારા ટુકડેટુકડા કરી નાંખો, તેણી હુસકાં
 ભરતી અશ્રુ સહીત બોલી. શું તું મારી સામે
 પણ ક્ષીદાયલીનો બચાવ કરવા તૈયાર થઈ છે ?
 મારી શમશેર તારાપર ચઢાવવા કહી મને બો-
 બવવા માગે છે ? જા જા, ઓ પાપીણી કુરસાં.

મારી સુદ્ધ હવે કેકાણે આવી છે. હું તારા તથા
 શ્રીકામલ્લીના લોહીનો તરસ્યો થયો છું. શું તમે
 મનને મારા આશ્રા નીચે રહી મનેજ ઠગવા મા-
 ચો છો ? હટ દુર થા અંહીથી. કાસમે આટલું
 બોલતાં તો કુરસાંનો નાગ્નુક બાહુ પડી, ઉચ-
 કી જાયી કરી બીંત સાથે પગાડી, જેથી તેણીનું
 માથું પુટયું, લોહીની ધાર વહેવા લાગી, આથી
 અભાગણી કુરસાં બેભાન બની ગઈ. ક્રોધી કા-
 સમે દીવાલપરની ખુંટીયે લટકતી તરવાર હાથ-
 માં લીધી, અતિ જુરસા સાથે તે કુરસાં તરફ
 ધસી ગયો. આ વખતની તેણીની પવિત્ર મુર્તિ જોઈ
 તેનો પ્યાર પાછો જાગૃત થયો. હાથમાંની તલવાર
 જમીન પર પડી ગઈ, થોડોવાર સુધી તે કુરસાં
 તરફ જોઈ રહ્યો બેભાન બનેલી પોતાની માથુકને
 ત્રિશૂળના આશકે એક પ્રેમ ભર્યું ચુંગન લીધું. તે
 પાછો હઠ્યો, ખુરસીપર પડ્યો, જ્યાં તે વીચાર
 વહારીયામાં અથડાવા લાગ્યો. શું ઓ ! સુંદરતાની
 દેવી કુરસાં તારા રક્તમાં મારા હાથ રંધુ ! મા-

રી તત્તવારને તારા લોહીથી તૃપ્ત કરે ! નાના,
 યૌવનવનમાં ખીલતા આ ખુશકારી ગુલાબને,
 મારા હાથથી કચડતાં મારો જીવ નહીં ચાલે. તે
 ઉમો થયો. શા માટે નહીં ! આ પાપીણીનો
 જીવ કોવો એજ રાસ્ત છે. તેણી તરફ તે ધસ્યો,
 તરવાર લીધો પણ ઉગામી શક્યો નહીં, નથી,
 તેની આંખી જમીનપર ટેકવી થોડી વાર કુરસાં
 તરફ જોઈ રહ્યો. તેણીનો સદૈત પોપાખ, આ
 વખતે માથામાંથી નીકળતા લોહીથી ખરડાયો
 હતો. કાસમે પહેરેલું પહેરણ્યોડુંધણું લોહીવાળું
 બન્યું હતું. કુરસાંની નીર્મળ કલંક વખરની શુદ્ધ
 કાન્તિએ તેને અટકાવ્યો. અહા ! ઓ સુંદરી
 રત્ન, કર્તાએ તારામાં શું કારીગીરી કરી છે !
 તારો આ શમશેરથી નાશ કર્યા પછી, તને હું
 ક્યાં જોઈશ ! અહા ! પણ અફસોસ; તું કાસમને
 લાયકની નથી. કલંકીત કુરસાં, તારા હૃદયમાં આ
 શમશેર ખોશાવીજ જોઈએ. કાસમની આહોલી
 અને ચહવાયલી કુરસાં, તને ખીજ સાથે મજા

આણતી જોવા તેની આંખો અશક્ત છે. અહા !
આ બહાદુર તે સહન કરી શકનાર નથી. સુરવી-
રોનું લોહી પી તૃપ્ત થયેલા મારી વીજળી શમ-
શેજી તારા સિવાય આ કલંકોત સ્ત્રીને કાઢ પા-
વન કરી શકનાર નથી. આ પ્રમાણે ખોલી થો-
ડીવાર તે તરવાર તરફ જોડા રહ્યો. જરીજી કુ-
લદા, લે, તારા કૃત્યનો યોગ્ય બદલો આ છે. તે
આટલું ખોલતાં તેણી તરફ ધસી ગયો. વીજ-
ળીની ઝડપે કાસમની શમશેર ફરસાંની છાતીમાં
ખેસાઈ. તેણી ઉપર તે બાદ વણા ધા કર્યા છ-
તાં. કાસમ શાંત થયો નહી. શમશેર પર ચોંટેલા
લોહીમાં, તેણે પોતાનો હાથ અડકાડ્યો. હા !
ગરમ છે ! તારું લોહા મરતાં સૂધી પણ ઠંડુ થ-
યું નથી. તું મરી ગઈ નથી ! જીવે છે ! સમુરકર,
કીદાઅલીવાળું પાન આગલેથીજ ઊતારી શકી
હતી કે? તે ફરી ધસ્યો, તેણીની હંસ નેવી ગર
દનમાં તેજ શમરશેર ખોલી, પાછી ખેંચી. તેના
વાળના ઝુલ્લ્યા આગલી બાજુ પ્રસરી રહ્યા હતાં,

કપાળપર લાત્રીમા છાઈ રહી હતી. કલંકીત તમને
 લી શમશેર દુરખ, તેં કલંકીત લોહી પીધું છે.
 આટલું બોલતાં તેણે શમશેરને દુર ફેંકી દીધી.
 પાપીણી, તારું બદન હવે શાંત થયું છે કેમ ?
 તને તેજ શોધ્યા યોગ્ય છે. કાસમ દુરસાંના મૃત
 શરીર તરફ ફરી હાથની મુઠીયો વાળતાં બોલ્યો.
 તું, તેજ શીક્ષાને પાત્ર છે. પણ એ વીજળ બાહુ!
 તું આજ આ પાપટણીના રક્તથી કલંકીત થયો
 છે. અફસોસ હું અબાગી છું. સુંદર ફરસાં તેં મને
 તારા પ્યારને લાયક ન ગણ્યો ! અસો, નસીબ
 દેવી આજે મારી તરફેણમાં છે. મેં તારું તકેટ
 પકડ્યું. પણ, મારું મન તારા લોહીને રેડી શાંત
 પડ્યું છે. કાસમ પલંગ તરફ ગયો. તેણે, તેને
 પણ કલંકીત ધારી વજ્રલાતથી તોડી પાડ્યો;
 પછી દીવાનખાનામાં ચેરેર ફરવા લાગ્યો. પા-
 પીણી, આમાંજ મુખ જોતી હતી કેમ ! આ પ્ર-
 માણે બોલી સુંદર બીલોરી કાચના આરસાને,
 તેણે એકજ મુકોથી ફેાડી નાંખ્યો. આ વખતે

દરવાજાની તરફ તેની પીઠ હતી. શીદાચ્છી તેનું
 આ ફૂલ જોઈ દોંગળની ઉભો હતો. કુરસાની
 લાશ તરફ જોઈ તેની આંખમાંથી આંસુ સરી
 પડતાં હતાં. કાસમે મેજને ઉંચકી ખારીએથી ફેંકી
 દીધું. કાચના વાસણો બાંગીને ટુકડા થઈ ગયા.
 એક કાકડી કરી લાકડી સામાનને એકઠું કરી
 સળગાવ્યું. વળી તે કુરસાની લાશ તરફ ગયો.
 ચંડાળણી તનેતો છુંદીજ નાંખવી જોઈએ, હું
 જાણતો નહોતો કે સુંદર ખોળીયામાં સંતાયલી
 તું ઝેરી સર્પણી રૂપ છે. તને શીદાચ્છી વહાણો
 લાંગ્યો કેમ ? કાસમ તરવાર લેઈ તેના તરફ
 ધસ્યો. શીદાચ્છી આડે આવ્યો. અપરદાર. હું
 આમૃત શયપર એક પણુ ધા કરવા દેતાર નથી.
 આ અમાગી માટે, તમે આ પવિત્ર મુર્તિને
 દુનિયામાંથી નાશુદ્ધ કરી ? શરમ છે, શરમ,
 તમારા આ બહુજાળને, શમશેરને એક અકલંકોત
 અખજાના રક્તમાં ખરડતાં લાજ ન આવી મારી
 નજર સામે એન કુરસાની લાશપર એક પણુ

ધા કરવા દેનાર નથી. શીદાઅહીંએ કુરસાંની
લાસ પાસે ઉભા રહી મકમપણે જણાવ્યું. શીદા-
અહીં, શીદાઅહીં, તારી વફાદારીનો ખદલો હું
નહી, પણ મારી શમશેરજ આપશે. કાસમ તેના
દીલપર ધસી ગયો. શીદાઅહીંએ પોતાનું માથું
નીચે નમાવ્યું. દોરત તારે હાથે મરવાથી હું
વધારે ખુશી થઈશ. કાસમે તેના દીલમાં તરવા-
રની અણી ખોલી. પણ પાછળથી એક સ્ત્રીએ
તેનો હાથ ખેંચ્યો. કાસમ પાછો હડ્યો. સખુર,
ઓ મુરવીર મારા એ પ્રિયતમને મારવા પહેલાં
મારા શીરને ધડથી જુદું કર. કાસમ આ સ્ત્રીના
ખોજવાંથી આભો બન્યો. કોણ ? પ્રીય ખતી !
અફસોસ મારું છેવટ આજેજ થવું જોઈએ. આ
અભાગીને લીધે, પવિત્ર કુરસાંને બળજબરીથી
દુર કરવામાં આવી છે. તો, મારે કેવી રીતે જી-
વવું ? આ કલંક માથે હોરી લઈ લોકમાં ફરવા
કરતાં મરવું દુરસ્ત લાગે છે. અરે ! મારે મરવુંજ
જોઈએ. મેં તને ચાહેલી છે, અને મારી આંતની

ઘડી સૂઝી ચલાઈ છે. એટલુંજ જાણી તારે સં-
 તોષ માન્યા સિવાય છુટકો નથી. મારી આશાનું
 ઝાડ મુળીયામાંથી ઉખડી પડી ગયું છે. મનની
 ધારેલી ઉમેદોનો નાશ થયો છે. તને પરણી
 શક્યો નથી, તે બદલ હું ઘણો દીલગીર છું. પણ
 શું કરું ! કુરસાં બેન થોભો હું આવું છું. તમે
 મારે માટે ઘણું સહન કર્યું છે. હવે તે ખતી
 તરફ ફર્યો, મહમદની હુરીયો! હીબ અને—હૈદીને
 લગ્નયમાન કરે તેવું, તેણીનું સ્વરૂપ જોઈ. ફીદા-
 અલ્હોની આંખમાં ઝગઝગીયાં આવ્યાં. તે તેણીને
 બોલ્યો. એક સુગંધ લીધું. પ્રિય ખતિ તુંજ,
 મારા મીત્રના પ્યારનો આદો ઉપયોગ, એક
 ફક્ત મારા વહેમથી થયો. અને [પછી હું તને
 પરણી સુખ ભોગવું તે કદાપી અનનાર નથી.
 જા, પ્યારી ખતી હોહી સલામ, હોહી સલામ,
 આટલું બોલતાં તેની તીણી કટારે તેનીજ છાતી-
 માંથી પુષ્કળ લોહી પીધું, તરતજ જમીનપર
 પડી તે તરફડવા લાગ્યો. ખતીથી આ ન સહે-

વાયું; કોમળ તરણી સોળ વરસની ભર જુવા-
 નીમાં, ખરા પ્યારને માટે મરવા તૈયાર થઈ.
 કાસમે પડેલી તરવાર તેણીએ ઝુંટવી લીધી.
 જોખન મદથી સીંચાતી આ નવલ વેલડી લય
 પામી. સદાને માટે આ બહોળી દુનિયાનો ત્યાગ
 કરી ચાલી ગઈ. કાસમની તરવાર ખન્ને સ્ત્રીઓ-
 ના રક્તથી ખરડાઈ. તરફડતો શીશઅલી મરતાં
 મરતાં એકવાર ફરી જમીનપર પડેલી ખતી તરફ
 ફર્યો. તેણીના ગુલામી ગાલપર એક ચુંબન લઈ
 વિદાય થયો. કાસમના વહેમનું વાદળ હવે વેરાયું.
 કરેલા કૃત્યનો તેને પરતાવો થવા લાગ્યો. કુરસાનું
 સખ ખોળામાં લઈ તે પોતાનું માથું કુટવા લા-
 ગ્યો. થોડી વારે લાંથી બિઠ્યો. દીવાનખાના વચ્ચે
 ભેરવેલું ઝુંગર દુટ્ટો પડ્યું. અને, આગ વધુ જો-
 શમાં પ્રદીપ્ત થવા લાગી. તેની આશાનો દીવો
 ઓલવાઈ ગયો. ઝુંગરના દુટ્ટવા સાથે તેનો ક્રોધ
 જતો રહ્યો. આગના ફેલાવા સાથે દીલગીરીએ
 વાસ કર્યો. શીશઅલીના સખ પાસે પડેલી કઠાર

કાસમે સાહી. વીજછગાહુ તેનોજ જીવ લેવા
 વિશાળ છાતી તરફ વળ્યો. તે ધણો દીલગીર
 દેખાતો હતો. કુરસાં પ્યારી કુરસાં, મારા અપ-
 રાધની ક્ષમા કરજે, તને વગર વાંકે વહેમથી
 વીદાય કરી, હું અહીં રહેવા ઇચ્છતો નથી. પણ
 મારા કૃષ્ણનો જવાબ આપવા તે પરમ કૃપાળુ
 પરવર દેગાર પાસે આવું છું. યા અદ્વા હું પાપી
 છું. મોત સિવાય મારો છુટકો નથી, અંતઃકરણ
 મનેજ કરડે છે. સમુર ઓ દીલદાર કુરસાં હુ
 પણ તારી સાથેજ આવું છું. કાસમે કટાર છાતી
 સુધી લીધો. પણ, અચાનક તેનો હાથ અટક્યો,
 પાછળ નજર કરી તો સુલતાન ખાગરને દીકો.
 તરતજ તે બે બાન બની ગયો, ખાગર તેને
 ઘોતાની ખાંધપર ઝીંચકી ખારી કુદાવી ચાલ્યો
 ગયો. તે પછી થોડાજ વખતમાં, આજે આ
 સુંદર સુવનને ખાળી રાખ કરી નાંખ્યું.

પ્રકરણ ૧૩.



ચંદેરી.



સ. ૧૫૨૮ માં બાબર ચંદેરીના
દિલ્લાને ઘેરો ઘાલી પડ્યો હતો.
આલાક કેદારસીંગ રજપુતોને લશ-
કરતો જણાતો હતો. એક આ-
લાક ઘોડેશ્વારને તેણે એક રાતે

સંગને બાબર પોચાડવા માટે મોકલ્યો. આજે
સવારમાં ઝઝકહું થતાં કેદાર આખી રાતનો
થાકેલો હોવાથી, પોતાની પ્રિય પનીયારીને મળવા
સ્વારોને થોળવા કહી મહેલ તરફ ગયો. પણ
જ્યાં મહેલ પાસે ગયો કે તરત, હાથમાં સતાર
લઈ બારીમાં ઉભેલ પનીયારીએ ઉપરથીજ ધ-
શારત કરી નીચે થાંચવ્યો, કેદાર આથી કચ-
વાયો, આનો ભાવાર્થ કંઈ પણ સમજી શક્યો

નહી. છતાં સતારના સુરમાં ભેળાઈ આવતો
મધુર અવાજ તે ધ્યાન દહ સાંભળવા લાગ્યો.



ધરન વિષય આસ,
મરણનો થાય ભાસ;
રહી જગમાં ખટાસ,
છતાં છે જમે મીઠાસ.
અદ્ભૂત શોભે અંગ,
સરસ મીઠો છે રંગ;
ચઢો પતિ રણ જંગ,
લડો મોગલોની સંગ.
અજખ પી રણુરસ,
કરોજી કિર્તિને વસ;
વધે તેથી જશ આજ.
ફતે ઝુંડોરોપો રાજ,

* * * * *

પ્રીય, હું રણુમાંજ ચઢુ છું. છતાં તમારી

આજ્ઞા લેવા માટે આવ્યો તો તમારે મને અમ-
થો બાળવો નહીં જોઈએ. કેદારસીંગે ધીમેથી જ-
ણાવ્યું. બાદ ખીસમાંથી એક કાગળ કાઢી, તે
પર થોડીક લીંટીઓ લખી પથ્થરના આધારે, પ-
નિયારીવાળી બારીમાં ફેંકી, જવાબની રાહ ન
જોતાં તે સપાટા અંધ ચાલ્યો ગયો. માનુની
આથી મંદ બની ગઈ. તેના ગાત્ર શીથીલ થઈ
ગયા, પણ થોડીવારે તેણી એકાએક હર્ષમાં આ-
વી બોલી ઉઠી. સુરસીરને વધુ કહેવું પડે તેમ
નથી. તેણીએ હવે કાગળ હાથમાં લીધો. બે
ચારવાર વાંચી ગઈ આંખમાંના અશ્રુ સહિત તે-
ણી ગાવા લાગી.

પ્રેમદા પ્રીતી ભરેલો રણુ રસ પીશું આજરે,
પ્રીતીએ ભરેલ કિર્તીનું માથે મુકાવું તાજરે;
દેવો પાસે માગું ભવો ભવે રામાદીયો આજરે,
ભાગ્ય દશા કરો માહારી સુખી થયોછું આજરે,

* * * * *

બસબસ પ્રીયતમ તમારા જેવા નર વરને
 મારા જેવી અબળા વધુ શું કહી શકે? જાતેજ
 સુરવીર હાં સુરાતન ચઢાવાની શી જરૂર, ધન્ય
 છે, મારા નાથ, તમે તમારી માની કુબ આજે
 દીપાવી આપી છે, તેણી થોડોવાર ચુપ રહી,
 પણ સખુરતાજ પહેરાવાને મારે તમારી સાથેજ
 રહેવું જોઈએ, મને તમે મારે લાયક કીર્તિ તાજ
 મુકાવી કૃતાર્થ કરશો? હાહા હું આવું છું. આ
 પ્રમાણે બોલતી બાળા હાથમાં શમશેર પકડી
 આડો પદર લઈ રણજંગમાં જવા તૈયાર થઈ.
 કેદાર અતી શુરપર ચઢ્યો હતો, વઢપરના રજ-
 પુતોને ઉશકેરી. ઘેરો ઘાલી પટેલ યનવ દળપર
 તીરો તથા પથરાનો એક સરખો વરસાદ વરસા-
 વતો હતો. તેવામાં, પનીયારી આવી ઉભી એ-
 ટલે તો તે અધીકજ ઉત્સાહી બન્યો. સંગ આવી
 પહોંચ્યો, તેણે બાબરના લશ્કરને ઘેરી લીધું.
 બાદશાહ આથી સંકડામણમાં આવી પડ્યો,
 દારૂના ઘેનમાંથી જાગૃત થતાં તે ધમરાવા લા-

યો. તેની નીશા સંગતા સપાટાથી ઝપાટામાં
 ઉતરી ગઇ, તે પોતાની છાતી કુટવા લાગ્યો,
 તેણે લશ્કરને ફેરવવા માંડ્યું; પણ, સંગે તેમ
 થવા દીધું નહી, પણ જ્યારે તેને લશ્કર સાથે
 ફરતો જોયો, ભારે, તરતજ મેવાડી મહારાણો
 હાથમાં શગશેર પકડી રજપુતોને ઉશકેરી તેઓ
 પર દુડી પડ્યો. માનેલા મોગલોની, આ વખતે
 કેટલી ચરખી વહી ગઈ તેનું માપજ નહોતું.
 બાબર બહુ વિભાસણમાં પડ્યો. છતાં આશા રૂપ
 કાસમને તે પકડી રાખ્યા. કાસમ કાસમ આ વ-
 ખતે તારી મદદની જરૂર છે. શાહ ગગળે સાહે
 તેની પાસે પોતાનો ઘોડો લઇ જતાં બબડ્યો.
 આપે જોયું છે કે શરાબે કેટલી ખરાબી કરી
 છે ? આપે તે બદલ પહેલેથી વિચાર કરવાની
 જરૂર હતી, હવે ધબરાવાથી શું બને તેમ છે,
 માટે મારી પાછળ આવી એકવાર નસીમ અ-
 જમાવી જુઓ, કાસમ આ પ્રમાણે બોલી આગળ
 વધ્યો, શાહ તેની પછાડે દોરાતાં મન સાથે

મમડયો, યા અદ્ધા હું કુરાને સરીફના શોગંદ
 ખાઇ કહુ છું કે આ ભવમાંથી જો હું ખચીશ,
 તો આજ પછી કોઇ પણ દીવસ, શરાબને અડ-
 કીશ નહી, કાસમે આ ખોલ સાંભળ્યા તેના ઉ-
 દાસ મુખપર થોડોક ઝગકાટ માર્યો. બાજરની
 આંખમાંથી આ વખતે અશ્રુ પડતાં હતાં. સંગ
 મૂરપર ચઢ્યો હતો. કેદાર કંટાળો આપતો હતો,
 પનીયારી પાણીદાર તત્તવારની ધાર તપાસતી
 હતી, આ વખતે કાસમવંદના દરવાજા પાસે
 આવી થોખ્યો. થોડોવાર વિચાર કરી કાસમે
 રણુવાદ ટુંકયું. જ્યો મોગલો તેની સંજ્ઞા સમજી
 નાસ ભાગ કરવા લાગ્યા. આ જોઇ, રજપુતો
 લલચાયા, ઘઠ છોડી તેઓ બદાર પડવા આતુર
 જણાયા, મોગલોના લોહીમાં નહાવા તેઓ ઉતા-
 વળા બન્યા. કેદારે આ વખતે તેમને અટકાવ્યા,
 પણ ના ઇલાજ, તેઓ દરવાજો ઉઘાડી મોગલો-
 પર દુટ્ટી પડ્યા, જોત જોતામાં નાશ ભાગ કરતા
 મોગલ દળમાંથી તેઓ સંગના લશ્કરની લગભગ

જઠ પહોંચ્યા. કાસમે આ વખતે, રણવાદ કરી
 પુંકપું. મોગલો જોરપર આવ્યા, તેઓ દરવાજા-
 માં પેસવા મથવા લાગ્યા, તરતજ હાહર મહા-
 દેવની મોટી ગર્જના સાથે કેદાર પનીયારી તથા
 પચીસેક રજપુતો સાથે, દરવાજા વચ્ચે આવી
 ઉભો. બાજર તથા કાસમચાલી તે તરફ ધર્યા.
 પણ મરાણીયા થયેલા રજપુતો, તેમને સપાટા
 બંધ તરવારના ઝપાટાથી દુર કરી કાપતા ગાગ્યા.
 પનીયારીએ પાણી બતાવ્યું. કેદારની કસોટી થવા
 માંડી, વીરનર અચળ દરવાજાપર ઉભો રહ્યો. તે
 ઘણી જગ્યાએથી ધાયલ થયેલો હતો. કાસમ
 તેની સાથે બીડાયો. બંને વીરો તરવાર પટાર્યો
 અચંબામાં ગરકાવ થવા લાગ્યા. પનીયારી ઘણી
 જગ્યાએથી ધાયલ થઈ હતી, છતાં, પોતાના
 પ્રીયતમની પીઠ સાચવવા તેણી અચળ ઊભો રહી.
 બાજર લશ્કર સાથે ઘઠમાં પેડો. સંગ લાં આવી
 પહોંચ્યો ત્યારે તેણે શું બોલ્યું. ફક્ત કેદાર ઘણી
 જગ્યાએથી ધાયલ થઈ કાસમ સાથે લડતો.

હતો. સંગ પોંચ્યા કરડવા લાગ્યો. ઘટમાં જવા
પછી બાજરના જીવમાં જીવ આવ્યો, પણ કાસ-
મને ગુમાવવાથી તે ઘણો દીલગીર હતો. તેને
આ ચંદેરીનો કીલ્લો ઝેર જેવો લાગ્યો, આશા
ભર્યો તે ઘટપર ચઢી કાસમને જેવા લાગ્યો,
પણ અફસોસ કેદારના હોલામાં હોલા ધાએ
તેનું શીર ધડથી જુદું થઈ ગયું. કેદારના ડી-
લમાં તેનો ભાલો ખોસાયો, પણ તે સ્થિર
હોતો રહ્યો. પનીયારીએ ધસી ડાખે હાથે તે
ખેંચી કાઢ્યો, સંગ અતિ નીરાશ થઈ તેને
તથા પનીયારીને પાલખીમાં બાલો ચીતોડ તરફ
ઝાકલી બરદાસ રાખવી કહી માર તે ઘોડે
વીઘાય થયો.



પ્રકરણ ૧૫ મું.

દુઃખમાં-ડાંખ.

છેવટ.



પકારી પવન ધીમે ધીમે ટુંકાનો
હતો. સવારની ખુશગારક રોશની
પ્રસરી રહી હતી. પક્ષીઓ ઉડતાં
કાવડ કરતાં માલમ પડતાં હતાં.
સૂર્યનારાયણ ધીમે ધીમે ઉપર ચઢતા
જણાતા હતા. મુંદર ઝરાતું નીર્મળ કાચ જેવું પાણી
વમજો લઈ વહેતું જોવામાં આવતું હતું. સંગ ચંદેરી
લેવાની ધાલમેલ કરતો જણાતો હતો. જ્યારે એક
મુંદર બાળા હાથમાં સતાર લઈ ફરતી જણાતી
હતી. તેણીનો કાચલ જોવો કંઈ મનરંજન કરતો,
ફેલાતો જોવામાં આવતો હતો. તેણી ઝરા તરફ
જોતી ધીરે ધીરે ઝાડોની ઘટામાં ફરતી, સતાર

ચગાડતી, સુર મેળવતી, જોવામાં આવતી હતી.
 વિચાર લદરીયોમાં અથડાતી બાળા મુખકર વા-
 યુની પ્રસાદી બેળું પ્રેમ પ્રસાદીનું ગાયન ગાઇ,
 ઝાડ ઓથે સંતાયલા મેમાનને સંતોષતી જણાઈ.



રાના રાતે રહી રડવડતી નાળુક જે નવેલી,
 સુંદરી સુકુમારી અતિ કામને વશ થયેલી;
 શોધતી માળી જોયન બગીચાતણો મોહ ઘેઝી.
 પ્રેમોત્સાહી બની પ્રેમદા મોહને વશ થયેલી.

* * * * *

મલકાતી માનુની મદમાં માતેલી મનને મનાવી,
 ધીમે ધીમે ઝરા તરફ જવા લાગી, ઝાડ ઓથે
 સંતાયલો પુરુષ તેણી તરફ એકી નજરે જોઈ
 રહ્યો. તેને માથે તથા છાતીએ પાટા બાંધેલા જો-
 વામાં આવતા હતા. તેણે આ વખતે ક્ષત એક
 ખુલ્લું પહેરણ પહેરેલું હતું. તેનાં પાણીદાર નેત્રો
 યુવતી પૂઠે પરવરતાં જણાતાં હતાં. એટલામાં રંગ
 ફેરવાયો, તે ક્રોધથી કંપવા લાગ્યો, બાહુ ઊંચા

નીચા થવા લાગ્યા, નેત્રો રક્તવર્ણાં બની ગયાં, તે એક વિકાળ સિંહ જેવો જણાવા લાગ્યો. છતાં ઝાડને અટકી, બાળા તરફ જોવા લાગ્યો. તો, તેણે શું જોયું! એક યુવક ઝરાની પેલી પારથી હોડી લઈ આ તરફ આવ્યો અને, એકજ કુદકે હોડીમાંથી ઉતરતાં બાળા તરફ ગયો. બાળા કુદરતી રીતે તે તરફ ખેંચાઈ. સુંદર રાજ તમે અહીંજ હશો, એમ મેં ધાર્યું હતું. યુવકે તેણીનો કર પકડતાં જણાવ્યું. અમરસી! અમરસી! વખત વહી ગયો છે 'હવે મારાથી દુર રહેવામાંજ સાર છે.' કારણ હું મારો પ્રેમ બીજને અર્પી ચુકી છું.

બાળાએ હળવેથી હાથ હોડાવતાં જણાવ્યું. શું! રાજ આજ છેક બદલાઈ ગઈ! મારી લાંબી ઉમેદો પર પાણી ફેરવ્યું! પ્રેમ બતાવી ફસાવ્યો! અફસોસ મારું નસીબ મને શું સુચવે છે તે હું કહી શકતો નથી. અમરસી! દીલગીરીસહ જણાવ્યું. હું શું કરું! તમે ફરી મળશો એવી મને આશા નહોતી.

હું તેને છોડી શકતી નથી. રાજ રડતાં રડતાં
 બોલી. હાયહાય, રાજ આ શું બોલે છે. તારા આ
 હૃદયારો મારા હૃદયને બેઠી નાખે છે. યુવક અ-
 મરસાહે પોતાના કપાળ પર જોરથી હાથ મા-
 રતાં જણાવ્યું.

માફ કરો, માફ કરો, હું અપરાધીની છું. રાજ
 તેના હાથમાં જઈ પડતાં બોલી. માફ જીવન રદ
 છે, મારે આ દુનિયાને છેલ્લા પ્રણામ કરવા જોઈએ
 હાય, આમ થશે એવું મેં ધાર્યું નહોતું. અમરે
 તેણીને દુર કરતાં જણાવ્યું.

શું તમારું જીવન રદ છે, ના, ના, એવું ન બો-
 લશો. તમે કોઈ બીજીને આહો, મારા કરતાં અધીક
 સુંદર તમને જોઈએ તેટલી મળશે. રાજે રડમસ
 અવાજે જણાવ્યું.

આ ઝરાનું શીતળ જળ માફ ધામ છે. એજ
 માફ સુખ છે, સ્ત્રીઓને ભૂલી જવી જોઈએ. દુ-
 નીયા દુનીયા તને છેલ્લા પ્રણામ છે. ફક્ત મરણ
 પામે એકજ સુખતની આશા છે. અમર આટલું

બોલતાં તેણી તરફ ફર્યો. તેણી કંઈપણ બોલ
 નહીં, શું બોલવું તે તેણીને સુઝ્યું નહીં, તેણી
 અધીરી બની ગઈ. પ્રેમની બેચતારણ થવા લાગી.
 તેણીનું મોઢક મુખકુ શરમથી લાલચોળ બની ગયું.
 અમરસીંહે પોતાના બંને હાથો તેણી તરફ પ-
 સાર્યા. કુદરતી રીતે રાજ તે તરફ ખેંચાઈ, અ-
 મરની છાતીમાં ચંપાઈ ડબાઈ. તેણીને એક પ્રેમ
 ચુંબન લઈ તે શાંત થયો. પોતાના હાલના પ્રેમી
 પર લખેલ કાગળ તેણીની નાજુક છાતીમાંથી
 શરી પડ્યો, અમરસીંહ પછવાડે તેણી ધારે ધીરે
 ઝરા તરફ ખેંચાઈ. આ વખતે તેણીને તેના દેહનું
 મુદ્દલ ભાન નહોતું. ઝરામાં છોડી આવેલ અમર-
 સીંહની છોડી લાંબે તણાઈ ગઈ. પ્રેમીને ઈર્ષ્યાનું
 કારણ મળ્યું. છુપાયેલો પુરૂષ ઝાડ પછવાડેથી ધ-
 સી આવ્યો. પડેલો પત્ર ઉપાડી લીધો, રાજ જ-
 મીન પર ઢળી પડી હતી છતાં આ પુરૂષને તેણી
 અમરના બોળામાં ખુશીથી માથું મુકી મુદ્દ ગ-
 ચેલો જણાઈ. હાય હાય, આટલાજ અક્ષરો તેના
 મૂખમાંથી નીકળી પડ્યા.

ક્રોધાગ્નિથી તેની આંખ રક્તવર્ણી બનેલી
 જણાય. તે પોતાના હોઠ ચાવતો તેણી તરફ ધસ્યો
 પણ પાછો થાંખી ગયો. શું ! મારા વીજળામાહુ
 એક સ્ત્રીના લોહીમાં ખરડી કલ કીત થાઉં ! ના, તારે
 શું તેણીને આવી રીતનું વર્તન કરતી જોઈ ચુપ
 રહું ! રે રાજ ! તારો પ્રેમ આજ આ યુવાનને
 જોતાં કેમ અદ્રશ્ય થયો ! કંઈ સમજાતું નથી.
 જોઈ તો ખરો આ જીવને શાંતી મળે તેવું કંઈ
 પત્રમાં લખ્યું છે. કેદારની ઈર્મ દેવી રહેલી કેમ
 જણાય છે ! આજનો સુર્ય ઝાંખો કેમ જણાય છે !
 મારો જીવ શાને મુઝાય છે ! કંઈ સમજાતું નથી.
 અરે ! મારી બહાદુરી ક્યાં જતી રહી ! મારું
 બાહુબળ ક્યાં અદ્રશ્ય પામ્યું ! મારી નાડીમાંનું
 લોહી શાથી ધસારા બધ વહે છે ! અમરસીંહ ત-
 રફ મારા પગ શા માટે ખેંચાય છે ! મારે હવે
 પત્નીઆરીને શા માટે ચલાવી જોઈએ ! અહા !
 કુલટા આજના કૃત્યથી હું પૂર્ણ રીતે માહીતગાર
 થયો છું. આટલું બોલતાં યુવાને પોતાનો નીચ-

લો હોઠ એટલા જોરથી કરડ્યો કે, તેમાંથી લોહીની
 ઇસરો નીકળતી જણાઈ. મનમાં ને મનમાં પત્ર
 માંહેલી ખીના વાંચવા લાગ્યો.

“ પ્યારા કેદારસીંગ. ”

“ મને તમારા પુછવા પરથી મારો આગતો ”
 „ ઇતિહાસ જણાવવાની જરૂર છે. માન જીવનમાં ”
 „ જો કે કાંઈ વિશેષ નવલ જોવું બન્યું નથી. ”
 „ છતાં જાણુવા જોગ ખીના પણ કેટલીક બનેલી ”
 „ છે. જોધપુરમાં રહેતા હમીર નામના સરદારની ”
 „ હું પુત્રી થાઉં છું. ઇચ્છાહીમ સાથે તેની બેઠો ”
 „ ઝપાઝપીમાં મારા ખીના શ્રીગત થયા હતા. જ્યારે, ”
 „ મારી ઉમર ફક્ત સાત વર્ષની હતી. હું અમા- ”
 „ ગણીને છોડીને, મારી માતૃશ્રી તો મને જન્મ ”
 „ આપતાં જ ચાલી ગઈ હતી. એટલે આ વખતે હું ”
 „ તદ્દન નીરાધાર હોવાથી, રણમાં પડેલ ખીનાના ”
 „ શત્રુ પર પડી એક સરખા આક્રંદ કરતો હતી. ”
 „ આ વખતે મારું રક્ષણ કરતા કાંઈ નહોતું. પણ ”
 „ દેવને દયા આવી ગુરજ ચૈતન્ય નાથ ત્યાં ”

„આવી ચઢ્યા. થોડાં વર્ષ તેમની સાથે ગુમર્યા”
 „ખાદ આપનાં દર્શન થયાં. તે પછીની બીનાથો”
 „આપ વાકેફ છો, એટલે તે લખવાની જરૂર”
 „જણાતી નથી. કહેવાનું ફક્ત એટલુંજ કે હું”
 „તમારા પ્રેમની તરસીછું. મારી પ્યાસ છીપાવવી”
 „તમારા હાથમાં છે. ”

લી.

વીરહીણીદાસી.

પત્ર વંચાઇ રહ્યા અતિ દોષથી ચોતરફ નજર
 કરતાં, તેણે પત્રને ફાડી પગ નજે કચડી નાંખ્યો.
 અતી ગુસ્સાથી ખોતાના હાથ મસજતાં બોલ્યો.
 અહા ! રંડા આજ કે તારો પ્રેમ ! તેની છાતી-
 માંના ધાના ઠાંકા ટુટી ગયા. લોહી ખસારાખંધ
 જહેવા લાગ્યું. વેર, વેર, ની ખુમ પાડી ઉડ્યો.
 સપાટાખંધ તે ત્રણ ચાર ફલંગોમાં તો રાજ પાસે
 પહોંચી ગયો. તેણી આશ્ચર્ય પામી, કર પકડતાં
 કેદારનું વિકાળ સ્વરૂપ જોઈ, તેણી બીધી, આબી
 બની ગઈ, એકી નજરે કેદાર તરફ જોઈ રહી.

પાપીણી, પ્રેમ ધાતકીની પનીયારી રાજ, આજી
તેં મારા પ્રેમનો યોગ્ય રસ્તો બતાવી આપ્યો છે. ત્ર
ધીકાર છે, તારા આ રૂપને અને સ્વભાવને, કુ-
લટા તેં કેદારને હગ્યો છે, મારા હૃદયમાં તેં કારીધા
કર્મો છે. હાય! તેં મને કર્મહીણ બનાવી મુક્યો
છે. વેરનું ઝેર મારી રગોમાં પ્રસરી ગયું છે. વે-
રનો દવ ચોતરફ સળગતો જણાય છે. પણ તારા
રક્તમાં મારા બાહુ રંગવા ઇચ્છતો નથી. જા, તે
કર્તા તરફથી તને ઘટતી શીક્ષા થશે. તેણીને એ-
કજ ધક્કાથી જમીનપર પાડી નાંખતા કેદારે શુ-
રસાથી જણાવ્યું.

ખજરદાર, મારી હજીરમાં હું તને આ સ્ત્રી ત-
રફ આવી રીતે વર્તવા દર્શાવ નહી. અમરસીંહ
પોતાનું ખંજર ખેંચી કેદાર સામે આવી ઉભો,

લે લારે, હું કંઈ તને મારવા ડરવાનો નથી.
કેદાર તારો એક પણ સુકન સાંભળી શકવાનો
નથી. આ પ્રમાણે બોલતાં, કેદારે પોતાનું આ
ખંજર ખેંચી જોત જોતામાં અમરની છાતીમાં

અતી ચાલાકીથી ખોશી દીધુ. અમર અચળ રહ્યો
કેદારના માથામાં તેણે ખંજર છુટું માર્યું. તેનો
તાળો ધ્રા તુટી ગયો. અમર મુડદું થઈ જમીન પર
પડ્યો. જો, ઓ! સુંદર ખોળીયામાં છુપાયલી ઝેરી
નાગણુ, તારી ઠગાઈનો આ નમુનો. કેદાર જમીન
પર પડી તરફડવા લાગ્યો. પનીયારીથી આ ન
સહેવાયું તેણી પોતાનું માથું કુટવા મંડી, કેશ
પીંખી નાખવા લાગી. હાય, હાય, ના પોકાર મા-
રવા લાગી. નાથ, નાથ, કહેતી તેણી કેદારનું મ-
સ્તક પોતાના ખોળામાં લેવા ગઈ. પણ, મરણ
કાંઠે પહોંચેલ કેદારે તેણીને તરછોડી દુર કરી.
બહાદુર તારા ખોળામાં મરવા લાયક નથી. આ
પ્રમાણે બોલતો સંગ ધસી આવ્યો. મહારાણાને
જોઈ કેદારની આંખમાંથી અશ્રુ સરી પડવા લા-
ગ્યાં. પ્રિયમીત્ર તેં આ શું કર્યું! હાય આ રાણાને
દુઃખમાં ડખ દઈ ક્યાં ચાલ્યો જાય છે! સખુર કર
મારા માનીતા મીત્ર, આનું શું કારણ! સ્ત્રીની
જેવફાઈ સિવાય અહી કંઈજ બન્યું નથી. તથા

આવા પ્રકાર બનતા પણ નથી. હાય ! મારી નસો
 ખેંચાય છે. હું જાઉં છું. ઓ ! મરણ હુકું છે.
 અહા ! મારી આંખે અંધારા વળે છે. છાતી રૂંધાઈ
 જાય છે. હું મરવા ડરનો નથી; પણ, મારા મા-
 નીતા મહારાણા, મારી હયાતોમાં ચંદેરી સર ક-
 રાયું નથી; એજ દુઃખ થાય છે. હું જાઉં છું. પણ,
 કહેતો જાઉં છું કે, હમેશાં આવી સ્ત્રીઓની બે-
 વફાઈથી દુર રહેવું. સ્ત્રી એક ઝેરનો કુંપો છે.
 તેણી એક બળતી ચીત છે. અને પુરૂષો તેમાં
 દીપક પછવાડે ફરતા, પતંગીયા પેઠે બળી જળી,
 ભસ્મીભૂત થાય છે. એમ જો હું જાણતો હોત
 તો, તેથી દુર રહ્યો હોત. હાય, માફ માયું ભમી
 જાય છે, જીભ ખેંચાય છે, હું જાઉં છું. છેલ્લા પ્રણામ.
 આ પ્રમાણે બોલતાં, કેદારે જીવ છોડ્યો. તેનું માથું
 હજી પણ રાણાના બોળામાં હતું. તે મુઓ છતાં
 જીવતો જણાતો હતો. તેની બહાદુરીના સ્તંભો
 રાણાને હયાત જણાતા હતા, તેની આંખમાંથી

આંસુ સરી પડતાં હતાં. પનીયારીથી આ ન સ-
 હેવાયું. કેદારને મરતો જોઈ, તેણીએ એક કારમી
 ચીસ પાડી. પ્રેમના વેગને, ન રોકી શકવાથી તથા
 આ દુઃખ દાયક બતાવને ન જોઈ શકવાથી, ઝરાના
 જોડા ડોહમાં કુદી પડી. તેણીની ચીસથી, બાળુ-
 ની ઝાડીમાંથી તથા, ખેતરમાંથી કેટલાક ખેડુતો
 ધસી આવ્યા. રાણાને ત્યાં દુઃખદાયક સ્થિતિમાં
 જોઈ તેઓના અંતઃકરણ કંકળવા લાગ્યાં. પનીયા-
 રીને એક ખેડુતે બહાર ખેંચી કાઢી તેણી જ-
 ઠીતો હતો. પણ ઉઠવાની ગતી નહોતી. કેદારની
 ચીતા ખડકો ત્યાં તેને અશ્નિદાહ દેવામાં આવ્યો.
 ૧૫ અમરને પણ થોડેક છેટે અશ્નિદાહ દીધો. આ
 જોઈ પનીયારી બહુ ઉશ્કેરાઈ ગઈ. હાય, હાય,
 ત્રી કમાનમાંથી છુટેલા તાર પેડે તેણી, ઝાડોની
 માં ગુમ થઈ ગઈ. તેણી ફરી આ દુનિયામાં
 મળ નહીં.

કેદારને જે જગ્યાએ અશ્નિદાહ દીધો; તે ઠેકાણે
 મંગ તરફથી એક સમર્ણ સ્થંભ બાંધવામાં આવ્યો.

હતો. રાણો દર અઠવાડીયે, આસ્થાભર
 તેની યાદદસ્ત માટે, તેના સુરાતનને
 થોડાંક અશ્રુ નીગાળતો, દુઃખી અંતઃ
 વારે પાછો જતો. કેદારના મરણબાદ,
 શોક છવાઈ રહ્યો હતો. એક મહીના
 તાજ પડી હતી. તથા મહારાણાએ
 પછી કાળાં વસ્ત્રો પરીધાન કર્યાં હતાં.

(સંપૂર્ણ.)

